

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

M L A D I K A

† DRUŽINSKI LIST †
† S † P O D O B A M I †

XIV · LETO · 1933 · ŠTEVILKA 9 †

MLADIKA izhaja v Celju prvega dne vsakega meseca. Naročnina za Mladiko je letno Din 84,—, s krojno prilogo vred Din 100,—.

Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (Din 42,—) in četrtletno (Din 21,—).

V inozemstvu stane Din 100,—, s krojno prilogo Din 116,—; v Ameriki dol. 2,—, s krojno prilogo dol. 2.40.

Čekovni račun imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

Naročnino in reklamacije je pošiljati na naslov: Uprava Mladike v Celju. — Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: F. S. Finžgar, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolesijska 1, ali: Mladika, Ljubljana, poštni predal 337, telefon 3191.

Ugankarsko gradivo sprejema višji šolski nadzornik Josip Novak v št. Vidu nad Ljubljano. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank.

VSEBINA SEPTEMBRSKE ŠTEVILKE

LEPOSLOVNI SPISI: Čez steno, XVI—XVII (Ivan Bučer) // Obraz v oken-skem zrcalu (Smolej Viktor) * PESMI: Gore, gore; V globinah noči (Lojze Fajdiga) // Kri, kri ... (Vinko Beličič) // Življenje (Joža Vovk) // Bela breza (Draga Krajnc) * POLJUDNI SPISI: Phokion (A. Sovrè) // Kje smo s cerkvenim slikarstvom (France Stelè) // Silna reč (Bogdan Kazak) // Slovanske prestolnice (J. Šedivý) // Iz anatomije: Poganjki; spor in pobot s Sokratom (dr. Janez Plečnik) * PISANO POLJE: Narodna galerija (K. Dobida) / Bog v slovenskih pregovorih in prilikah (I. Šašelj) / Nove kujige / Naše slike DRUŽINA: Zdravstvena vprašanje za družino in dom (dr. Malka Šimec) Prtiči iz papirja; Kromargan v novodobni kuhinji (Š. H.) / O kaktejah (H.) Kuharica (M. R.) * ZA KRATEK ČAS: Vestnost / Čarodejev kotiček / Uganke SLIKE: F. Kavčič: Phokion in njegova žena // Tone Kralj: Slovo // Cerkvena slikarska dela: Objokovanje mrtvega Kristusa; Tip italobizantinske Eléuse; Marija Pomočnica na Brezjah; Glava bizantinskega svetnika; Madona v Torretti // K članku Slovanske prestolnice: Pastirji v sofijskem predmestju; Sofijska okolica // Fotografije (Fr. Krašovec): Star kozelce; Na planinski paši; Ajda medí; Spomin na počitnice / Pogled v Narodno galerijo / Ježasta kaktusa

V O C E N O S M O P R E J E L I T E L E K N J I G E

Čarovnik brez dovoljenja. Damir Feigel. Izdala in založila Goriška Matice. Gorica. 1955.

Tajfun. Joseph Conrad. Prevedel Gr. Koritnik. Založba »Priatelj« v Ljubljani. 1955.

Upornice. Roman. Jo Van Ammers-Küller. Leposlovna knjižnica Jugoslovanske knjigarne. Prevedel dr. F. Kozak. 1955.

Frana Levstika Zbrano delo V. Uredil dr. Anton Slodnjak. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1955.

Trnovska župnija v Ljubljani. Ivan Vrhovnik. Ljubljana. 1955. Tisk Učiteljske tiskarne. Str. 447.

Položaj nemške manjšine v Jugoslaviji in položaj Slovencev v Avstriji. Dr. V. Rožiča senatorski govor. Beograd; Narodna štamparija.

Julij 14. Sinovom v svarilo. Emil Ludwig. Prevedel Pavel Debevec. Ljubljana. 1955. Založba »Priatelj«.

Studenece mirú. Navodila za vredno prejetje zakramentov sv. pokore in sv. Rešnjega Telesa. Spisal L. Pamer D. J. Poslovenil Lovro Sedej C. M. Ljubljana. 1955. Tiskala in založila Misijonska tiskarna Domžale-Groblje.

Naročniki! Prosimo vas, pokažite Mladiko tudi prijateljskim družinam. Če sodite, da bi katere naročile Mladiko, blagovolite sporočiti naslove na dopisnici: **Upravi Mladike, Celje.** — Od prejšnjih letnikov Mladike se še dobijo letniki 1924, 1925 in 1926 broširani po 90 Din, vezani po 150 Din, letniki 1927, 1928, 1929, 1930, 1931 in 1932 broširani po 110 Din, vezani po 150 Din; z odpravnino stane letnik 10 Din več. Vezava Mladike stane z izvirnimi platnicami v platnu 40 Din, napol v platnu 50 Din; lahko pa se naročajo izvirne platnice tudi same ter stanejo v platnu 50 Din, napol v platnu 20 Din.

Tiska Mohorjeva tiskarna, r. z. o. z., v Celju (Fran Milavec, Celje). — Izdaja Družba sv. Mohorja v Celju (Jožef Zeichen, Celje). Za uredništvo: Fran Milavec, Celje.

Č E Z S T E N O

Ivan Bučer

XVI.

»Kaj si storil Dani?« Pavletov glas je bil trd in odločen. Stala sta ob kapelici poleg Triglavskega doma. Sonce je že zahajalo, oblaki so se pritepli na nebo in oprezovali, kako bi prepredli vso nebeško planjavo. Triglav si je nadel vijoličasto barvo, ki je prehajala na rdeče.

Janez ni odgovoril. Ali mu naj pove vse? Njemu? Pavle je znova zahteval:

»Kaj si storil Dani?«

»Ali ti ona ni nič rekla?«

»Nič. Vsaj nič določnega.«

»Potem ti tudi jaz ne vem nič povedati.«

Pavletove oči so se zaiskrile. Prijel ga je trdo za zapestje, da ga je zbolelo.

»Ni mi vseeno, kaj si imel z njo!«

Brat mu je iztrgal roko. Grozeče je jeknil:

»Pavle!«

»Govori, slišiš, govori! Če ne, znorim. Toliko časa sem ljubil, toliko časa upal. In da bi zdaj vse razbil ti, brat?!« Ni ga še videl takega. Bil je bled od bolečine, ki je bila v prsih. Oči so mu mrzlično gorele. Ustne je stiskal, da je zadrževal gnev. Janez je mirno stal pred njim. Zbral se je in nobena sila bi ga ne genila, če ne bi sam hotel.

»Kdo ti daje pravico zahtevati?«

»Ljubezen!«

»Pha! Ali je Dana tvoja?«

To ga je za trenotek zmedlo. »Moja? Dozdaj ne. Toda...« Prenehal je in se zbegal.

»Dana je moja, ne moreš mi je iztrgati. Pre-slab si.«

»Janez!«

»Pavle!«

Stala sta si nasproti. Kot bi se hotela spojiti. Nastal je odmor, ki ga je presekala Janez.

»Ne čutim se krivega. Več si imel prilike ko jaz, pa bi jo povprašal, če te hoče.«

»Če me hoče? Saj vem, da me ima rada.«

»Res? Kdo ti je to povedal?« Janez je postajal zloben.

»Čutim.«

»Čutiš? Tako?... Vtepel si si nekaj v glavo in zdaj se zaletavaš vame, ker ti ne gre tako, kot bi hotel.«

»Ne draži me!«

»Seveda, če gospod brat čuti, potem že mora biti tako!«

Trpkost, ki mu je grenila dušo, se je izražala v zbadljivosti. Pavletu je bilo težko.

»Saj mi je rekla.«

Kakor da bi udarila strela v Janeza.

»Tebi? Kaj ti je rekla?« Težko je čakal odgovora.

»Da lahko...« Ni mu hotelo takoj na dan.

»Da smem upati.«

»To... to ti je rekla?«

Zdaj je zmagoval Pavle.

»Da!«

»Ni res! Reci, da ni res!«

»Res je!« Jekleno so zveneale besede. Janez je omahoval. Ni bilo več zlobnosti v njem. Strt je klonil pred bratom.

»Ljubim jo. Z isto pravico hrepeniva po njej oba. Mislil sem, da sem upognil usodo in jo nagnil na svojo stran.« Za hip je umolknil, nato je počasi in težko polagal besede pred brata: »Zdaj vem, da ljubi tebe.«

Pavle je strmel vanj. Odkod gotovost zadnjega stavka?

Janez je potegnil iz žepa pismo: »Na, beri!«

Pavle se je branil. Da bi čital njeno pismo, ki je namenjeno drugemu?

»Ne... ne bom. Rajši povej!«

»Beri! O tem ne spregovorim besede več.«

Potisnil mu je pismo v roko in odšel v dom. V veži ga je srečala Melita. Ustrašila se je, ko ga je ugledala bledega in strtega.

»Gospod Košak, kaj vam vendar je?«

Odmahnil je z roko. »Nič, nič!«

»Saj ste tako bleedi. Plezanje vas je izčrpalo. Ali hočete malo konjaka?«

Nasmehnil se je. »Ne, plezanje me ni še nikdar izčrpalo.«

»Vam je vendar slabo!«

»Moj Bog! Nič mi ni, motite se.«

Ni ga marala nadlegovati. Odšel je v moško spalnico. Zmajala je z glavo. Kaj se je vendar zgodilo, odkar je prišel njegov brat? Zakaj je omahnil takrat na klop? Zakaj se mu je tresla roka? Morda pa vzgojiteljica le ni zbolela? Če ni bil to samo priročen izgovor?

Pavle je čital:

»Odhajam in ne vidiva se več. Prosim te, da ne iščeš prilike, da bi se srečala, dokler se ne umiri v tebi in v meni.«

Samo to? Torej ga je ljubila! Razumel je besede, ki mu jih je rekla za Aljaževim domom. »Dokler ne udušim tega, kar me muči, dotlej molči!« Potem bo smel govoriti. In ker tudi sme upati... dalje ni mogel več misliti. Preveliko veselje je planilo vanj. Sedel je na skalo in se zagledal proti Triglavu. Začel je slutiti vse, v nejasnih obrisih je spoznaval njeno iskanje med njim in bratom. Zdaj je vedel, zakaj so bili tako prijazni pogledi, ki sta si jih z Janezom izmenjavala. A kdaj in zakaj se je med njima razdrlo? Rekla je, da je zablodila, da se je zmotila. Torej je moralo priti spoznanje. Kdaj? Spomnil se je včerajšnjega prizora na Križkih podih. Tako potrta je prišla od roba Križke stene, kjer sta z Janezom fotografirala. Brez besede je sedla kraj njih. Drugače je bila vedno živahna; pa se ni od srca nasmejala niti enkrat, ko je prišla Lipovčeva družba. Tedaj tega ni opazil.

Pozno v mrak je sedel tam, iskal po spominu in sklepal. Skoraj vse mu je postalo razumljivo, le nekaj stvari je bilo še temnih. A saj mu bo Dana povedala vse. Upal bo in potrpežljivo čakal.

Obvezelo ga je veselje, da bi objel gorski svet, ki je ležal pred njim, in ga tesno prižel na svoje prsi.

*

Brata sta sklenila, da odideta jutri kar skozi Uskovnico na Bohinjsko Bistrico. Ni vredno, da bi zapravljala čas po že dobro znanih potih. Za težje ture pa nimata opreme s seboj. Ko je zvedela to Melita, je takoj poprosila Pavleta:

»Ali bi smela z vama? Tudi jaz bi rada bila že jutri v Ljubljani, ker imam še toliko opravkov, dopust mi pa poteče v treh dneh.«

»O, prosim! Lahko, če ne bo vaša družba huda, da vas kar takole vzameva.«

»To pa prepustite meni! Bom že jaz opravila z njimi. Samo če bo vaš gospod brat zadovoljen?«

»To pa vi prepustite meni. Ali boste vzdržali, ker bomo drevili? Vlak odhaja že popoldne.«

»Ne bojte se! Še posekala vaju bom.«

Ko ni bilo bratov v jedilnici, je hotela Melita povedati tovarišicama in Lipovcu svoj sklep. A ni vedela, kako bi začela. Saj tako važnih opravkov le nima, da bi morala oditi. In to sta vedeli Stana in Agna. No, pa če se malo zlaže! Saj ne bo nikomur škodovala.

»Jutri odideta Košaka naravnost na Bistrico in v Ljubljano.«

»Kako to?« je zanimalo vse.

»Ne vem. Samo to sta mi rekla. In jaz... jaz se jima pridružim.«

Presenečeni so bili. Kako, da kar na lepem razbija družbo?

»Opravke imam,« se je opravičevala. »Moram. Čisto sem pozabila, da sem mislila med dopustom storiti še to in ono. Vsaka ura mi bo dobrodošla, da izvršim vse, kar sem se namenila.«

»Toda en dan gori ali pa doli,« je ugovarjal Polde, ki mu ni bilo všeč, da misli Melita oditi. Saj je bila tako prijetna in vesel je bil njene družbe.

»Pa pojdemo vsi skupaj.«

»Tisto pa ne. Stana in Agna nista za take urne pohode,« je rekel Lipovec.

»In videli bi radi tudi Sedmera jezera,« je rekel Polde. »Kaj marate zanje, ko jih pa že poznate!«

»Da,« je hitro pograbila Melita za nov izgovor. »Dolina Za jezerom mi je že znana. Skozi Uskovnico pa še nisem hodila. Tudi to me je zamikalo, da odidem z gospodom Košakoma.«

Stana in Agna sta pa slutili, kaj je glavni vzrok njene odločitve; in sta ji tudi v spalnici očitali.

»To pa ni lepo, da se tako na lepem ločiš od nas.«

»Ne morem pomagati,« je dejala in legala v posteljo. »Dolžnost je dolžnost!«

Agni je ušel smeh. Melita se je jezno obrnila k njej:

»Zakaj se smejiš?«

»Saj se moram. Dolžnost! Izgovor ti je prav vsak dobrodošel.«

Franc Kavčič: Phokion in njegova žena. (Ljubljana, Narodna galerija.)

»Misliš, da ne veva, kje te čevelj žuli?« se ji je rogala Stana. »Seveda, tvoja dolžnost je kaj zastavna in močna. Svetle oči ima in prijeten obraz. Taki dolžnosti se Melita rada odzove.«

»Kaj vama je? Zakaj mi ne dasta mirú?«

»Mar ti ne smeva povedati resnice?«

»Kakšne resnice?« Sedela je v postelji, čutila je, da ji obraz zardeva, in oči so ji postajale vlažne. »Kaj sta spet zmodrovali?«

Tedaj sta obe planili v smeh. Agna je komaj izdavila: »Oj ti nedolžnost!« Stana je bila hudobna, kar vrgla ji je: »Strašno ga imaš rada!«

Meliti se je jezno zabliskalo v očeh: »Tako? To vaju tako zelo zabava.«

Za trenotek je pomolčala, potem jima je priznala v obraz: »Prav imata, ugaja mi, rada ga imam. Že dolgo ga poznam, čeprav še nisem do predvčerajšnjim govorila z njim.«

O ta Melita, kako je odkrita! Sedela je še vedno v postelji in temne oči so se mokro bleščale v zadrževani jezi. Utihnili sta in morali sta priznati, da je lepa in bi bila kar primerna za Janeza. Ona je pa pridušeno nadaljevala:

»Da, dolgo ga že poznam, srečavala sem ga tu in tam, a on me ni opazil. Zdaj hočem z njim, da bom poleg njega. O, le kar glejta me! Zavidajta mi! Vesela sem, da se rešim takih prijateljic, da se rešim vaju, ki znata samo zbadati! Ali mislita, da se sramujem svoje ljubezni?« Pomolčala je. »Tudi vama ugaja, a radi vaju, hvala Bogu, ne bom ljubosumna! Lahko noč! Jutri pa raztrobita vsem: Melita je ponorela!«

Vrgla se je po postelji, se tesno zavila v odeje in jima obrnila hrbet. Ni marala, da bi videli, kako so ji stopile solze v oči in se zatrklyale po zametastih licih.

Agna in Stana sta se dregnili in si pokimali. Tako je torej z Melito! Potemtakem sta le prav sklepali? Ah, to bosta še imeli povedati prijateljicam v Ljubljani! In kako se je ujezila! Kar naravnost jima je povedala, brez oklevanja, brez slepomišenja. Kot bi bilo vse samo po sebi umevno.

Vse tri niso zaspale dolgo v noč. Melita je koprnela ob spominu nanj, ki je vstajal vedno bolj jasno pred njenimi očmi.

XVII.

Grušč je šumel in ropotal pod čevlji, ko so se Melita in oba brata spuščali po plazu od Aleksandrovega doma proti Velemu polju. Zjutraj so se poslovili od Lipovca in njegovih, ki so šele zajtrkovali, ko so ti že odhajali. Melita je spregovorila z Agno in Stano komaj nekaj besed. Radovedno sta jo motrili, kako se bo vedla v družbi obeh bratov. A opazili nista nič. Janez je bil povsem ravnodušen do nje, skoraj bolj kot Pavle. Po slovesu so odšli pod stenami Malega Triglava k Aleksandrovedemu domu in zdaj so hiteli navzdol.

Brata nista veliko govorila, komaj da sta odgovarjala spremljevalki. V začetku ji je bilo nerodno, bala se je, da se bo izdala, kako je z njo. Ne bi marala, da bi Janez opazil, da gre z njima samo radi njega. Počasi se bodo že spoprijateljili in Janez se bo že ogrel. Samo časa je treba!

Kmalu so bili pred drobno Vodnikovo kočo, ki stoji nad veliko kotanjo Velega polja.

Tam zadaj na severu je kraljeval beli Triglav. Levo se je kopičila okrogla Šmarjetna glava s sosedom Kanjevcem. Najlepši je pa stal onkraj Velega polja Mišelj vrh, ki bi ga na prvi pogled zamenjal z ostrim Matterhornom. Šiljast in mogočen bôde pod nebo, na plečih nosi silne apnene sklade; ob vznožju ga pa oblivajo bele reke grušča, ki se v soncu bleščé kot ledenik. Nad njimi je pa strmel divji Vernar, bolj vstran je zelenel kopasti in obširni Tolstec.

»Ali bomo stopili v kočo?« je vprašal Pavle.

»Ne vem. Kaj bi tam?«

»Morda želi gospodična pečat od kočice.«

»Ne,« je odvrnila. »Ni mi do takih reči.«

Janez jo je bežno ošinil s pogledom. »Potem pa lahko kar nadaljujemo pot.«

Odšli so po položni poti, ki se vije ob pobočju Tolstca. Melita si je želela razgovora. Posebno bi rada spoznala Janezove nazore o turistih in ... no, pač o vsem. Potipala je:

»Kako sodite vi o lovcih na pečate, gospod Janez?«

Janez je zbiral misli in se nehote odkrival: »Če človek pritisne pečat v svojo beležnico za spomin, to je čisto prav. Je pa veliko ljudi, ki hodijo v gore le radi pečatov, pa še drugega pošljejo ponje na vrh. Potem se bahajo in postavljajo: tu sem bil, tam sem hodil, tod sem plezal. Sicer so to modni planinci, sportniki, ki nimajo s pravim turistom nič skupnega. Zato je tudi najbolje, da se ne menimo zanje.«

Pot je zavila na južno pobočje Tolstca. Doslej so hodili v senci, zdaj jih je pa obsijalo sonce

z vsem svojim poletnim žarom. Reber, po kateri je šla steza, je bila porasla z gosto planinsko travo, pretkana z živo pisanim cvetjem. Vroč, opojen duh je hlapel iz razgrete zemlje in širil prsi.

Spustili so se na zapuščeno planino, odkoder se je odpiral pogled na skrivnostni bohinjski kot.

Pot se jim je dobro odsedala. »Če bo šlo tako naprej, bomo imeli časa na prebitek.«

»Prej ste omenili turista sportnika. Že dolgo sem razmišljala o tem, ali je turistika sploh sport. Kaj sodite vi o tem?«

Spet jo je ošinil s pogledom: »Kaj tudi o takih rečeh razmišljate?«

Začudila se je: »Zakaj pa ne?«

»Ženski rojijo navadno čisto druge muhe po glavi.«

»Ali imate tako slabo mnenje o ženskah? Podcenjujete jih.«

»Ne vem.«

»Saj moški ženske duše ne more razumeti.«

»To imate pa prav. Nekoč sem bral, da žensk ne razumemo zato, ker so ali preplitve in iščemo pregloboko, ali so pa pregloboke in iščemo preplitvo. Zadnje bi lahko črtali.«

»Saj ne mislite resno?« Skoraj boječe je vprašala.

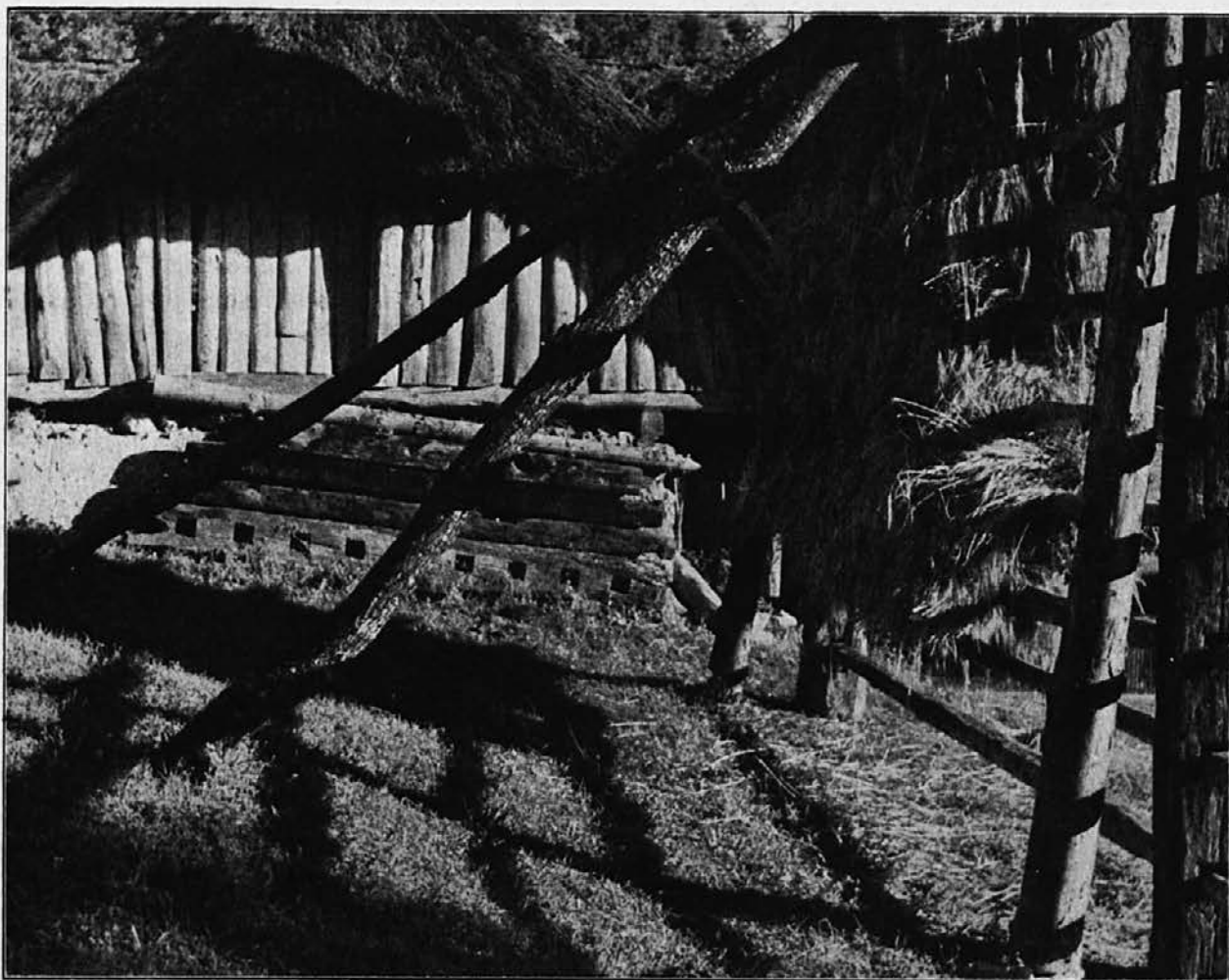
Janez bi pa rad dražil. Zlagal se je: »Čisto resno!«

»To ste hudobni!« Umolknila je in med hojo utrgala marjetico. Igrala se je z njo in ni vedela, kaj bi še rekla. Strmo so se spustili po drnati rebri, prešli velik žleb in se mahoma znašli na prijetni, položni poti, ki se je potapljala v temen smrekov gozd, ki je krasil strmi breg Čiprja. Globoko spodaj na desni je samevalo dno tihe, temne doline Voje, ki se proti Bohinju razlije v široke senožeti.

Ugodna je bila hoja po mehki, gozdnati stezi med dišečimi iglavci. Božal jih je prijeten hlad, prsi je polnil duh po smoli in svežosti. Stopali so pod visokimi smrekami in bori, smukali se ob grmovje in otresali z listov bleščeče se rosne kapljice, ki so se še vzdržale v gozdni senci.

Na ovinku so srečali fanta v družbi dveh deklet. Vsa trojica je bila oblečena v kričeče pisane kopalne obleke, na nogah so imeli le čevlje, na plečih pa nahrbtnike. Janeza je skoraj vrglo, ko jih je ugledal. Na Pavletov pozdrav je le fant nekaj zamrmral. Odšli so mimo in Janez se je komaj vzdržal, da ni pljunil.

»Nedeljski turisti, ki naj bi ostali rajši v dolini, da bi ne motili nepisanih zakonov planinske dostojnosti,« jih je sodil Pavle.

Star kozèlc. (Fot. Fr. Krašovec.)

»Tako pač pojmujejo svobodo v naravi,« je bil ogorčen Janez. Ni mogel strpeti, da ne bi razlagal: »Ljudje, ki v naravi ne najdejo prave svobode, to je svobode od samega sebe, svobode od lastne notranjosti, ne spadajo v vrsto planincev. Taki ljudje pač mislijo, da je ta opevana prostost v naravi v tem, da lahko prožijo kamenje, rjovejo in razgrajajo. Ne vedó, da je v planinah bolje molčati, če hočejo slišati in razumeti govórico gorá. Svoboda jim je to, da kazijo naravo s svojo goloto, češ, golo telo je prirodno. Rad bi vedel, kaj bo dejal tak človek, če mu rečeš, naj odide gol v cerkev, ali sploh na kraj, ki mu je svet. Ali naj v kopalni obleki kleči ob odprtem grobu svojih najdražjih? Ali čutita, da se to človeku upira, da mu njegovo tisočletno dostojanstvo ne dovoljuje, da bi stopil s svojo goloto v vrsto živali.«

Melita je lahko ugovarjala: »Saj ne loči človeka od živali le obleka.«

»To je res. Obleka ni bistvena, toda oblačenje nam je potrebno, če hočemo ostati ljudje. Če pa ne, pa opravljajmo še vse ono, kar oddavna skri-

vamo pred drugimi, kar v javnosti. Čemu bi bili v zadregi?«

Grobo je bilo, kar je dejal, da je Melita zardela. Morala si je pa priznati, da ima prav.

»Klasični narodi so oboževali golo telo, a ne nagoto, uživali so le lepo obliko in gradbo človeškega telesa. Tudi danes se slavi telo v sportu. To je prav. Sport ima namen dvigniti posodo duha.« Nehote se je modrovanje pletlo in pletlo.

»Toda saj je tudi turizma sport?«

»O tem je bilo napisanih toliko besedi, da se človek kmalu ne znajde več. Najbolj zanimivo pa je to, da za splošnost ne drži nobena trditev niti za niti zoper. Zato ne, ker je turizma osebna zadeva. Ločim tri vrste turistov, ki se pa ne dajo točno opredeliti: planinca etika, planinca esteta in planinca sportnika. To so prvine, vsakdo mora imeti več ali manj vseh teh lastnosti. Kdor bi bil čisti etik, esteta ali sportnik, ta zame spet ne bi bil turist. Prav tako kot mora imeti vsak značaj mešanico temperamentov. Čisti melanholik ne bi ugajal, čisti kolerik bi odbijal, čisti sangvinik bi propadel, čisti flegmatik bi pa moral poginiti.

Planinstvo torej ne more biti sport. Ima lastnosti, ki so sportu podobne, a so le v manjšini. Toda o tem bi bilo preobširno razpravljati. Poudarjam pa še, da je turistika osebna. Nima nikakih drugih pravil nego prirodno občutje dobre plati človekovega bitja.«

Pred njimi so se odprle valovite senožeti, povsod sama trava, le tu in tam je raslo posamezno drevo. Sempatja so bili raztreseni seniki, tam daleč so videli večjo skupino koč: planina Uskovnica, ki je pa že bolj podobna gorski vasi kot planini.

V sončni pripeki so spešili čez mehke senožeti. Pot jim je stopal na čelo in hoja je postajala neprijetna; nahrbtnik je rezal v ramena, vseh se je polotilo neugodje. Z molčečo vztrajnostjo so tolkli po enolični pokrajini. Prešli so planino in spet zavili v gozd. Ob poti je žuborel droben studenček, ki je sto korakov vstran zginil v zemljo. Pavle se je ustavil in odložil nahrbtnik:

»Dovolj je. Počitek se nam bo prilregel.«

Tudi ostala dva nista nasprotovala. Posedli so na mehka tla in pogledali v nahrbtnike. Prijetna lenoba jih je prevzemala, prijeten občutek počitka je po utrudljivi hoji blagodejno stopal v vse ude. Janez si je potisnil nahrbtnik pod glavo, se udobno iztegnil in zapletel pogled med goste vrhove smrek. Zdaj, ko je telo počivalo, se je duh sprostil in njega in brata je začel gristi spomin na Dano. Ves čas je podzavestno spalo v obeh, zdaj sta začutila steno med sabo.

Melita je razmišljala. Počasi se ji je dozdevalo, da Janeza nekaj gloje in da zato nje kakor da ne vidi. Pa bi klečala pred njim in mu stregla! Melita, ki vidi samo še njega! Počasi se ji je dozdevalo, da njegovo srce bega za ljubeznijo, bega za ono, ki je ostala v Vratih. Ona, edino ona je vzrok včerajšnjega Pavletovega nenadnega prihoda, Janezove včerajšnje bledice in današnje nerazpoloženosti.

Lansko leto ji je nekoč prijateljica pokazala na sprehodu Janeza. »Ti se zanimaš za gore,« ji je rekla. »Potem moraš poznati tegale.« Pokazala ji je zastavnega fanta z ostrim, a prijaznim obrazom, ki je šel med dvema tovarišema. — »Ne, ne poznam ga.« — »Čudno! Janez Košak je. Saj je poleti in pozimi v gorah.« Tedaj so se srečali in Janez je pozdravil prijateljico. »Ali si поблиže znana z njim?« — »Pred dobrim mesecem smo bili na Okrešlju skupaj. Dva dni je lilo, da nismo mogli nikamor. Tako smo imeli nepričakovan zapor. Kar nas je bilo v koči, smo se hitro seznanili. O Janezu, ki je bil tudi navzočen, so marsikaj govorili; pa tudi sam je precej povedal.« Ozrla

se je za njim — ali je bil slučaj? — tudi Janez je vprav takrat okrenil glavo. Od tedaj ji ni šel iz spomina. Ostal je v njej in ni se mogla ubraniti misli nanj. Jesenske nedelje je šla z večjo družbo na Turnc pri Grmadi. Ko so prilezli na Okno, je pravkar nekdo sestopal s Turnca. Spoznala je Janeza. Pozdravili so se. Janez se je spustil v levi žleb in od tam nekaj opazoval. Ni se dosti menil zanje. Eden iz njene skupine je zlezal na Turnc in tam pritrtil vrv, da je varoval ostale. Ko je Melita priplezala na vrh, je pravkar njen tovariš dejal: »Ali ste videli Košaka? Gotovo misli kje lesti.« Res, v nasprotni steni se je Janez s prsti zapičil v drobno razpoko, ki je tekla po trebuhati prevešeni plošči. Palec za palcem se je dvigal, počasi se je prevlekel na robič. Melita ni videla ničesar drugega nego njega, kako se vzpenja po nemogoči steni. Trepetala je zanj, ko se je držal le s prsti, noge je imel rahlo uprte ob hrapav rob. Tako blizu je bil, da je razločno videla obraz, ki se je nagubal v odločnosti ob napetem plezanju. Nekoliko je zdrsnil z nogami, a tedaj so prsti dotipali oprimek, počasi se je potegnil kvišku, koleno uprl ob neznatno vdolbiničo in kmalu je obstal na ozki polici. Stali so si drug drugemu nasproti, da bi se lahko mirno pogovarjali. Ločil jih je le prepad, ki je zijal med Turncem in sosedno steno. Meliti je tolklo srce, ko ga je opazovala iz take bližine. Videla je njegovo mačjo spretnost, silo njegovih mišic in mirnost duha v nevarnosti, v kateri bi se skoraj vsakdo drug zgrozil. Stal je tam, naslonjen s hrbtom ob steno, dobro stopo je imel le za eno nogo, drugo je pa samo rahlo prislanjal. Zdaj bi moral preplezati majhen previs. Družba, ki je bila na Turncu, je molče strmela vanj, kaj bo storil. Melita bi stopila k njemu in ga zaprosila, naj jo vzame s seboj, naj jo s svojo močno roko vodi v strmine, katerim ni vsakdo kos. Toda on je stal tam, ne da bi se zmenil zanje. Tipal je in iskal mesta, kamor bi zabil klin, ki mu naj bo za oporo. Našel ga je. Zazvenelo je kladivo, ki je udarjalo ob železni kavelj. Preskusil je skalo. Držalo bo. Vteknil je kladivo za pas in spet začel lesti. Oprijel se je klina, ujel se na levo za neznano skalnato rogljo, se potegnil navzgor in stopil na ubogi košček železa. Prosto je stal z eno samo nogo na klinu. Ravnotežje je obdržal le tako, da se je tesno naslonil na steno. Če se mu stopa izruje, če mu zdrsne! Tedaj bo nekajkrat zamolklo udarilo, zaropotalo in obležal bo spodaj na sipini. Opazila je, da drugi gledajo vstran, ker ga niti gledati ne morejo. Le njej so žarele oči in ni zgrešila niti giba. — Ali jo je opazil? Saj se niti ne zmeni

zanjo! Že spet je plezal! Počasi, enakomerno in varno. Najtežje mesto je prešel in kmalu jim je izginil izpred oči za skalami.

Spustili so se navzdol in zdaj se je zazdel Meliti Turnc ubogo ničē, ki ni vredno svojega imena. Saj skoraj vsakdo prileze nanj! A kdo se upa tja, kjer hodi on? Na njegova pota bi rada, poskusiti bi hotela samo sebe v nevarnostih, uživala bi ob pogledu v vrtoglavi prepad in njeno telo bi v skladnih gibih pelo pesem naravi.

To ji je ostalo v neizbrisnem spominu. Srečavala je Janeza, toda niti ozrl se ni nanjo. Kako bi se mu približala? Nekoč so se srečali na Veliki planini na smučeh. Nekaj brezpomembnih besed o vremenu in snegu so izmenjali in on je oddrsel proti Pasjim pečem. Kako rada bi se obrnila in peljala po njegovi smučini! Potem nekoč spomladi na Golici! Kot utelešena in živa sila se ji je zdel, ko je z nekim tovarišem prihitel po bregu.

Čudno je raslo njeno hrepenenje. Saj ni kratkokrilka, ki se zaljubi v slavljenega igravca, pesnika ali vojaka. A vendar je bila njena ljubezen podobna sanjam mladega dekliča v vzgojnem zavodu. Saj je bil tako daleč in vendar tako blizu nje!

Na Mojstrovki ga je spet videla. Bolelo jo je, ko je opazila, kako je prijazen z Boničevo. In kako je bila ponosna, ko so govorili v koči na Gozdu o njem! Kot bi bil njen, čisto njen. Na Križkih podih sta prvič govorila. Ali je bilo čudno, da mu je ponujala čaj, da se je sukala okrog njega? Ali je bilo čudno, ko se je ponudila v Aljaževem domu, da mu ponese čevlje na Kredarico in mu s tem napravi uslugo, ko bi mu pa rada služila vedno? Ali je bil tak greh, da se je radi njega ločila od družbe in se pridružila bratom?

Zdaj je bila z njim, zdaj je hodila poleg njega, zdaj je slonela ob njem. Ali ji moreta to nadomestiti njeni prijateljici, ali Polde, Lipovec?

Rada bi mu povedala vse, se mu odkrila in potem naj stori, kar hoče. Naj jo objame ali odpahne! Od njega sprejme vse! Samo tega ne sme zahtevati, da bi ga ne smela ljubiti, da ne bi smela biti v njegovi bližini. Kar naravnost bi mu povedala, kot sinoči Stani in Agni. Toda on je bil tako zamišljen, strmел je v drevje in njegov duh je blodil Bog ve kod.

Čez pičle pol ure so se dvignili. Noge so bile spet lahke in hitro so šli skozi gozd.

Kolovozna pot se je povsila in zavila na travnato jaso; na koncu nje je stal star, preperel križ. Pod njim sta počivala dva domačina, ki sta bržkone šla v Uskovnico po sir.

»Bog daj!« so se pozdravili. Starejši je predejal svoj vivček iz levega kota ust v desnega:

»Ali ste bili na Triglavu?«

Mlajši jih je radovedno opazoval.

»Da, oče! Malo smo šli pogledat.«

Skoraj nejeverno je zmajal z glavo:

»Pa nimate nobene planike?«

Janez se je nasmejal.

»Ali mislite, da se drugače ne sme s Triglava? Ali jih ni škoda? Bolje je, da rastó gori, kot da bi vele vlačil v dolino.«

»He!« je zabundal drugi in pljunil. »Kaj bo škoda! Zato pa so, da jih trgajo.«

»Menite?« je vprašal Pavle.

»Če greste s Triglava, bi vteknili vsaj eno za klobuk, da se postavite z njo.«

Janez bi rad odgovoril: če se ne more s čim drugim postavljati, se mu tudi s tem ni treba. Ali ni prav vseeno, ako mislijo ljudje, da je bil na Šmarni gori ali pa na Triglavu? Pa kaj bi mu pravil!

»Srečno!« so jim še voščili ob slovesu in odropotali po kamnitem kolovozu strmo navzdol.

»Preprostemu človeku ne zamerim,« je dejal Janez spotoma, »ker ta ne bo uničeval rož...«

Tone Kralj: Slovo.

Če si utrga eno ali dve semintja za okras, je to prav. A ona mestna svojat, ki se natepe v gore in piplje in trga rože za prazen nič, se mi studi. Koliko se ob majskih nedeljah znosi samo ključavnic z Golice, tega krasnega cvetja, ki bo v do- glednem času redko kot je danes očnica, če ne bo kmalu konec te razbrzdanosti! Spomladi sva se s tovarišem spuščala z Golice proti savskim ja- mam. Tam na onem cvetja bogatem travniku je trop fantinov trgal ključavnice za v senci ležeča dekleta. Nisem se mogel premagati in moral sem jim zabrusiti, da koze ne obirajo narcis. Seveda ni bilo lepo, a nisem mogel drugače.«

Melita se je prisiljeno nasmehnila in temno zardela. Ni se mu upala povedati, da je bila sama med onimi dekleti. Povedala bi mu pa rada, da ni hotela tedaj niti ene ključavnice ponesti s se- boj. Spoznala je, da je on tako različen od drugih in bo treba še mnogo premagovanja in drugačnega gledanja v svet, če mu hoče biti podobna. Tako jim je ta pot minevala v turistovskem modro- vanju, srce ni moglo priti do besede.

Sonce je že prešlo poldan, ko so po strmem kolovozu prišli v Srednjo vas, ki čepi ob vznožju Uskovnice.

(Dalje prihodnjich.)

GORE, GORE!

Rjava prst mi dehteče kipi pod nogami,
sonce mi pljuska v razgaljena pleča, v vročini žarim.
Skale drhtijo, planinsko cvetje poljublja me,
mami,
da vriskam in vriskam: tako sem vesel, da živim!

Zrak je boljši od kruha, domačega, črnega —
zrak gorá! O, in kako je prijetno takole ležati
v sočni travi in zreti valove oblaka srebrnega,
nebu in srcu in stvarstvu vesoljnemu prisluškovati!

Kri me spet žene od skale do skale.
Poj od radosti, o človek - kralj!
Glej, planike, kot bi gručica belih zvezd trepetala,
daj jim le topel pogled in naprej:
tam svira pastir na piščal.

Na vrhu z vetrom se bijem in vpijem besneč,
v zatonu se sonce bori. Čeri plamenijo,
ej, vsa gora gori! Cvet, ki ga utrgam, je rdeč,
še moje v večer razprostrte roke mi gorijo.
Nocoj ne pojdem k ljudem. Pod vrhom bom spal;
enkrat se bom še pokrižal:
V imenu Očeta in Sina...

V zahvalo za vse. — In angel bo zvezde prižgal,
me z rosó blagoslovil in kmalu povsod bo tišina,
tišina.

Lojze Fajdiga.

KRI, KRI...

Kot kri žaré oblaki nad zapadom
in so kot moje prsi ranjene.
Ves truden sem se zgrudil nad prepadom,
iz ran pa teče kri...

Med skalami cvetè zdravilno cvetje,
o, ko bi mogel ga utrgati!
O, ko bi slišal vil čarobno petje,
večerni spev planin...

O draga, če bi čula moje vzdihе,
prišla bi s prtom in studenčnico.
Ustavila bi kri in solze tihe
obrisala mi na očeh...

Vinko Beličič.

V ŽIVLJENJE

Za goro zlato sonce gre,
z njim sanje moje tonejo,
z njim misli bele klonejo —
in same morda za goró umró.

Ah, komaj je večer, pa slišim že:
zvonovi k dnevu novemu zvoné,
sirene rezko sikajo skoz noč.
Jaz sanjal, sanjal zdaj bi rad,
a sanje daleč, daleč spe...

V življenje grem ko zvezde na nebo:
brez cilja pot si rišejo v temo,
ni zjutraj zvezd, ne njih sledí.

Joža Vovk.

BELA BREZA

Vsa bela breza sem.
Srebrne veje klanjam,
ljubeče zemljo božam
in bele sanje sanjam.

Po listju mesečina
ko svetel slap polzi,
ovija me s tančico,
v njej rosa se blesti.

V daljavi bije kladvo...
Izgublja se odmév.
Ne moti mi samote
življenja daljni spev.

Sladko drhté mi veje,
skrivnost globoko vem:
kraljični da iz bajke
primerjati se smem.

Draga Krajnc.

PHOKION

Ob Kavčičevi sliki / A. Sovrè

Phokion je bil athenški strateg (vojskovodja). Na svet je prišel nekako ob času, ko je Sokrates umrl (okoli 400 pr. Kr.). Sokrata omenjam zato, ker je zadela Phokiona 80 let kasneje povsem enaka usoda: tudi on je bil po krivici obsojen na smrt in je moral izprazniti čašo strupa. Sploh se človeku ob branju Phokionovega življenja kar vsiljuje primerjanje s Sokratom. Tudi Phokion je živel v kaj skromnih, dà, siromašnih razmerah, čeprav je imel kot visok državni oblastnik dovolj prilike, da bi si bil lehkó pomogel do bogastva, ne glede na to, da je bil sam kralj Aleksander Veliki njegov pospešnik in prijatelj. Toda Phokion je bil v tem silo tenke vesti: v vsem svojem dolgem življenju si ni nikoli prisvojil krivičnega vinarja. Hodil je bos in pozimi brez plašča, celó na vojski kot general. Le če je bil hud mraz, se je ogrnil.

Phokion je živel in delal v dobi, ko so Athene v brezupnem boju zoper Makedonca Philippa in njegovega sina Aleksandra izgubljale od stopnje do stopnje svojo politično moč in izgubile končno svojo svobodo. Bil je potemtakem vrstnik največjemu grškemu govorniku Demosthenu, neizprosnemu sovražniku makedonskih osvajačev, ki je vse svoje velike moči posvetil nalogi, kako bi rešil athenško demokracijo pred njihovo trdo pestjo in ohranil svoji domovini samostojnost. A Phokion ni bil v njegovem taboru. Obsojal je njegovo vojaško politiko, ker je videl, da ta ne

more imeti končnega uspeha. Kasnejši razvoj je pokazal, kako prav je sodil. Ves njegov politični koncept je zapopaden v kratkem svétu, ki ga je dal nekoč athenškemu starešinstvu, ko ga je vprašalo za mnenje. Kralj Aleksander je zahteval ob neki priliki od Athen, naj mu pošljejo nekaj bojnih ladij. Politični govorniki v skupščini so nastopali zoper zahtevo. No, in ko je skupščina vprašala Phokiona, kaj meni, je dejal: »Če že naj povem, kako mislim, vam rečem, da ali z orožjem v rokah zmagajte, ali pa bodite prijatelji zmagovavcu.« Skratka, Phokion je bil na strani aristokratske, ne demokratske stranke in je bil kot tak prijazen makedonski politiki.

Phokion je bil domalega vse svoje življenje strateg. Pet in štiridesetkrat je bil izvoljen — vselej v svoji odsotnosti. »Vendar ga pozna svet«, pripoveduje eden njegovih življenjepiscev, Cornelius Nepos, »bolj po njegovem moralnem življenju ko pa po njegovih vojaških zmožnostih.« Drugi pisec, Plutarchos, mu daje izpričevalo nenavadno blagohotnega in srčno dobrega značaja. Na zunaj je bil sicer precej mračen in ga bajè ni nikoli nikdo videl, da bi se bil smejal ali jokal, toda za raskavo vnanjostjo se je skrivalo človekoljubno srce. To in pa njegova skromnost in nepodkupljivost mu je prinesla vzdevek »Dobrega«, »Pravičnega«. Bil je prepričevalen govornik in je imel dar, da je znal vsak predmet v kar najbolj skopih besedah jasno, stvarno in izčrpno obdelati. »Kakor je tisti novec najboljši,« primerja dobro Plutarchos, »ki ima ob najmanjšem obsegu največjo plačilno vrednost, tako se tudi sila besede

Na planinski paši. (Fot. Fr. Krašovec.)

meri po tem, v koliko ume govornik z malo stavki veliko povedati.« Da je bil mož tudi duhovit in kaj odrezav, priča lepa vrsta anekdot, ki jih je zabeležil njegov življenjepisec Plutarchos. Nekoč ga je Demosthenes podražil, češ: »Phokíon, tebe bodo Athenci še usmrtili.« »Če znorijo, že; tebe pa, če jih pamet sreča,« je Phokíon suho odsekal. Zamerljiv ni bil. Nikoli ni nikomur iz sovraštva škodoval. Le do tistih je bil trd in neupogljiv, ki so mu pri njegovem prizadevanju za splošno blaginjo stopali na pot. Sicer pa je celó svojim nasprotnikom v sili rad pomagal. Nekoč je zagovarjal pred sodiščem nekega ničvredneža. Prijatelji so mu to očitali. On pa jih je zavrnil, češ, da pošteni niso potrebni pomoči. Njegova plemenitost se kaže tudi v načinu, kako je okaral svoje rojake, ko so hoteli z veselico praznovati smrt kralja Philippa, premagavca Athen: »Ni plemenito, veseliti se ob taki priliki, ne glede na to, da se je sila, ki vam je stala pri Chaironeji* nasproti, pomanjšala le za enega moža.« Besede, ki je v njih tenko izražena tudi Phokionova politična daljnovidnost: Philippos je res umrl, toda njegova zamisel velike svetovne države je živela dalje in izvel jo je njegov sin Aleksander.

O njegovi nesebičnosti in poštenosti samo dva zgleda: Kralj Aleksander mu je poslal sto talentov v dar, vsoto, ki gre po današnji veljavi našega denarja v milijone. Phokíon je poslance vprašal, kako da kralj vprav njemu pošilja tako velikanško vsoto. »Ker se mu zdiš edini poštenjak v Athenah,« so mu odgovorili. »Recite kralju,« je dejal Phokíon, »naj mi dovoli, da ne bom le po dozdevanju, ampak v resnici poštenjak,« in je darilo odklonil. Drugič nekoč mu je Aleksander dal na izbiro eno izmed štirih mest v Mali Aziji, ki naj bi si ga vzel za lastnino; obenem mu je sporočil, da bo zelo hud, ako tudi ta dokaz njegovega prijateljstva zavrne. Phokíon pa tudi tega res kraljevskega darú ni sprejel.

Nekaj let po smrti Aleksandra Velikega je prišla v Athenah demokracija zopet do veljave. Pregnani demokratje so se smeli vrniti in so dobili nazaj svoje politične pravice. Žrtev krvave reakcije, ki je na debelo izrekala smrtne obsodbe nad pristaši nedemokratskih strank, je bil tudi Phokíon. Bil je obdolžen izdajstva in usmrčen leta 318 pr. Kr. Umrl je s pravo sokratsko ravnodušnostjo. Še o njegovih zadnjih minutah pripoveduje Plutarchos dve za Phokionov značaj preznačilni zgodbici. Obenem z njim je bilo namreč obsojenih še mnogo drugih. Vsi so pred njim

pili strup, on je bil zadnji, a zanj je zmanjkalo smrtnega napoja. Jetniški sluga pa se je branil namešati drugega, ako ne dobi 12 drahem odškodnine. Ker se je stvar s tem zavlačevala, je prosil Phokíon nekega prijatelja, naj založi zanj zahtevano vsoto, češ, saj človek v Athenah še umreti ne more zastonj. Drugemu prijatelju, ki ga je vprašal, ali ima še kako naročilo za sina, je dejal: »Reci mu, naj ne oponaša Athencem krivice, ki so mi jo storili!«

Athenci so res kmalu po njegovi smrti sprevideli, »kako dobrega predstojnika in čuvaja umerjenosti in pravičnosti je narod v njem izgubil«. Postavili so mu bronast steber v spomin. Enega njegovih tožnikov so obsodili na smrt, z dvema drugima, ki sta bila pobegnila, pa je Phokionov sin obračunal.

Še nekaj besed k sliki. Motiv je vzet iz Plutarcha. Ta pripoveduje, da je bil Phokíon dvakrat oženjen. O prvi ženi ni nič drugega znano, ko da je bila sestra kiparja Kephisodota; druga pa je uživala v Athenah zelo dober sloves. Za dokaz navaja pisec tale dogodek: Pri uprizoritvi nove žalne igre bi bil moral nastopiti igravec v vlogi kraljice — v Athenah so igrali tudi ženske vloge moški igravci —; v ta namen je zahteval, naj mu oskrbé ustrezno masko in pa krdelo lepo natičkanih spremljevalk. Ker mu niso ugodili, se je mož branil nastopiti, občinstvo pa čakalo. Tedaj ga je popadel režiser za šinjak in ga pehnil na oder, rekoč: »Ali ne veš, da hodi Phokionova žena zmerom le z eno deklo iz hiše, ti pa bi se rad tu košatil in ženskam glave mešal!« Ukori je povzročil v gledališču glasno odobravanje. Ta druga žena torej je na sliki uprizorjena, kako se razgovarja z neko svojo prijateljico iz Ionije. Znanka ji ničemurno razkazuje svoj dragocen zlati nakit in tenko tkanino. Tu položi žena Phokionu, ki sedi ob njeni desnici in bere, desno roko okoli ramen in odvrne: »Moj nakit pa je Phokíon, ki je že dvajseto leto athenški strateg.«

V GLOBINAH NOČI

Pod nebom ležim, pogreznjen v globine noči.
Slutim brnenje svetov in težo zvezd nad seboj.
Kakor utrinek se zdim. Le veter mi v noč govori,
me ljubi in boža. V duši pa tli nepokoj.

Fantje več ne pojó, nageljni v oknih ne vonjajo,
v meni zamira prečudna tesnoba.

Kriknil bi rad, skoprnel bi v nebo.
Da bil bi le duh in svetloba, svetloba!

Lojze Fajdiga.

* Pri Chaironeji je Philippos l. 338 pr. Kr. Athene odločilno premagal.

OBRAZ V OKENSKEM ZRCALU

Iz cikla: Ulica / Smolej Viktor

Dr. Oton Meyer, ravnatelj Agrarne banke, je strmel še nekaj trenutkov v vrata, ki so se pravkar zaprla, nato so mu oči zdrsnile k tlom in negibno obstale. Lovil je zvoke oddaljujočih se korakov, sledil stopinjam zunaj po hodniku in navzdol po stopnicah, dokler niso onemeli. Potem je prihajal sem gori v njegovo pisarno samo komaj slišen šum govorjenja in hoje iz živahnih uradov, ki so poslovali spodaj v vsem prvem nadstropju.

Zdaj je spet sam! Tako mu je rekel notranji glas.

Zdrznil se je ob tej čudni misli in dvignil glavo.

Zdaj je spet sam!

Zdaj ni več tistih prodirajočih oči, ki so vrtale vanj in ga preiskovale. Zdaj ni treba napenjati živcev in krotiti obraza, da bi se mu ne zmrdal v obraz starca. Zadnje čase je večkrat tako utrujen in nemiren, roke mu trepetajo in vedno se mu zdi, da vse oči počivajo na njem in tipljejo v zadnje globine: Ali si še, kot si bil?

Tako rad bi sédel in nič ne mislil.

»Kaj je to?« je planil iz misli gospod ravnatelj.

»Ali je vse to res? Kaj vse mi prihaja na misel!«

Misli so ga pognale v hitre korake po sobi, stopal je trdó, kot da hoče streti pod nogami vse misli, ki se zaganjajo vanj. Begal je iz kota v kot, štel korake in nazadnje obstal ob oknu.

Pod velikim oknom njegove pisarne v drugem nadstropju je ležalo sivo dvorišče, uklenjeno med štiri stene stanovanjske hiše. Stene so bile polne oken in balkonov, dvorišče pa je bilo golo, le eno samo drevo je stalo na njem. Preko dvorišča so begale sence raztrganih oblakov, ki so bežali mimo sonca. Majhen fantiček je gonil obroč po dvorišču.

Potem se je ravnatelj v mislih obnovil prizor, ki se je pravkar dogodil tu v pisarni med njim in gospodom Voglom, delegatom Lesne industrijske družbe.

»Vi torej, gospod ravnatelj, odklanjate udeležbo pri našem podjetju?« mu je rekel Vogel.

»Da,« je pritrdil gospod ravnatelj. »Podjetje se mi zdi v naših težkih časih nekoliko preveč drzno. Naš denarni zavod ne more toliko tvegati.«

»Ali pa bi mogoče, gospod ravnatelj, Vi osebno stopili v stike z nami? S svojim kapitalom! Pomislite: to je cela skupina gozdov, še nikoli prav izsekanih. Podjetje mora uspeti, brez vsakega dvoma! Zgradili bomo žage, žične železnice, delavski kapital je poceni na ponudbo.«

»Ne, ne!« je prekinil ravnatelj vnetega pripovedovavca. »Tudi svojega kapitala ne morem dati na voljo. Ne! Ne! Oprostite! Drzno podjetje je to in sploh...«

Gospod ravnatelj se je okrenil od okna in stopil po sobi gor in dol.

»In sploh!« si je nenadoma rekel na glas in obstal v koraku. »In sploh! Star sem in ne upam se! Boječ sem in mrtev! Življenje je obstalo in s strahom čakam, kdaj se bo samo sesulo v nič. Niti geniti se ne upam. Pa, ali je res vse tako trhlo, da se bo ob najmanjšem dotiku zrušilo v nič?«

Oči delegata Vogla so ga prodirno gledale, ko mu je sedel nasproti pri pisalni mizi. Vrtale so vanj in iskale. Ali se ni na dnu tistih oči skrival zasmeh in porog? Videle so skozi njegovo telo kakor skozi steklo, razbrale njegove misli in jih spregledale do zadnjega vlakenca.

Da, tako rad bi sklonil glavo v dlani in počil...

Zdramil se je iz teh čudnih misli in obstal ob pisalni mizi.

Kaj so te misli? Odkod so prišle? Ali je bil res boječ, ko ni upal pritrditi delegatovim ponudbam? Zakaj je tako utrujen? Saj danes še nič ni delal.

Da, ob tej pisalni mizi, v tej sobi je že tolikokrat igral na vsake karte in se predrzno smejal sreči, ki ga je spremljala vedno. Podpisoval je pogodbe in spise, se igral z milijoni, izzival nesrečo, a ni je izzval. Tu se je posvetoval, tam na vse strani pletel mreže kakor pajek in v njegovo naročje je padal uspeh za uspehom.

To je bila volja in moč!

Gospoda ravnatelja je obšla trenutna slabost, da je stopil za pisalno mizo in sédel. Saj zdaj ne bo nikogar. Zadnje čase mu večkrat odpove telo, a kaj, to ni nič, saj takoj spet mine in je spet vse dobro. Danes ga je utrudil razgovor z delegatom Voglom. Sicer pa je še svež in čil.

»Ne! Ne!« mu je spodmikal tla drug glas. »Pomislite in pretehtajte vse! Odkod so prišle one misli o starosti in čemu so te tako predirale delegatove oči?«

Trdovraten odpor je vstal v starcu in ga dvignil od mize.

Ne! Ne! Ni star, ne utrujen! Oči delegatove se mu niso rogale. Čemu bi bilo to znak starosti, če se ni spustil v drzne spekulacije pri Lesni industrijski? Slabo je spal danes in nič drugega, prav nič drugega! Zato mu živci nekoliko odpovedujejo. Trenutna slabost in zmedene misli, ki so prišle Bog vedi odkod.

Stopal je s trdimi koraki po pisarni in z rokami krilil okoli sebe, kot da se otreša nadležnih

misli. Vse, kar ga plaši, so slučajne, trenutne misli, izvirajoče iz trenutnega nerazpoloženja.

Obstal je ob oknu in se zagledal na sivo dvorišče s samotnim drevesom.

Oni deček še vedno kakor prej tolče po obroču in ga goni po dvorišču in okoli samotnega drevesa. Ravnatelj sledi vegastim krogom, ki jih črta obroč. Krogi so vedno isti, ujeti med štiri stene, v to ozko dvorišče. A tudi če ne teče obroč v krogu okoli dvorišča, če se požene naravnost preko njega po premeru, tudi potem ga čaka na koncu poti stena, siva stena, ko se ne vda niti za prst. To je kakor začaran krog z obodom in premeri. Obod je, kakršnen je, razširiti ga ne moreš: ujet si med stene. Če kar povprek pohitiš po premerih, ti zopet vstane nasproti isti mejnik: stena. Nikamor ne moreš, ujet si in večni krogi so tvoja pot.

Gospod ravnatelj si seže z roko po bradi in po obratih licih. Zazdi se mu, da je tako malo krvi v njegovih licih, kakor da ne polje več kri po njih. Pred tujcem je še obvladal obrazne mišice, zdaj pa so mu odpovedale. Tudi hrbet se mu je ukrivil in sklonil, ko je tujec odšel.

Vse bolj in bolj leze v starca spoznanje, da je res, kar občuti. Ali naj bi lagal sam sebi in varal samega sebe?

Še vedno je opazoval onega fantiča na dvorišču. Ali se ni tudi on, ravnatelj Agrarne banke, gospod dr. Oton Meyer, sukal v vedno istem krogu, kakor oni obroč fantičev na dvorišču, bežal med vedno istimi, nepremakljivimi stenami? A šele danes prvič se je pognal povprek preko svojega ukletega kroga po premeru, da je spoznal svoje jetništvo, da je videl svoje ozke meje. Zakaj je moral to spoznati? Prav do zdaj je mislil, kako sedi v središču sveta, da se v njegove roke stekajo niti, ki gibljejo vse človeške lutke, da je neomejen gospodar samega sebe in ves svoboden, nikomur podložen. Kaj ima zdaj od vsega tega svobodnega in gospodovalnega življenja? Ali ni vse slepilni videz in vse samo laž?

Tedaj je v okenskem zrcalu zagledal svoj obraz. Čelo in oči so bile jasno izrisane v steklu, obraz je bil meglen in nedoločen.

Zastrmel je v svoj negibni obraz v okenskem zrcalu. Gledal je v bleščeče se, nemirne oči, v razbrazdano čelo, v levo lice, ki se je ohlapno in raztrgano zrcalilo v steklu. Gledal se in gledal. Obšel ga je strah pred samim seboj.

»Starec!«

Zdrznil se je ob sami besedi in ko je gledal svoje nemirne oči v zrcalu, se mu je zdelo, da gleda skoznje v veliko praznino svojega preteklega življenja, v brezdanje brezno svojih praznih dni.

KJE SMO S CERKVENIM SLIKARSTVOM

France Stelè

Kljub nedvornim skupnim temeljem za pojmovanje nabožne umetnine pa sta vendarle v krščanski ikonografski praksi dva tipa: strogi bizantinski (prim. sliki 55 in 56; Mladika št. 8) in bolj čuvstveno človeški, katoliški (slika 57; Mladika št. 8). Ta razlika temelji nedvomno na dveh, že prvotno različno zasnovanih filozofskih sestavih, na katerih filozofsko slonita katolicizem in pravoslavje in ki izhajata iz dveh glavnih filozofskih šol antičnega krščanstva: iz antiohijske in aleksandrijske. Novi platonizem, ki je ustvaril osnove aleksandrijske, je utemeljil tudi takozvano gnozo (poglobitev v Božanstvo), karakteristično mistično razmerje pravoslavnega kristjana do Božanstva. Iz gnoze pa izvirajo tudi za zapadnega kristjana pogosto težko razumljivi temelji vzhodne ikonopisne umetnosti. Vzhodnemu kristjanu je ikonopis od ostale umetnosti popolnoma različna umetnostna stroka, ki jo z izrazom ikonopis trdno loči od živopisa, umetnosti z realističnimi, naravno posnemalnimi cilji. Nezadostna jasnost glede obeh področij, umetnosti kot take in nabožne umetnosti, pa povzroča pri nas zapadnih kristjanov mnogo nesporazumljenj in bo velik uspeh tega spisa, če se mu posreči, da pomore razjasniti ta dva osnovna pojma.

Razni raziskovalci so že poskušali opredeliti razliko med katoliškimi in vzhodno nabožnimi podobami. Površni opazovalci, pa n. pr. tudi za ikonografijo odlično zaslužni N. P. Kondakov v svoji Ikonografiji Matere Božje, so poskusili odreči katolicizmu po renesansi sploh vsak smisel za nabožno podobo. Že zgoraj navedena dejstva pa dokazujejo nasprotno. Kažejo pa tudi na le prevečkrat prezrto dejstvo, da gre pri sorodnih osnovah končno za dva, v dušeslovju vernih množic Zapada in Vzhoda različno utemeljena tipa. Dobro je po našem opredelil to razliko G. Ostrogorski v svoji razpravi o sklepih »Stoglava« (ruska cerkvena sinoda stoterih poglavij l. 1551) o slikarstvu in načelih bizantinske ikonografije takole: »Na Zapadu ima nabožna slika namen, da izzove neko gotovo versko občutje, neko stanje pobožne duše (prim. zgoraj izjavo M. Denisa o simbolizmu) po načinu slikanja in po tem, kako nam predstavi in oživi upodobljeno osebo; vzhodna ikona pa je sredstvo občevanja med molivcem in Bogom, Marijo ali svetniki, sredstvo, s katerim se približamo transcendentni substanci Božanstva (prim. zgoraj opazko o gnozi). Zato za zapadni katolicizem toč-

Slika 58. Giov. Bellini, Brera, Milano: Objokovanje mrtvega Kristusa. Primer, kako se reprezentativna nabožna podoba z dodatkom žalujočih oseb preustvari v nabožno podobo liričnega značaja, ki stremi za tem, da gledavca čuvstveno prevzame.

nost portreta in ohranitev starinskega tipa nista bistvena, vzhodno pravoslavje pa jih popolnoma ne more pogrešati. Zato opažamo v nabožnem slikarstvu Zapada več svobode, več pogona in več živahnosti, v nabožnem slikarstvu Vzhoda pa neprimerno več čistosti in strogosti v ikonografskih tipih svetnikov, Marije in tudi Odrešenika, čigar tip je s stališča verskega smisla tako pogosto nepopoln pri mojstrih Zapada, pa celó pri genialnih mojstrih.«

Po tej jasni opredelitvi, ki popolnoma ustreza naši gornji načelni opredelitvi zadeve, ki se tiče nabožne podobe na Zapadu in Vzhodu, je rešena tudi težava, ki je motila pri razpravi o bistvu nabožne podobe E. Panofskega v članku o *Imago pietatis* (Trpečem Kristusu) v spominski knjigi v čast M. J. Friedländerja. Ker je gledal vprašanje samo s stališča zapadnjaške ikonografske prakse, je mislil, da mora ločiti od »nabožne podobe« (Andachtsbild) tako zvaní reprezentativni ikonografski tip, o katerem smo deloma že v prejšnjem poglavju govorili. Kajti če je kontemplativna poglobitev vernika v vsebino umetnine bistven znak nabožne podobe, kakor pravilno pravi Panofsky, potem reprezentativne podobe bizantinskega tipa iz te skupine ni mogoče izločiti, ker je ravno kontemplativno doživetje vsebine za nje pravo in popolno razumevanje še bolj važno kakor pri lirično uglašeni zapadnjaški nabožni podobi. Panofsky je namreč prezrl, da ne gre za dvoje nasprotujočih si stališč, ampak v bistvu za enotno, osnovno krščansko stališče, iz katerega izvirata

dva različna aspekta, dve različni gledanji in dvoje različnih doživljanj istega problema. Če bi v resnici ne šlo le za dve različni gledanji v bistvu enotnega problema, bi bilo namreč čisto nerazložljivo, kako je mogla zapadnjaška ikonografija vzeti za podlago bizantinsko, kako se je mogla bizantinska oploditi po novih ikonografskih ustvaritvah italobizantinske in sijenske umetnosti 14. stoletja in kako se je mogla zapadna Cerkev v časih, ki so bili kritični za njeno nabožno umetnost, ponovno zatekati v teoriji in praksi k bizantinskim, še neskaljenim vzorom.

Izvajanja Panofskega pa so za nas velezanimiva, ker nam je prav točno opredelil razmerje nabožne podobe do ostalega področja verske umetnosti, pa tudi oba gornja tipa med seboj. Že v prejšnjem poglavju smo omenili, da se vsak pripovedni ali zgodovinski verski prizor lahko spremeni v reprezentativnega, ako iz njega izločimo vse slučajno, časno in obdržimo samo ono bistveno, na katerem sloni trajna in globlja vrednost njegove vsebine. Bistvo je ločil Panofsky v tej vrsti tri stopnje, katerih prva je stopnja zgodovinskega pojmovanja naloge, druga stopnja nastane s tem, da se izloči iz zgodovinske scene posamezen motiv in se podá tako, da vzbudi v nas notranje sočutje, kar je po njem nabožna podoba v pravem pomenu besede, tretja stopnja pa reprezentativna podoba, ki postavi izbrani motiv v brezčasni obliki njegovega najglobljega, od naravnega kar najbolj abstrahiranega bistva. Prvi stopnji ustreza zgodovinski tip verske slike, drugi zapadnokrščanski tip nabožne podobe, tretji pa bizantinska ikona. Zgovorna je tudi vzporeditev teh treh tipov s področjem poetike, tako da prva ustreza epiki in dramatik, druga liriki, tretja liturgični pesnitvi. Kakor je ta razdelitev sicer mikavna in bistra, je po zgornjem le ne moremo priznati, v kolikor ustvarja ločitev med nabožno in bogoslužno, hieratično umetnino. Saj Panofsky sam pravi, da je namen nabožne umetnine ustvariti stanje kontemplativne poglobitve opazovavca v opazovano vsebino; po našem pa tretjemu tipu absolutno ni mogoče odrekati možnosti, da ustvari tako kontemplativno razmerje med seboj in vernikom, nasprotno se nam zdi celó, da je prav to zanj bistveno, čeprav se ne dogaja na človeško čuvstveni ravnini kakor pri nabožni podobi zapadnega tipa, ampak na mistično kontemplativni ravnini, ki je le višja stopnja one.

Doslej smo iskali osnov nabožne umetnosti in se jim poskušali približati po stopinjah odličnih učiteljev umetnostne nauka in v tej stroki de-

lujočih umetnikov sodobnosti. Treba pa je končno še, da označimo meje nabožne stroke do ostale verske umetnosti in podamo nekaj tipičnih primerov te vrste umetnin.

Po zgoraj razloženem načelnem stališču spadajo pod pojem nabožne podobe vse umetnine reprezentativnega značaja. Iz zgodovinskih ali pripovednih prizorov, ki so vezani na sliko dogajanja v določenem trenutku ali omejenem času, se lahko razvije reprezentativni tip, kakor smo že v prejšnjem poglavju pokazali, na ta način, da se izloči iz prizora vse časno ali slučajno scenično in se dogajanje »stilizira« v brezčasno, morda bi najbolje rekli, v podobo, ki objema vse »večno veljavno« bistvo dogodka. Da se mora ta podoba odreči tudi slučajnostim vsakdanjega ali celó modnega sloga in se morajo vsa formalna sredstva, samo po sebi umevno, prilagoditi notranjemu značaju tako, da so zmožna izraziti in v vidno podobo dvigniti vso vsebinsko dinamiko in ekspresivno učinkovitost vsebine, je naravno. Ker gre za neke vrste ekspresivno simboliziranje, je mogoč izraz za ta posebni slog simbolizem, kakor ga imenuje n. pr. M. Denis; z ozirom na bogoslužni, versko prepričevalni, molilni ali pobožno izpodbudni cilj pa je mogoče za to še bolj prikladen izraz: hieratični ali liturgični ali kratko bogoslužni slog. Kakor hitro gledamo vprašanje s te strani, nam je takoj tudi jasna formalna odvisnost tega sloga od sloga celotnega bogoslužja, posebno pa liturgije, ki smo jo že zgoraj omenili. Ker pa ima verska podoba poleg izrečno bogoslužnega še nešteto drugih namenov, zato bi bilo pretirano, če bi hoteli vso nabožno umetnost podrediti strogo liturgičnemu slogu. Ker ne služi samo kontemplaciji, pobožnemu premišljevanju in duhovnemu poglobljanju v skrivnosti vere in večnosti, ampak tudi prav enostavnim, recimo vsakdanjim nabožnim razpoloženjem, in se mora pogosto obračati na človeka bolj po človeško in posebno po čustveni poti, je jasno že a priori, da mora biti tudi v njenem slogu poleg strogo hieratične še nešteto drugih sprejemljivih stopenj vse do realistične. Ker je ravno čustvena pot do človeškega srca prevažna, je naravno, da bo poleg stroge hieratike imel glavni pomen lirični slog, ki bi ga hotel Panofsky proglasiti za edini slog nabožne podobe.

Tako se vriva med realistično pripovedno ali zgodovinsko cerkveno ali versko umetnost in nabožno umetnost reprezentativnega tipa čisto naravno skupina umetnin nabožnega značaja liričnega tipa. Tudi te nastajajo (po Panofskem) neprisiljeno iz prizorov pripovednega značaja, tako

Slika 59. Tip italobizantinske Eléuse, usmiljene, iz katerega se je razvila milostna podoba L. Cranacha v Inomostu in njen posnetek na Brezjah.

da se iz zgodovinskega prizora izloči posamezna oseba ali posamezna skupina, ki je zmožna močno delovati na opazujočega vernika, ga navajati k pobožnemu razmišljanju in poglobljanju v skrivnosti vere in odrešenja. Tako se izloči iz dogodka križanja Križani, ki ga umetnikova fantazija opremi z znaki, ki vzbujajo čustveno ganotje, ali pa ga podá strogo (reprezentativno) kot večni simbol zmagovavca nad smrtjo; iz prizora nošenja križa se izloči Kristus, noseč križ, iz bičanja Kristus, privezan k stebri, iz kronanja s trnjem v ječi žalostno sedeči Kristus (v naši ljudski umetnosti popularni tako zvaní »hrvatski« Kristus), iz dogodka na Oljski gori Kristus v molitvi, iz zadnje večerje Janez, počivajoč na prsih Gospodovih, itd. Tudi strogo reprezentativna podoba se lahko spremeni v lirično, neposredno na človeško čustvo usmerjeno, s tem da se osamljeni figuri ali v sebi zaključenemu prizoru dodá kakorkoli čustvena interpretacija, križanemu n. pr. jokajoči angeli, mrtvemu Jezusu žalujoča Mati (slika 38), trpečemu Jezusu — kakor ga je gledal v prikazni sv. Gregorij papež — v ozadju orodje vsakdanjih opravkov človekovih, ki opozarjajo vernika na to, da ga z vsakim delom lahko ponovno trpinči, itd., kar vzbuja pri verniku pobožno sočutno opazovanje in razmišljevanje.

V reprezentativno vrsto nabožnih podob spadajo dalje vse podobe svetih oseb, svetnikov,

Slika 40. L. Layer, Marija Pomočnica na Brezjah. Kopija po originalu L. Cranacha v Inomostu. Ikonografsko izhaja od italobizantinskega tipa Eléuse.

Marije in Kristusova. Gre pri tem v splošnem zgodovinskem razvoju za direktno zvezo te vrste nabožnih podob preko bizantinske ikone s poznantičnim portretnim slikarstvom. V kolikor gre za podobe Odrešenika in Marije, izhajajo iz istih osnovnih tipov kakor bizantinske tudi katoliške, oziroma iz bizantinskih, kolikor so bile v zvezi z izročilom, da posnemajo »originale«. Ti »originali« so za Marijino podobo tako zване Lukove podobe, o katerih trdijo stara izročila, da so originali slikani po evangelistu Luki. V glavnem so to trije tipi, ki jih predstavljajo najbolj češčene bizantinske Marijine ikone: Hodigítija, Blahernitisa in Platitéra in njih mnogoštevilne variante. Med najbolj znane pri nas spadata rimska Marija Snežna in częstochowska (slika 35, Mladika št. 8). O tem, da izhaja cela vrsta na katoliškem zapadu zelo češčenih Marijinih podob od italobizantinskih originalov, tako n. pr. tudi Marija Pomočnica z Brezij (prim. bizantinsko Eléuso, usmiljeno, na sliki 39 s sliko 40), sem že govoril.

Za podobo Kristusovo so taki »originali« tako zvani aherotípi, podobe, ki niso bile narejene z roko, ampak so nastale neposredno po živem ori-

ginalu na čudežen način. Najbolj znana med njimi je Kristusova podoba z Veronikinega potnega prta. Razume se, da taki, s prastarimi izročili o pristnosti opremljeni tipi tudi v ikonografsko manj strogih dobah niso popolnoma izgubili svojega pomena za tipološki razvoj podobe Kristusa in Marije in je verjetno, da se bo brez ozira na zanesljivost ali nezanesljivost teh izročil ikonografija vedno povračala k njim, stare podobe te vrste pa bodo vedno ohranile svoj posebni skrivnostni in častitljivi čar.

Bizantinska svetniška podoba se opira, kakor rečeno, v splošnem tipu svojega umetniškega izraza na pozno antični portret, vendar pa se je oprla samo na njegovo slogovno obliko, ni mu pa več sledila v živem realizmu, ki ga je vezal z resničnim življenjem. Zato slika bizantinska svetniška ikona samo tipe, v nadčloveško popolnost stilizirane ljudske obraze, ki so pač podobe svetih značajev in idealnih pojmov o osebnostih naslikanih svetnikov, nikakor pa ne portreti v zapadnem smislu te besede (slika 41).

Katoliška svetniška podoba na drugi strani pa izhaja v svojem razvoju od srednjega veka sem od resnične podobe upodobljenih, ki jo pa seve takoj preoblikuje v idealnem smislu in jo očisti vsega vsakdanje realnega. Njena tendenca je nedvomno ohraniti prave življenjske poteze tudi v nabožni sliki, v poznejšem razvoju danega tipa pa se nekoliko približa bizantinskemu stališču po tem, da ji je več ko vsakdanja realnost notranja, svetniška realnost upodobljenega, kar vodi v bistvu do idealiziranih portretov, katerih izraz naj bo pobožno uglašen, zamaknjen ali zanesen. To stališče tudi ustreza zgoraj opisani osnovni lirični, bolj človeški potezi zapadnjaške nabožne podobe sploh.

V celoti krščanske umetnosti imamo, kakor smo videli, v glavnem dva tipa: zapadnega katoliškega in vzhodno krščanskega, katoliško nabožno podobo in bizantinsko ikono. Po svojem slogu je ikona hieratična, zapadna nabožna podoba predvsem lirična. Zapadni lirični in hieratični vzhodni tip se srečno križata v italobizantinski, posebno sijenski nabožni podobi. S tem življenju približanim lirizmom se je oplodila odslej tudi ikona v splošnem, za Zapad pa je ostal vprav on ideal. V zgodovini zapadne nabožne podobe imamo v nazarenski nabožni umetnosti odločen povratek k tem idealom, ki so po svoje obvladali zapadno nabožno umetnost vse 19. stoletje, pa so zopet tudi močno vplivali na nabožno umetnost Vzhoda. V beuronski umetnosti pa imamo doslej na Zapadu

Slika 41. Glava bizantinskega svetnika po freski v samostanu Kaleniću v Srbiji.

edini poskus uveljavljanja strogega hieratičnega sloga (slika 42), ki pa v splošnem v praksi ni prenesel borbe s tradicionalnim zapadnjaškim liričnim tipom, v teoriji pa lahko rečemo, da predstavlja danes in za bližnjo bodočnost v zvezi s sodobnim stremljenjem po poglobitvi liturgičnega življenja vernih množic najsimpatičnejše in — če se mu posreči oprostiti njegov razvoj precej ovirajoče vezanosti na vzore prastarih hieratičnih kultur — za obnovo katoliškega nabožnega slikarstva največ obetajoče umetnostno gibanje.

Kakor smo iz povedanega videli, ima nabožna stroka cerkvene umetnosti in slikarstva posebej lastne, v mističnem in lirično verskem doživljanju množic globoko zasidrane zakone, ki jo dvigajo poleg profane umetnosti na posebno samostojno umetnostno stopnjo, pri kateri odpovedujejo merila in načela vsakdanjega umetnostnega doživljanja, uživanja in ustvarjanja (prim. s tem že omenjeno vzhodno razlikovanje ikonopisa in živopisa). Jasno je tudi, da gre za dva kroga, ki se

v skupini cerkvene umetnosti deloma krijeta, imata pa oba za cerkveno umetnost samostojen pomen in se nam zdi, da je uresničitev ideala cerkvenega slikarstva brez upoštevanja nekaterih osnovnih principov enega in drugega nemogoča. Nobenega dvoma ni, da ima dekorativni organizem cerkvenega slikarstva, kakor smo ga dosedaj orisali, v bistvu iste temelje kakor vsa druga dekorativna umetnost katerekoli smeri ali kate-regakoli duha, jasno je tudi, da je s te strani on gospodar tudi nad nabožno sliko, kadar nastopa kot organski del take celote. Toda le takrat in le glede nekih zunanje formalnih potez. Ker pa vsebuje nabožna podoba tako po svojem posebnem slogu kakor po svoji vsebini z verskega stališča bolj važno, bolj svojstveno in zato tudi višje mesto, ker edino ona izvira iz pravirov verskega življenja in ker je edino ona v tem ozračju duhovno tudi zares domača, je na drugi strani naravno, da njen značaj ne more ostati brez posledic za formalni značaj idealnega organizma cerkvenega slikarstva. Vendar gre tu bolj za vpliv duhovnega značaja, ki se pa posredno javlja tudi kot organizator slogovnega značaja cerkvenega slikarstva. Kakor smo že omenili, se doslej edini poskus, podrediti vso cerkveno umetnost hieratičnemu slogu nabožne umetnine, beuronski, kljub simpatični idealnosti in razumski utemeljenosti ni posrečil in se vidi, da je človeški element v umetnosti še vedno odločilen. Že citirani benediktinski umetnik p. V. Verkade je to sam poskusil v svojem stremljenju, postati idealen umetnik tipa, kakor ga je za beuronca zamislil strogi utemeljitelj te umetnosti p. Deziderij. Kakor smo že omenili, se kljub temu, da je kot konvertit in duhovnik intimno živel z liturgijo, iz vseh njegovih izjav vidi, da je bila smer njegovega prirojenega, bolj na stvarno usmerjenega talenta močnejša kakor ideal, ki se mu je sedaj približeval, mislil že, da ga je končno dosegel, ko se mu je zopet izmuznil in je bil kljub najtrdnejši »volji po slogu« ponovno prisiljen slediti predvsem svojemu vrojenemu nagnjenju.

Tako smo na koncu neprisiljeno zadeli ob vprašanje vloge umetniške osebnosti v cerkveni umetnosti. O njej bomo razpravljali v prihodnjem poglavju; že sedaj pa vidimo, da ima napetost med vzvišenim idealom in osebno zmožnostjo, prirojenimi nagnjenji in telesno resničnostjo, ki gospodari v osebem čuvstvanju in temperamentu, lahko največji pomen tudi za cerkveno umetnost.

(Dalje prihodajč.)

» SILNA REČ...«

Priobčil Bogdan Kazak

Bil je lep pozno jesenski dan in četrtek, prvi ali tretji v mesecu, ko je bil v mestu običajni semenj. Mnogo ljudi se je take dneve zbiralo v mestu iz vse dežele; bilo je dosti posla tudi za zdravnike.

Sredi takega semanjega dela se je preril skozi druge čakalce mlad in plečat mož, češ, da je pri njem doma izredna sila. V pretrganem govoru, tako je bil zasopel, mi je povedal, da mu žena doma izkrvaveva in da je na pomoč poklicana babica spoznala, da je zdravniška pomoč nujna.

Dozdevalo se mi je, kar sem mogel dognati iz moževih besed, da bi trebalo ženi bolj obsežne pomoči, ki se dá prav izvršiti v bolnici, kjer so na voljo oprema in večja podpora, zato sem možu svetoval, naj spravi ženo kar v bolnico, in sicer čimprej; v mestu naj najame voz in v dobri uri mu bo žena v varnem zatočišču. Mož se ni dal odpraviti in je z vso silo zahteval, da moram vsekakor z njim, ker je v nevarnosti življenje žene in hkrati blagor vse družine. Pokazal sem mu na številne čakalce in ponovil nasvet, da bo ogrožena žena najbolje spravljena v bolnici; če pa hoče zdravnika na dom, naj pokliče tistega, ki je nastavljen od občine in zato plačan, da nudi zdravniško pomoč vsakemu občanu.

Mož je zagodrnjal nekaj o trdosrčnih zdravnikih; morda ga je že prej kateri mestni zdravnik tako odslovil kakor jaz. Brez pozdrava je odšel.

Mučno mi je bilo pri srcu, dasi mi je pamet odobraval trdo postopanje. Med vzburljivim delom, kakršno je odpravljanje nestrpnih bolnikov, mi je misel vedno uhajala v Staro goro k neznani ženi, želeč ji, da bi bila v bolnici že oteta.

Zvonilo je poldne, ko je pridiral bosopet deček in me smelo vprašal, kako da vendar ne pridem v Staro goro k njegovi mami.

Tako bolj za šalo sem ga počil po zakrpanih hlačicah in mu velel, naj teče brž nazaj in počaka na cesti, kjer se odcepi pot v stran, kmalu pridem s kolesom za njim. Hitro sem odpravil zadnje bolnike, pometal nekaj stvari v torbo in skočil na kolo. Kmalu sem bil sredi Rožne doline, kjer me je čakal deček. Spravil sem kolo v kmetski hiši, ki je stala ob starogorski poti, kjer se začinja klanec; deček je pograbil mojo torbo in brzel pred menoj navzgor, da sem ga komaj dohajal.

Stara gora je severnovzhodno pobočje hriba Sv. Marka, ki se dviga nad Šempetrom. Po tem

Slika 42. Madona s sv. Benediktom in sv. Sholastiko v Toretti v Monte Cassinu. Primer hieratične nabožne slike beuronske šole (stroga simetrija v kompoziciji, bogoslužno umerjene stilizirane kretnje, svečano resno stilizirana obdelava).

pobočju so bile raztresene majhne hišice malih ljudi, kmetičkov in kočarjev, ki so služili večinoma kot dninarji v mestu, dečkov oče je bil zidarski podajač, ki si je prav tisto leto postavil hišo na kupljenem svetu, ki je bil nekaj vinograd. Od dečka sem zvedel, da je on najstarejši izmed sedmorice otrok, da hodi tretje leto v šolo na Ajševici in da bo, ko odraste, zidarski polir, ki bo imel pod seboj dvajset ali še več zidarjev, in si bo postavil lepo hišo blizu mesta. Očitno se je preselil očetov vzor v dečkovo glavo.

»Še več boš, če boš priden. Mlad človek doseže, kar zares hoče. Bodi vztrajen pa boš mojster in si postavil lepo hišo v mestu samem!«

Tako sva kramljala, da nisem dosti čutil nagle hoje po strmem kolovozu in sonca, ki je takrat močno pripekalo. Ves poten sem prisopel na vrh grička; sredi gošče je bila jasa, na jasi je stala majhna in borna hiša, kamor je deček krenil s pota, rekoč:

»Zdaj pa le hitro pomagajte mami!«

Okoli hiše je bilo še vse razmetano, hiša od zunaj še v sirovem stanju, znotraj za silo ometana; pritličje je imelo ilovnata tla, vrata in okna niso bila niti prvič opleskana. Na mestu bodočih stopnic je bila pod napuščem postavljena lestev.

Pri vratih bodočega mostovža se je prikazal od zjutraj mi znani mož, ki je rekel:

»Kar steci k teti, Jelko, kjer so vsi drugi. Tam dobiš jesti, potem brž v šolo, da ne zamudiš.«

Deček mi je izročil torbo in odhitel po klancu naprej; jaz pa sem splezal po lestvi navzgor v prostor, ki ga je še neometana lesena pregraja delila na dvoje: v prvem je bilo nekaj manjših posteljnjakov z razmetano posteljnino, v drugem pa je stalo v kotu veliko obešalo, nasproti oknu široka postelja, pred njo lepa orehova skrinja.

»Hvala Bogu!« je kriknila v pozdrav postarna žena ob postelji, ko me je zagledala. »Že od zore se mučiva in nikamor ne prideva. Pri vsakem popadku je kri kar pljuskala iz nje, zdaj pa vse kar ždi. Rešite naju čimprej!«

»Hvala Bogu, da se je krvavenje ustavilo!« sem rekel in stopil k porodnici, ki je plašno gledala vame. Bila je krepka žena po postavi, a bolj bleda kakor prestirala na postelji; osineli ustnici sta ji trepetali, morda od strahu, morda od mraza, zakaj krvavečega človeka hitro zebe.

Pregled je bil brž opravljen od zunaj, srce je bilo ženi še dovolj čvrsto, tudi otrok je bil še živ in v pravšni legi, notranje preiskave pa se kar nisem upal izvršiti. Mož mi je prinesel v sumljivo snažni skledi, ki je morda služila družini za pripravljanje solate, malo rjavkaste vode. Ko sem zahteval še prekuhane vode v čisti posodi in mila, je bil mož v škripcih, češ, da se v kotliču kuha kura, ponudil mi je lesen korec.

»Kako se pa vi umivate, botra?« sem vprašal babico.

»Jaz že opravim spodaj v hiši ali pa doma,« je rekla starka v zadregi. Pogledal sem ji roke, prav močno se mi je zdelo, da so bile umite, ko je doma mešala oblodo prešičem.

Kaj sem hotel? Razkužil sem si roke z milnim cvetom in izvršil pregled, ki me je tembolj potrdil v prepričanju, da morajo z ženo v bolnico. Tu je rešiti ni mogoče, ko se človek niti pošteno umiti ne more. Vbrizgnil sem ženi zdravilo pod kožo, poskrbel za prvo silo, da preprečim krvavitev ob prevozu v bolnico, kjer ji bo zares pomagano.

Ko sem to govoril in izvrševal, kar sem rekel, je žena polglasno ihtela, babica momljala, da se ji kaj takega še ni pripetilo, odkar »pobira otroke« med Staro goro in Lijakom, in tega je že štirideset let; mož pa je kakor ostrmel gledal v hrib.

»Najbolje bo, da pokličete enega ali dva možaka na pomoč, pritrdite na gnojna nosila lubnico ali plevnico in na njej zanesete ženo dol do ceste, jaz vam pa pošljem iz mesta do križišča voz, ki popelje porodnico v bolnico.«

Ni bilo odgovora; žena je ihtela, babica mrmrala, mož strmел v daljo.

»Kar sem mogel, sem storil! Vso odgovornost za nadaljnji potek prepuščam vam. Zgenite se in pomagajte si sami, da vam pomore Bog!«

S temi besedami sem se poslovil in odhitel proti domu. Nenavadno mučno mi je bilo pri srcu, onemogel srd je besnel po meni, išoč si smeri in izhoda.

Doma me je čakalo kosilo in novo delo. Oboje mi je bilo zoprno. Opršil sem se s hladno vodo in legel v zatemnjeni spalnici, da bi se pomiril. A kmalu so me sklicali, češ, da so ljudje nestrpni in me s silo zahtevajo.

Ko sem odprl vrata v čakalnico, me je pogljlivo pozdravil znani mi bolnik s hribov:

»Dobro vam teknilo! Kosilo ni bilo kratko in slabo!«

»Tudi dolgo in dobro ne, ker se ga še nisem doteknil!«

Do mraka je trajalo opravilo in razmišljal sem, kako naj razporedim obiske v mestu, da bi skočil še pogledat v bolnico k oni Starogorki, ki mi je zagrenila dan.

V veži mi je zaskočil pot oni bosopeti deček, ki me je opoldne spremljal v Staro goro, in zavpil proti meni kakor z očitkom: »Mama umira!«

»Kje jo imate?«

»Doma vendar! Hitite, jaz stečem še po duhovnega gospoda.«

Deček je zginil na ulico. Kmalu bi se bil opotekel, tako me je presenetila zlovešča novica, saj si nisem mogel misliti, da bi je ne bili spravili tjakaj. Brez premišljanja sem planil nazaj v stanovanje, žena mi je pomagala nagatiti veliko torbo in z njo otovorjen sem zdirjal na kolesu proti Stari gori. Bila je že temna noč, ko sem prišel do starogorske poti, zakaj luna še ni vzšla. S kolesarsko svetilko sem srečno našel novo hišico na jasi sredi starogorske gošče.

Sreča, da sem vzel svetilko s seboj, zakaj tista majhna, zakajena in smrdeča petrolejka, ki so jo imeli, je svetila za silo komaj seženj daleč. Položaj je bil več ko resen, skorajda obupen. Porodnica je ležala nezavestna, dihala je poredkoma in komaj vidno, žila se ji ni dala otipati; babica je javkala, zakaj je ona tako nesrečna, da mora doživljati take strahote v svoji starosti; mož je slonel na oknu in buljil v noč.

Brez očitkov sem se lotil dela.

Mučno tišino, ki je vladala medtem v hiši in okoli nje, je pretrgalo oblastno govorjenje pred hišo. Gospodar je odšel s svojo brlečo lučko svetit pred vrata. Po daljšem rentaćenju je prisopel po lestvi starejši gospod orjaške postave, za njim je

prilezel droben možiček s svečno svetilko v roki. V prišlecih sem spoznal splošno znanega in radi šegavosti priljubljenega vikarja stolne župnije.

Gospod vikar se je brž razgledal po siročini in opazivši me, čepečega pred ženo, ki jo je babica zagrnila z okrvavljeno rjuho, je začuden vprašal: »Zdravnik?«

»Sem.«

»Ali vi ali jaz! Oba ne moreva hkrati!«

»Za zdaj oba, prečastiti!« sem rekel. »Sredi dela ne morem proč, vaše opravilo se tudi mudi.«

»Živi?«

»Za silo in komaj še.«

Duhovnik in cerkovnik sta se odmeknila na drugo stran postelje, kjer je slonela ženina glava, jaz sem ostal na svojem mestu in hitel z delom. Kmalu sem dobil krepkega dečka na dan, ki pa je bil bled ko vosek in brez znakov življenja. Ženi sem brž vbrizgal še nekaj zdravil, gospodarja sem poslal po večjo posodo s toplo vodo.

Duhovnik je medtem porodnici podelil sveto poslednje olje po skrajšanem obredu, nato je zmolil še molitve za umirajoče. Jaz sem babici pokazal, kako naj drgne in gnete porodnici telo, sam sem se lotil otroka, sčistil mu ustka do golta in začel mahati z njim po zraku, kakor je predpisano umetno dihanje za oživljanje novorojencev.

Cerkovnik jo je tiho odkuril, duhovnik pa je še šepetal — menda molil — in se ves bled odpravljaj za cerkovnikom.

»Še enega zakramenta nam nujno treba, prečastiti,« sem rekel, kažoč mu otročka.

Gospodar je medtem prinesel škaf s toplo vodo, kamor sem posadil novorojenca in ga trepljal po prsih. Duhovnik je naročil navadne pitne vode in mene poredno vprašal po imenu. Gospodar je prispel s korcem vode, duhovnik je prijel za roč in prav počasi oblival otročka, ki sem ga jaz mestil v topli kopeli, z besedami: »Če si živ, Bogdan, jaz te krstim v imenu Očeta in Sina in Svelega Duha. Tako, zdaj pa moram na zrak!« Glas je gospodu drhtel, odhajal je z negotovim korakom.

Nisem se utegnil zanimati zanj. Nenadno botrinjstvo me je prevzelo, še bolj zavzet je bil Bogdanček, ki je po kratkem vzdihanju in stokanju krepko zajokal. Otroka sem izročil babici in se obrnil k porodnici.

Ležala je nepremično, kakor sem jo pustil, a njen veli obraz se je oživiljal in gubal skorajda v miren in zadovoljen nasmeh, tudi polodprte oči so se zvedavo obračale naokoli.

»Kako kaj, botrea?« sem jo ogovoril.

»Zakaj me dramite iz tako lepih sanj?« je dehnila in zamižala. »Žejna sem.«

Kmalu je bila pri rokah skodela s kurjo juho, gosto ko klej, saj se je kuhala že od jutra. Razredčil sem jo z vinom, ki je stalo v pisani majoliki na voljo babici, kakor je v vinskih krajih navada. Porodnica je hlastno požirala tisto brozgo, ki sem jo ji podajal po žlici. Napravili smo še eno skodelo, ki jo je posrežala izmučena žena naravnost iz posode, nato je nagnila glavo nazaj in začela prestiti kakor mačka za pečjo.

Porodnici sem še potipal žilo, novorojencu prisluhnil, kako diha, nato sem brž pospravil svojo šaro in zlezal po lestvi navzdol. Pred hišo me je čakal duhovnik, cerkovnik je odšel naprej.

Izza vipavskih gor se je dvignil ščip, bilo je dobršno svetlo. Gospod vikar je bil kakor zbegan in je željno poizvedoval o stanju obeh »krščenih duš«. Nato se je krepko oddehnil: »Hvala Bogu! Silna reč! Še mene, starega robavsca, je zgrabilo!«

Poslovila sva se od gospodarja in šla po klancu navzdol. Meni je bilo po tako težkem delu tako prijetno v milem jesenskem večeru, da bi bil najrajši vriskal, ko bi ne bil tako skrajno žejen. Gospod vikar pa je stresal z glavo, mrmral latinske besede in vse moje prizadevanje, da bi starega šaljivca spravil v dobro voljo, je bilo brezuspešno. Ko sva se ločila, mi je resno ponovil iz Pisma: »Sedaj šele vem, kaj pomeni: V bolečinah me je rodila moja mati. — O, kako premalo ljubimo in spoštujemo svoje matere! — Lahko noč!«

Preveč sem bil zdelan, da bi mogel mirno spati. Zgodaj sem se dvignil in odšel v Staro goro, ko se je dobro zdanilo. Okoli hišice in v njej je

Ajda medí. (Fot. Fr. Krašovec.)

kar gomazelo in čvrčalo; otroška svojat, večinoma samosrajčniki, je bila vsa doma. Zagledavši me, so izginili kakor piščanci, ko se pojavi skobec, zamrl je njihov krik in trušč.

Na moj klic se je oglasil gospodar od zgoraj, češ, da streže. Porodnica je sama slonela v postelji in srebala kadečo se in dišečo kavo. Spala je imenitno vso noč, tudi otroček je bil priden. Odgrnil sem nekoliko staro krilo, ki je bil v njem povit, držal se je zadovoljno in časih »zagodel« kakor čmrlj, češ, čemu me motiš?

Skrb se je v meni podela, a vzbudila se je včerajšnja togota in bruhnla na dan. Ošteval sem gospodarja kot brezsrčneža, ki je spravil ženo v smrtno nevarnost in mene v mozeg pretresujočo tvegavščino, ko bi se bilo dalo tisto delo opraviti v bolnici z manjšo nevarnostjo za porodnico in z manjšim naporom za zdravnika.

Možak je priznaval svojo krivdo, a kesanja ni kazal. Žena da se boji bolnice, odkoder se jih toliko ne povrne več domov; njega so skrbeli tudi oskrbni stroški, ki jih tamkaj izterjujejo brezobzirno.

»Kaj menite, da mojega zahtevka ne bo nič?«

Možak se je premeteno nasmehnil: »Ne vem, kako bo z vašim računom, upam pa, da se bo dalo z vami govoriti zavoljo čakanja.«

SLOVANSKE PRESTOLNICE

J. Šedivý

Če so bile take muke prej bolj izjema, so postale vsakdanja pojava v 17. in 18. stoletju, ko so radi propadanja turške države začeli Bolgari dvigati glave. Zato se je naglo skrčilo število bolgarskih sofijskih meščanov in v bolgarske dele mesta so se naseljevali Turki in Židje, ki so se kakor vsaki oblasti znali prilagoditi tudi turški. Velik pokolj sofijskih Bolgarov so uprizorili Turki po avstrijsko-turški vojni, ki je sledila drugemu obleganju Dunaja, ko so se v začetku zmagoviti krščanski vojski pridružili tudi katoliški Bolgari v Čiprovcu ob sedanji bolgarsko-srbski meji. Najbolj zavednim sofijskim Bolgarom so zabili Turki za nohte smolnate treske in jih nato zažgali, druge so namazali s katranom in jih pekli med dvema ognjema ali pa so jih žive zakopali do vratu v zemljo in jih pustili živeti v takih mukah po dva dni.

Vse te grozote pa niso zlomile bolgarskega narodnega duha. Brž ko se je kaka krščanska država spustila v boj s Turčijo, se je pojavilo med Bolgari v Sofiji vedno bolj živahno vrenje. Tega

razvoja ni presekala tudi vpad krdžalijev, ubeglih vojakov in oboroženih roparjev, ki so Sofijo 2. aprila 1832 popolnoma oplenili. Sofija je bila vedno stalna stena, ki je ostala stalna, da je mogla tvoriti enega izmed glavnih stebrov gibanja za narodno prebujenje, ki je rodilo bolgarsko narodno zedinjenje.

3. Sofija v borbi za duhovno in politično svobodo.

Nobenemu slovanskemu narodu niso zadali Turki tako težkih ran kakor bolgarskemu. Vso zlobo turkotatarskega Vzhoda je moral okusiti ta narod, ki je imel nesrečo, da je bilo njegovo ozemlje turški prestolnici najbližje in za sultanove osvojevalne namene tudi najvažnejše v vsej Evropi. Turška vlada je znala z izredno bistroumnostjo in z naravnost čudovito iznajdljivostjo tako razkosati Bolgarijo v gospodarskem oziru z najrazličnejšimi bremenami, dolžnostmi in pravicami, da se je zdelo, da se je turška oblast ukoreninila za večne čase in da ne more več vzkleti sila, ki bi zajela ves bolgarski narod z resnim teženjem po osvobodilnem boju. Položaj bolgarskega naroda je postajal tem obupnejši, ker je izgubljal oporo tudi v Cerkvi, ki so se je polastili Grki.

Po padcu Carigrada je namreč izposloval carigrajski pravoslavni grški patriarh pri sultanu Mohamedu II. listino, ki mu je zajamčila vso prejšnjo oblast in mu jo še razširila na Bolgarijo, Srbijo, Albanijo in Romunijo. Kakor patriarh so se znali Turkom prilagoditi tudi ostali vplivnejši carigrajski Grki. Ker Turki niso imeli smisla za znanost, trgovino in obrt, so jim postajali Grki vedno bolj potrebni kot prevajavci in sestavljavci pogodb, kot zdravniki, tajniki, dobavitelji in bankirji. Da bi pomnožili svojo moč, so se vplivni in premožni carigrajski Grki duhovskega in svetnega stanú združili v organizacijo ter so po njenem sedežu v mestnem delu Fener dobili ime fanarioti.

Njihov vpliv je posebno narasel v 18. stoletju. V Bolgariji se je najprej čutil zlasti v cerkvenih zadevah. Če so bili prej bolgarski škofje bolj redki, so jih sedaj popolnoma izpodrinili fanarioti, ki so bili kaj žalostni predstavitelji svojega vzvišenega poklica. Kakor ostali bolgarski škofijski sedeži se je tudi sofijski prodajal, toda samo Grkom. V dobičkonosno borbo med posameznimi škofovskimi kandidati so se vmešavali tudi turški visoki dostojanstveniki, ki so za bogate nagrade zastavljali svojo besedo za svojega varovanca pri patriarhu. Večina kandidatov je bila s siromašnega otoka Andros, kjer je bila navada, da so starši obdržali doma samo enega sina, ostale pa so

brez ozira na redovniški poklic dajali v bogate samostane za redovnike, kjer so navadno dosegli veliko bogastvo. Na ta način niso zasedli škofijskih sedežev najsposobnejši in najpobožnejši, ampak samo tisti, ki so mogli odšteti patriarhu in vplivnim Turkom največ denarja. Jasno je, da se taki škofje niso trudili za versko življenje, pač pa za čim večje prejemke.

To stanje je bilo tem hujše, ker je divji zakon turške svetne in grške pravoslavne cerkvene oblasti rodil sad v obliki težkih cerkvenih davkov, tako zvane vladišnine. Pohlepnejši škofje so jo pobirali sami, kar je pomenilo novo breme. Zakaj škof jo je izterjeval brez usmiljenja. Kdor je ni mogel plačati v denarju, je moral spraviti za toliko vsoto svojih pridelkov na bližnji trg. Škof je prijezdil pobirat vladišnino na iskrem žrebcu v družbi do petdeset menihov, strežnikov in turških vojakov, ki so jih morali prebivalci sijajno gostiti, dokler niso vsega izterjali. Pri tej priliki je škof navadno obiskal vsaj vse premožnejše hiše v tistem mestu ali vasi in jim je za plačilo enega zlatnika blagoslovil vodo.

Še hujši bič za bolgarsko ljudstvo so postali grški škofje tedaj, ko so ga začeli sistematično pogrčevati. Pri tem judeževem delu so jim vneto pomagali grški obrtniki in trgovci, ki so se zlasti v Sofiji in drugih večjih mestih polastili vsega gospodarskega življenja.

Živahni gospodarski stiki z zapadnimi narodi pa so prepričali grške trgovce, da so jim dale samostanske šole premalo za življenjsko borbo, ker so jih poleg prepevanja cerkvenih pesmi in čitanja sv. pisma komaj naučile pisati in računati. Zato so začeli pošiljati svoje sinove v zapadnoevropske šole, kjer so spoznali, kako strastno proučujejo tam starogrško znanost in književnost, dočim se za njiju ne briga Grčija, domovina te visoke prosvete. Vrnivši se domov, so pridobili za svoje šolske načrte carigrajskega patriarha Samuela, ki je takoj preosnoval šolstvo v smislu njihovih zahtev. Na grških šolah po Grčiji in Bolgariji so se odprla sedaj vrata med drugim tudi spoznavanju nekdanje grške slave in moči in s tem se je vzbujal grški narodni duh, ki sta mu nalila olja v ogenj še ruska carica Katarina II. in avstrijski cesar Jožef II., ko sta se dogovorila, pregnati Turke iz Evrope in obnoviti bizantinsko državo.

Načrt jima je sicer spodletel, ali v zaupanju na Rusijo so ustanovili Grki leta 1791 društvo Hiterija, ki je hotelo priboriti svobodo z orožjem. Med Grki je dozorel načrt, da je treba istočasno

z vsemi sredstvi zadrževati razvoj narodne misli pri ostalih balkanskih krščanskih narodih in širiti grški jezik s pomočjo šole in cerkve, ker so fanarioti proglašali za grško ozemlje vse nekdanje bizantinske pokrajine, torej skoraj ves Balkanski polotok. Ker pa se fanarioti niso mogli nikdar dodobra ukoreniniti v Srbiji, ki je izgubila svoj patriarhat mnogo pozneje in ga je zopet imela od leta 1557 do 1766, so vso težo pogrčevanja čutili tembolj Bolgari, zlasti pa Sofija, največje gnezdo grškega uradništva in obrtništva v vsej Bolgariji.

Po vseh večjih bolgarskih mestih so pripravljale bolgarskemu narodu pogin grške šole, enak namen pa je imelo tudi zatiranje slovanskega bogoslužja. Najprej v Sofiji, nato pa tudi drugod, so začeli grški škofje sežigati staroslovenske bogoslužne knjige in jih nadomeščati z grškimi. Cerkevni pevci so se smeli učiti in v cerkvi prepevati samo grške cerkvene pesmi. Odlični Grki so nagovarjali vplivne Bolgare, da bi se smatrali za Grke in pošiljali otroke v grške šole. Dokazovali so jim, da so Bolgari samo zaničevani pastirji in orači. Kdor hoče imeti veljavo, se oklene Grkov, ki so bolj prosvetljen in bolj krščanski narod, vpliven tudi pri Turkih, pred katerimi ščiti vso rajo.

Pogrčevanje je v Sofiji tem laže uspevalo, ker so grški obrtniki in trgovci odločno vsiljevali bolgarskim učencem grški jezik. V Sofiji sta sredi 18. stoletja vladala samo dva jezika: turški in grški, bolgarski pa se je vedno bolj umikal v planinske kraje in zakotne vasi, popolnoma zatreti ga pa le niso mogli.

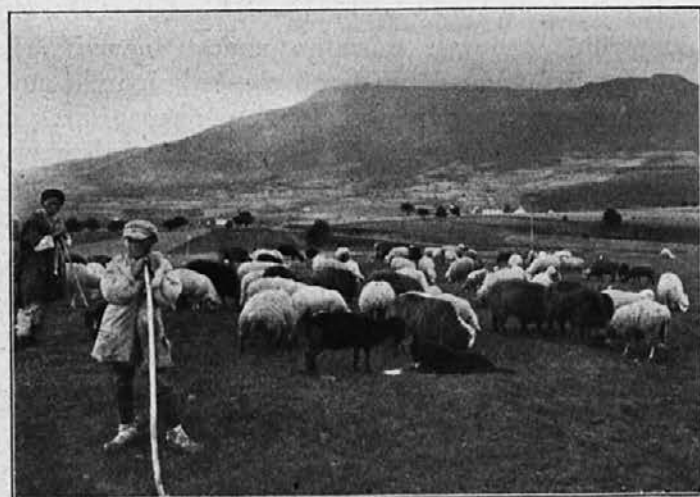
Skoraj edina žarišča bolgarske narodne misli so bili bolgarski samostani na Sveti gori, na Rila-planini in na vznožju gore Vitoše v sofijski okolici. Menihi teh samostanov so v postu obiskovali bolgarske kraje, spovedovali ljudstvo, zbirali miloščino, vzbujali narodno zavest in agitirali zoper grško duhovščino. Svetogorski bolgarski menih Paísij, ki ga je bolelo zaničevanje grških sobratov, češ, da Bolgari niso imeli svojih svetnikov in kraljev, je napisal leta 1763 prvo bolgarsko zgodovino in izlil vanjo vročo ljubezen do svojega omalovaževanega in svetu nepoznanega naroda. Paísijeva zgodovina se je v prepisih širila po Bolgariji in vžigala srca. Srbska vstaja in grško narodno prebujenje pa sta še bolj raznetili plamen bolgarskega narodnega čuvstva, ki je začel zajemati tudi obrtnike in trgovce v Sofiji.

Proti koncu 18. stoletja se je pogrčevanje v Sofiji ustavilo. Odkar je podelil sultan Mohamed IV. leta 1775 obrtniškim strokovnim društvom ali

cehom posebne pravice in svoboščine, so najpodjetnejši in najodpornejši bolgarski kmetje drli v Sofijo in druga mesta, kjer so kljub mnogoženstvu izumirali pomehkuženi Turki zaradi kužnih bolezni, pogostih vojn in razkošnega življenja. V tej dobi so bili v Sofiji tembolj potrebni obrtniki, zlasti krojači, čevljarji in kovači, ker je sultan Mahmud II. skušal streti moč preobjestnih janičarjev z vojaškimi reformami, ki so dobile na zunaj izraz v enotni vojaški uniformi. Radi tega je tako naglo in zelo poskočilo število bolgarskih obrtnikov ne samo v Carigradu, ampak tudi v Sofiji, najvažnejšem mestu evropske Turčije, da jih ni bilo mogoče več pogrčiti. Med 63 sofijskimi obrtniki jih je bilo na ta način v začetku 19. stoletja že 33 popolnoma v bolgarskih rokah, v ostalih pa so tvorili vsaj znatno manjšino, če že ne večino.

Cehi so si pridobivali vedno večji vpliv in so vestno branili koristi svojih članov. V mestih je bilo na ta način vedno manj turškega nasilja, zlasti v Sofiji, kjer je bilo nadzorstvo konzulov tujih velesil najlažje. Zato je beg v Sofijo in v mesta sploh dobival vedno večji obseg.

Sporedno z obrtjo in industrijo se je razvijala tudi trgovina. Do začetka 19. stoletja je bila skoraj izključno v rokah Grkov, Židov in Armencev. Ko pa je leta 1821 izbruhnila grška vstaja, so Turki obesili carigradskega patriarha in več grških škofov, zapletenih v upor, grškim trgovcem in obrtnikom po vsej Turčiji pa so odvzeli njihove izjemne pravice. Tako je nastal ugoden položaj za bolgarske trgovce, ki so si kmalu tako opomogli, da niso več smatrali Turkov za svoje gospodarje ali age, ampak samo za svoje odjemavce. Suženjsko mišljenje, najnevarnejši strup za male narode, se je začelo na ta način umikati narodni

Pastirji v predmestju Sofije. V ozadju planina Vitoša.

samozavesti, bolgarski narod pa je začel dobivati svoj izobraženi sloj, ki je širil stremljenje po izobrazbi med najširše ljudske plasti.

Mladi Bolgari so začeli odslej posecati sloveče grške šole. Nekateri bolgarski učitelji so kot bivši učenci teh grških učnih zavodov vpeljali v grške samostanske šole po Bolgariji poleg svetnih predmetov tudi branje in pisanje bolgarske cirilice. Predpogoj za popolnoma bolgarske šole pa je ustvaril Sofronij Vratčanski leta 1806, ko je izdal pod naslovom Nedjelnik prvo tiskano knjigo v živem bolgarskem narodnem jeziku. V njem je leta 1824 napisal prvi bolgarski izobraženec evropskega kova, dr. Peter Beron, prvo bolgarsko učno knjigo, enajst let pozneje pa je dal tiskati v srbskem Kragujevcu prvo bolgarsko slovnico Vasil Aprilov, prvi veliki bolgarski vzgojeslovec, po poklicu prvotno trgovec z visokošolsko izobrazbo. Zdaj šele je bila utrta pot za razvoj bolgarskega šolstva. In res je odslej naglo napredovalo. V dobi desetih let, od izdaje bolgarske slovnice do leta 1845, je nastalo 289 novih šol, tik pred osvobojenjem leta 1878 pa jih je izkazovala statistika že 1658.

Sofija je imela bolgarsko šolo že v prvi tretjini 19. stoletja. Zaslovela pa je leta 1857, ko je začel tam poučevati Sava Filaretov, ki je končal univerzo v Moskvi na stroške zavednega bolgarskega trgovca Ivana Denkogla. Filaretov je pretvoril šolo v gimnazijo, organiziral sofijško šolstvo in ustanovil prvo čitalnico. Dve leti pozneje so odprli v Sofiji dekliško šolo. Pouk na njej so prevzele bivše učenke sloveče Anastazije Dimitrove; ta prva bolgarska učiteljica je namreč po končanih studijah v ženskem samostanu v Kaloferu otvorila v svojem rojstnem mestu Pljevnu prvo bolgarsko dekliško učilišče.

Hrepenenje po višji izobrazbi je gnalo Bolgare tudi v tujino. Takoj ko je Grčija po svoji osvoboditvi ustanovila v Atenah gimnazijo in kmalu nato še univerzo, so že tam studirali Bolgari. Na posredovanje bolgarskih trgovcev v Odesi so privabljale stipendije ruske vlade od leta 1835 Bolgare na ruske visoke šole. Ko pa so leta 1850 osnovali lazaristi v Carigradu francosko katoliško učilišče, jih je bilo že prvo leto med gojenci trinajst bolgarskega rodú.

Ta z bolgarskim rodoljubjem prepojena mladina je v tujini še bolj vzljubila svojo domovino. Uspeh srbske in grške vstaje ter zmagovito širjenje narodne misli po vsej Evropi so ji vzbujali upanje na popolno svobodo bolgarskega naroda. V svoji prirojeni bistrosti je spoznala, da bi bil upor proti Turkom brezupen, če bi ga že vnaprej izdali grški višji duhovniki, ki so po ustanovitvi

grške države še z večjo vnemo pogrčevali bolgarsko ljudstvo. Najprej je bilo treba priboriti zmago v cerkveni vladi, da bi se lahko nato vse sile osredotočile za boj s Turki. Tako se je pojavilo bolgarsko cerkveno vprašanje.

Borba proti fanariotski duhovščini je imela svoje središče sredi vplivnih bolgarskih naseljenecv v Carigradu, blizu turške vlade, kjer je bilo mogoče že v kali zadušiti spletke mogočnega patriarha. V Nikoli Sapunovu in Aleksandru Eksarhu je našlo gibanje svoja voditelja. Močno oporo jima je nudil njun časopis Carigradski vestnik in pa Štefan Bogoridi, izredno vpliven turški dostojanstvenik bolgarskega rodú.

Grški škofje in patriarh so sami poskrbeli, da je ves bolgarski narod posegel v reševanje cerkvenega vprašanja. Odkar verniki iz osvobojene Grčije niso več plačevali patriarhu davka, je navrgel prezadolženi patriarh bolgarskim škofijam po 300.000 do 500.000 grošev novih prispevkov. Od vseh strani so prihajala nato k patriarhu in k vladi poslanstva z zahtevo, naj se točno in pravično določi škofom in patriarhu plača in naj si narod izvoli škofo iz svoje srede, ki jih patriarh samo posveti. Patriarhat je skušal zlomiti nezadovoljnost bolgarskih vernikov s povečanim pritiskom, ki so nato zahtevali, naj tudi Bolgari sodelujejo pri volitvi patriarha. Bolgarskim zahtevam ni ugodila tudi komisija, sestojeca pod patriarhovim predsedstvom iz sedmero škofov in 38 svetnih mož, ki jo je izsilila turška vlada.

Na to grško nepopustljivost je odgovoril leta 1859 bojeviti Dragan Cankov, poznejši bolgarski ministrski predsednik, s časopisom Blgarija, kjer je z vso odločnostjo napadal fanariote in odkrito proglašal, da je edina rešitev bolgarskega naroda v katoličanstvu. Kljub strašnemu nasilju grške duhovščine se je vendar mnogo Bolgarov iz najglobljega prepričanja zedinilo s katoliško Cerkvijo. Privabljal jih ni samo zgledno versko življenje katoličanov z njihovo vzorno duhovščino, ampak tudi zavest, da so se rešili s tem težkega jarma osovražene grške duhovščine, prišli kot katoličani pod zaščito Francije in vendar obdržali v cerkvi staroslovenski jezik. Ko je sam papež Pij IX. v Rimu slovesno posvetil bivšega pravoslavnega meniha Josifa Sokolskega za prvega katoliškega bolgarskega škofa vzhodnega obreda, so bili Bolgari še manj zadovoljni z neznatnim popuščanjem fanariotov. Patriarh je sicer posvetil leto dni poprej Bolgara Ilariona za pravoslavnega škofa, ali samo za pomožnega, ki se je moral odreči pravici do škofij v Bolgariji.

Gibanje za zedinjenje s katoliško Cerkvijo je zmedlo fanariote. Cerkvene sinode so sklicevali, patriarhijskemu sedežu so se odpovedovali drug za drugim, ali zastonj. Kocka je že padla. Bolgari so začeli odpadati od patriarhata. Zahtevali so samostojno narodno Cerkev.

Nič manj se ni ustrašila tega verskega vrenja Rusija, misleč, da vodi naravnost v katoličanstvo. To pa jo je vznemirjalo. Saj je trhla stavba Turčije že pokala. Car je že sanjal, da zaveje ruska zastava nad sultanovim dvorom. Toda Rusijo je peljala pot v Carigrad samo preko pravoslavne, ne pa preko katoliške Bolgarije. Zato je izvabila škofa Sokolskega na ladjo in ga odpeljala neznanu kam. S tem pa se ni zadovoljila. Pritisnila je na Turčijo, da še pravočasno izsili za Bolgare sprejemljivo rešitev. Ali Fener je ostal trdovraten. Nato je izdal sultan 28. februarja 1870 ferman. Z njim je ustanovil »eksarhat celotne Bolgarije«. In vse pravoslavne Bolgare je zedinil v njegovem okrilju. Patriarhat sicer tega dejstva ni priznal, pač pa je bolgarsko cerkev preklel in jo smatra še danes za razkolno.

Te cerkvene borbe se je vneto udeleževala Sofija. Grškega nadškofa je izgnala že leta 1860. Za sedež eksarhata je predlagala sebe. Odločil pa je strah pred fanariotskimi spletkami. Torej Carigrad!

Pravijo, da so trije Srbi zvitji za enega Žida, trije Židi za enega Armenca, trije Armenci za enega Grka. Ali vendar so zmagali nad Grki Bolgari. Popolnoma upijaniti jih je morala ta zmaga, da so še bolj zažejali po politični svobodi. Ugoden mednarodni položaj je gibanju prijal.

Iz sofijske okolice.

nova turška nasilja so ga širila, pesniki so ga proslavljali, duhovniki blagoslavljali, revolucionarna društva in upori pa mu onemogočili pomirjenje s Turki za prazne besede.

Res je 6. februarja 1873 zanihalo v Sofiji obešeno truplo revolucionarnega voditelja Vasilja Levskega, ali Bolgarov ni preplašilo. Tudi ne krvavo nebo od stotin požganih vasi. Baš narobe! Nove junake je rodilo. V panagjurskem in trnovskem okrožju, a tudi v Sofiji. Zlasti pa tam v Bataku! Dva tisoč življenj je izkravelo. Razmesarjena trupla žen in otrok so napojila s krvjo stene cerkve v Bataku skoraj meter visoko. Kri je zavpila k Bogu za maščevanje. Kulturni svet je predramila, Rusiji pa dala 25. aprila 1877 puško v roke. Trdni Pljeven se je podal Rusiji 22. decembra in pot se ji je odprla v Sofijo, kjer je 4. januarja 1878 godba sprejela rusko vojsko z generalom Gurkom in Rauhom na čelu. Sonce mlade svobode je zasijalo Sofiji in ji prineslo v dar čast prestolnice tretjega bolgarskega carstva.

(Dalje prihodnjič.)

I Z A N A T O M I J E

Dr. Janez Plečnik

O vsiljeni prebavi.

Poganjki. Spor in pobot s Sokratom.

Namenili smo se, da spregovorimo o Paul Ehrlich-ovem menku (Meinung; Theorie; Caf). Pa hodiš po božji zemlji — imaš odprte oči in napeta ušesa — pa te spelje, kamor nisi bil namenjen. Tako se je zgodilo tudi nam. Poganjki so pognali iz glavne, vodilne misli — brenclji sedé po večini na poganjkih in ne na stebli.

*

Peljal sem se z avtobusom iz Krka (glavnega mesta na otoku Krku) po precej ozki cesti na Aleksandrovo in odtod v Baško. Cesta ima lepo število dobro strmih klancev in je umikanje na tej cesti močno nerodno. Otočani — sami si pravijo (povsem pravilno) »domačini« — imajo le malo goveje živine in konj. Ovce, mule, predvsem pa osli (magarc; magarac) so njih domača živina. Torej vidiš le redkokje voz; mule, predvsem pa osli so obkladeni z neverjetnim obiljem različnih zemeljskih prirodnikov; ponajveč gre za travo (seno) in dračje. S senom obloženi osel zapre skoraj vso ozko cesto. Ti osli ne marajo avtomobilskega drdranja, pihanja in smradú pa se — in to z vso pravico — upirajo tej vrsti (civilizatoričnega) napredka — osel ne mara in ne mara naprej, kadar sreča avtomobil: osel se upre z vsemi štirimi, bije, brca, sili vstran, dokler se avtomobil

docela ne umiri — potem šele osel prikoraca mimo avtomobila in potem šele more avtomobil naprej. Videl sem (do Aleksandrovega) takih prigodkov deset, petnajst. Filozof, kot sem, sem prišel do globokoumnega spoznanja, da razmeroma majhna sila (osel) užene prav veliko silo (človeka z avtobusom), ako le vztraja v svojem upor. Visoko in splošno izobražen, kot sem, sem zasadil rezilo svojega ostrega uma v sorodne panoge. Spoznal sem, da je taka dejava znana v splošnih prirodarskih naukih (fiziki), da je znana v kemiji (kvasniki); nameril sem (apliciral) svoje spoznanje tudi na sociološke probleme, na državno-zgodovinske. V Aleksandrovem smo se ustavili za nekaj minut — ti so izstopili, oni so vstopili. Tudi nek »domačin« je vstopil in sédel tik za mene. Odpeljali smo se. Prvi osel — drugi osel — tretji, četrti —! Neki potniki so postajali nemirni, nepočakljivi; neki kar neposajeni. Psovali so upravo, rogali se cesti, vozniku, avtomobilu — kar gosje gagatanje in gagljanje je nastalo v vozu. »Zopet magarac jedan«, vikne moj sosed. Takrat se oglasi »domačin« za menoj: »Ej, gospoda — ne ljutite se in ne srdite se, povsod in od vekov se tako godi: ako magarac jedan stopi na cesto, treba je, da vsi pametni postanejo in se umaknejo.« Tišina je zavládala za trenotek — nato pa je gogot bunknil v bučen smeh; z veselimi klikmi so pozdravljali nove osle, ki so stopali na cesto. Sam sem se tudi smejal, pa le zavoljo lepšega — bolelo me je, da je navaden »domačin« pogruntal splošno očitno resnico (aksijóm), ki je jaz — visoko in splošno izobraženi — nisem zasledil in je torej tudi izraziti nisem mogel. Mislil sem še na posvetovanja in seje. Vse teče lepo, gladko, z močjo — že dobra in pridovna misel postaja dejstvo, že obdajajo pametni človeki ogrodje misli z živim, dejavnim mesom — pa ti stopi »magarac jedan« na cesto, pa je treba, da vsi pametni postanejo in se umaknejo. Bolje je — tako človeštvo sodi —, da resnica naprej ne pride, nego da bi »magarac jedan« stopil s ceste. Le-to je v zvezi s tem, kar sledi. Sledi pa še nekaj o turu.

*

Turi se delajo pri nekkih človekih rajši nego pri drugih. Pa torej zgolj rane in majhnobe niso pomembne za nastanek tura — tudi splošna telesna urejenost (Konstitution) je očitvidno pomembna. Človeki, katerim se turi radi delajo, so (do neke mere) reveži in posebno nerodno jim je, ako se turi delajo na vidnih krajih — na obrazu, na tilniku, na zapestju. Silna skopost in močen pohlep po uspehih cvili v takih dušah: oni bi bili radi najlepši, najkrepkejši, najzlahotnejše polti;

oni želijo, da vendar enkrat napravijo povsod najboljši »vtis«, da postanejo ljubljenci vseh: stopili bi v družbo in že bi se vsako oko z občudovanjem in vdanostjo ozrlo nanje. Oni niso neumni, oni so brihtni, oni se dobro opazujejo. Oni vedó, da turi ginevajo in zginejo ob skladni urejenosti njihovega telesa: oni vedó, da se turi ne delajo ob pičli prehrani, ob trdem telesnem delu in potenju, ob dobrem spanju. Pa »magarac jedan« stopi na cesto in vse njih pravilno ravnanje postane, se ustavi. »Magarac jedan« jim pokaže odišavinjeno »pravo« francosko, angleško, ameriškansko, predvsem pa orientalsko milo, priporoča »nepogrešljivo« (odišavinjeno) moko (puder; tudi »najfinejši« puder je kar zgolj moka) — pa naši revčki kupujejo in plačujejo, da kar škriplje. Bravec ve, kaj je tur in kako nastane, pa torej ve, da ne moreš zbrisati tura s kožja tako, kot ostržeš packo (cejak, svinjo) od papirja. Bravec ve, da postaja koža volhka in mrtvica razdrapana, kadar jo mili; bravec ve, da stiska in tura tur, kadar ga drgne z milom; bravec ve, da je neštevno majhnob v turo in da milo raznaša te majhnobe (posebno iz nekoliko odprtih turov) po ostali koži, pa da se torej novi zasevki, »mladiči« tura delajo po zdravem kožju. Res je: zmes potú in prahú, ki jo imamo neprestojno na koži, je umaza (Schmutz; Caf), ki se ob njej tur tudi časih naredi, pa zmes majhnob in mila ali prekuhane vode, dežnice, studenčnice, limonovega soka, vode, stisnjene iz murk (kumar), presnega ali pa topljenega mleka, boraksa, obarka od česna, zavrelice od čebule — kamilic — kopriv — mandeljnov — žab — krot (naši reveži umivajo ture z le-tem in še z drugim), torej te zmesi so dosti nevarnejše, te zmesi dosti bolj spešé ture.

Naš namen ni pripovedovati, kako zdravijo ture. Opozorili smo le bravca, kako »magarac jedan« stopi predenj na vsaki cesti, pri vsakem vogalu in v hvalisarskem (reklamnem) odmerku vsakega časopisa. Naš namen ni pripovedovati, kako zdravijo ture; prav pa bo vendarle, ako povemo nekaj besed o tem. Pri tem bomo le (do neke mere) ponavljali — pa: »so zadeve, ki si jih ne moreš dovolj često ogledati in o katerih ne moreš dovolj često slišati« (Hyrtl).

Tur je (v splošnem) prav dobrodušna bolezen, dokler ga pustiš lepo v miru. Ako pa božaš, bezaš, turaš, mečkaš, stiskaš (torej »masiraš«) tur, ti postane tur časih kar nevarna, celó pogibeljna zadeva. Zdravljenje takih nevarnih (malignus) turov je povsem zdravniška zadeva in je za to potrebno prav obilo skušenosti. Ne bomo torej o tem govorili. Za vsakdanjo rabo in v splošnem velja,

da tem bolje je, čim prej se tur omehča, razmehča, zgnoji in čim prej in čim popolneje gnoj odteče. Tur se urno meči pod toplimi in vlažnimi obkladki — (skoraj) vseeno je pa, s čim obkladaš tur: ali s capami, ki si jih namočil z mlekom, ali z vodo, ali pa z zelišči ali z medom; pomembna je toplota in vlaga. Nikdar pa ne devaj na tur sredstev, ki »hladé« ali »vkup vlečejo«. (Močno uporabljajo raztopine svinčenih soli — »Bleiwasser« — in raztopine aluminjastih soli — »essigsure Tonerde«. Mažejo radi ture tudi z jodom — »jodova tinktura«. Zberi vse, kar imaš take krame, in vrzi v bližnji potok.) Ne umivaj tura in bližnje kože z milom. Vemo, da bodo naši nasveti padli na kamenita tla in (za enkrat) ne bodo rodili sadov. »Magarac jedan« stoji na cesti. Vemo pa tudi, kako močno si človek želi »recepta«. Šli bomo torej sami med »receptarje«.

Ni namreč dobro — to je bravcu umevno —, ako gnoj in izcedki, ki prihajajo iz tura, močijo okolno, zdravo kožo in se kot kraste na njej prisušé. Za telesno snago ob takih časih vzemi kos bate, omoči jo z vinskim cvetom (spiritus) in odstrani — z rahlimi (!) potegljaji — umazo s kože. Dodeni pa v i n s k e m u c v e t u nekaj k a f r e in nekaj s a l m i j a k o v c a (Salmiakgeist; Ammónia pura líquida); dodaj pa le-to v temle razmerju: na 170 delov (gramov) spirita daj t r i dele (grame) kafe in t r i d e s e t delov (gramov) salmijakovca. »Recept« je torej tale:

vzemi: kafe 5,0
salmijakovca 30,0
spirita 170,0

in vse to daj v steklenico.

Napraviš si to sam, stori ti to vsak štacunar, vsak lekarnar. Raztopina, ki jo dobiš, je povsem čista, svetla tekočina. Njen duh je (do neke mere) neprijeten, oster; raztopina je (do neke mere) jedka. Zateknil boš torej steklenico s steklenim zatikom ali pa s plutovinastim čepkom, ki si ga (dobro suhega) prepojil z voskom. Spravljal boš steklenico seveda tako, da je otroci ne dosežejo, in boš napisal na steklenico, kaj je v njej. S to tekočino torej boš omočil kos bate in se s to snažil. Pri umivanju te bodo hlapi žgali v očeh, nosu in grlu. Vsa ta nevšečnost pa urno mine, ako ne stojiš mirno, temveč hodiš po sobi. Pazi: spiritus in kafra sta v naši tekočini in je ta torej (precej lahko) vnetljiva — torej živega ognja naj ne bo v bližini. — Prav storiš, ako si osnažiš telo vsak teden vsaj enkrat z našo tekočino, osnaži tudi lasišče in obraz. Pazi (!) pri tem na oko in sluznice sploh. Kafra, spiritus in salmijakovec so nadvse dobro hlapljivi pa opraviš tako umivanje v dveh

minutah. Neki dobivajo prišče in ture po glavi, kadar jim lasničar postrizje lase. Umij si lasišče z našo tekočino, koj ko se vrneš od lasničarja, in prišček ne boš dobil. Umij si lasišče z bato, omočeno z našo tekočino — pazi (!) na oko. Ako treba, si umij — z bato in tekočino — vsak dan lasišče in si ga nato dobro okrtači, pa boš opazil, kako urno prhljaji zginjajo. Vsak od nas je zasek, pa treba torej pažnje in skušenj, preden zadenemo pravo — tudi tebi je treba tega v naši zadevi. Iz davna je znano, da žene amonijak h kašljanju in iz davna uporabljajo amonijak v to. Ne bo te torej begalo, ako zakašljaš — to bo morda celó prav za tega in onega.

*

Magarac jedan! Domačin iz Krka je povedal, da si bil od vekov pri nas povsod in da boš v vekih pri nas povsod. Naša usoda si — zakaj bi ti zamerili? Prodajaj orientalsko milo ali prodajaj okcidentalno znanost — ne zamerimo ti —, usojen si nam. Željno pa dodajamo še tole.

Knjiga pa natisnjena beseda sploh ima svoje dobre pa svoje manj dobre in časih kar nevarne strani. Knjiga prav urno nese storjene skušnje, iznajdbe in misli med (skoraj) kolikor hočeš veliko število človekov, ne da bi dolgotrajno potovanje do iznajdcev samih bilo potrebno. Pravijo torej, da je knjiga dobro pripravna za širjenje omike.

So človeki, ki govoré po (svojem) prepričanju, in pravimo, da ti človeki govoré »resnico«. Vemo, da se ti resnicoljubi vendarle časih zmotijo, da govoré sicer »resnico«, da pa njih poved vendarle ni res, ni resnica. — So človeki, ki nejasno pripovedujejo. Neki nejasno pripovedujejo, ker sami niso o povedani zadevi na jasnem; često opaziš to pri otrocih. Neki pa nejasno pripovedujejo, ker čez vsako dobro mero hité pri pripovedovanju, pa torej izpuščajo veze, za razumevanje pomembne — opaziš to pri razburjenih in prestrašenih. Letakšna nejasna povéd je (do neke mere) nevarna. Vsak poslušavec pobere iz nje to, kar je njemu dostopno, kar je njemu ljubo, pa ena poved razpade (skoraj) v toliko vsebin, kolikor je poslušavec.

So človeki, ki namenoma govoré neresnico. Navadno označajo take povedi kot laž. Mi smo mnenja, da je laž pa goljufija isto: obe sta nalaščna (namerjena, namerna) potvoritev, oskrunitev, utajitev resnice. Očitek, da kdo »laže«, da »goljufa«, je po eni strani močno trd, po drugi strani pa je ta očitek — tako sodimo — prav redkokdaj dokazljiv, pa naj je »vedoma neres-

nično« pripovedovanje kolikor hočeš očividno. Pa (mi) torej ne bi govorili ne o laži ne o goljufiji, temveč bi govorili le o »vedoma neresničnem pripovedovanju«. Taja (tajba), zataja spada tudi lesem. Trdimo, da so laž, goljufija, krivo pričevanje, tajba prav težko dokazljivi in še pristavimo, da o laži, goljufiji — — pač res sodimo — nikdar pa (mi) ne mislimo, da jih tudi (povsem) pravično presodimo. Bravec naj sedaj kar na svežo roko ne obsodi nas samih. Ne trdimo, da sta laž, goljufija dovoljene, lepe. Trdimo izključno in zgolj le to, da je presoja na vso moč zahomotana in da se trebamo od vsega početka zavedati, kako bo naša sodba zibka in majava.

Povedali nismo s tem nič novega, opomnili smo le na nekaj pozabljanega. Rekli bodo: Kam pa pridemo, kadar bo laž, goljufija ostala nekaznovana? Mi ne vemo tega, kam bi prišli. Vemo pa eno, da pravniki (juristi) z veliko (?) vnemo in brezobzirno (?) vsak (?) tak zločin zasledujejo, sodijo in obsodijo, pa da vendarle še nismo prišli »nikamor«. Vemo še to, da je vsako človeško delo nepopolno, pa presojanje in obsojanje laži torej tudi ni popolno. Vemo tudi, da je vsak od nas — in ne le enkrat — lagal, goljufal v svojem življenju. Kdor trdi, da vsebina le-tega stavka ni resnična, ta je močno pozabljiv ali pa »vedoma govori neresnico« — prav res pa ni zmožen za presojanje katerekoli laži. Vemo, da človeške združbe presojujejo, obsojujejo in tudi »kaznujejo« (nekatero) laži in goljufije, in to ob (skoraj) občem pritrjevanju in odobravanju človeštva. Človeške združbe živé v neko smer (»se razvijajo«), pa je torej umevno, da odstranjajo vse, kar jih moti na njih cesti. Ne protivimo se tej sili, moči, smeri, tej »pravici« človeških združb, saj smo sami tudi njih delec in sami smo tudi usmerjeni k neki (dobrohotni) medsebojščini — torej tudi (v neki meri) k uveljavljanju sile. Koj pa pristavimo, da človeške združbe niso preveč ponosne in tankočutne pri udejstvovanju svojih »pravíc«. To kaže pač, da se človeške združbe zavedajo, kako težko je presojeti laž. Vsi vemo, da zaidemo često v stiske, ki se preveč možato in častno ne izmotamo iz njih. Ni bil najmanjši in ne najpodlejši med nami, ki je: »resnično, resnično ti povem, preden bo petelin dvakrat zapel, me boš trikrat zatajil« treščilo vanj. — Tajbe (laži) so pogoste med šolarčki. Nepravilnost — kakršnakoli — nastane v šoli, pa postavijo vprašanje: Kdo je kriv? Vemo, da šolarčki pri kraju zašpilijo tako vprašanje v vprašanje: Kdo je izdal krivca? — in vemo, da tak izdajavec šolarčkom ni v vzor in da se šolarčki še v poznih letih in z veseljem spominjajo, ako je

ovadeni pošteno zauhnil ovaditelja. Šolarčki torej odobravajo take tajbe (laži) v šoli. — Večkrat smo že povedali, da smo proti vsakemu nasilju; smo tedaj tudi proti umoru in tudi proti detomoru. Porota je — svoje dni — sodila o detomoru. Člani porote so bili »porotniki«, ljudski sodniki. Porotniki so bili možje iz ljudstva, pa so bili (po vesti) vezani na zakon — zakon pa je »kaznoval« detomor. Toda nadvse vsakdanje je bilo, da so porotniki oproščali detomorilke, ki je bilo pri njih vse dokazano, kar je zakon zahteval. Porotniki so torej sodili (oproščali) proti svoji vesti in proti zakonu. Take oprostilne razsodbe prav res niso povedale, da porotniki »ščitijo« detomor, da smatrajo detomor za nekazniv. Le-take »zatajbe prepričanja« (pri porotnikih) so povedale le, da so porotniki sami v toliki stiski pri presojanju, da jim ne kaže drugega, kot da zatajé zakon (in se zlažejo, in so povedale, da je bila detomorilka — po mnenju porotnikov — tudi v skrajni stiski). Pravniki naj nam ne ugovarjajo v tej zadevi: doživeli smo dosti takih pripetljajev; tudi pri (izšolanih) pravniki smo jih doživeli. Mi trdimo le, da človeške združbe priznajo stiske, ki vodijo do zatajeb, do laži. — Star, izkušen sodnik (P.) mi je pravil tole: »Bil sem zapisnikar pri sodišču X. Prišli so dnevi porote. Porotni možje so sodili cigana, ki je bil že često kaznovan zaradi tatvine, in so sodili o novih zločinih in tatvinah cigana. Cigan je spretno obravnaval svojo zadevo in nikakih dobrih dokazov ni bilo za njegovo krivdo. Porotni možje so se — po končani obravnavi — umaknili v svoje spravišče. Posvetovanje porotnih mož je bilo šumno in glasno in dobro slišno tudi meni, ki sem sedel v sobi poleg one za porotne možje; le tanka lesena pregrada je bila med sobama. Slišal sem: »...že prav — dokazanega ni nič — izpustili ga pa tudi ne bomo, cigana — — obsoditi ga ne moremo, saj ni dokazov — — poslušajte, vam rečem: cigan morda res ni zažgal Mihevčevega hleva, morda res ni oropal Poldrugacheve Neže, morda res ni vlomil v lipanjsko župnišče — toda: tista koza! Kozo pa je ukradel, ako ne te, pa kako drugo! — to pa — to pa — to je res.« Porotni možje so oprostili cigana vseh požigov, ropov, tatvin — prisodili so mu pa krivdo pri tatvini koze, o kateri niso vedeli, ali jo je ukradel, ki jo je pa prav gvišno ukradel.« Naša pripoved ni izmišljena. Nje vsebina je resnična. Ti porotni možje so bili v toliki stiski, da so zatajili besedo zakona in so zatajili besedo lastne vesti. Mi ugotavljamo to — pa ne obsojamo teh mož. — Človeške združbe imajo tajnike (sekretarje) kar nameščene. (Končnica -nik pomeni ne-

kaj, kar je postavljeno za kak popravek. Opozorili smo svoje dni že na to: sodnik je postavljeni nam presojevavec; oskrbnik je postavljen, da oskrbuje; mernik je posoda, ki je določena, da se meri z njo.) Tajnik je torej mož, ki ga združba postavi, da taji! — Tisti, ki zanikajo pravotnost našega mnenja, so (nad vse lahke misli in so pozabljivi ali pa so) tajci lastnih izkušenj. Saj ti tajivci, ki vsakokrat govore le »resnico«, vendarle časih stisnejo človeku roko, ki je ne bi stisnili, sledeč prepričanju — in se časih praznje opravijo proti (svojemu) prepričanju. Je tako — nikar ne tajimo tega. Še enkrat poudarimo, da laži, tajbe, neodkritosrčnosti veljajo nam za malovredno blago pa jih torej ne opravičujemo ter ne zagovarjamo kake »ligurijanske« morale; mi trdimo le, da človek (vsak) prodaja (časih) tako malovredno blago, da človek (vsak) stopi (časih) na cesto kot »magarac jedan« in da potem resnica in pravica postane in se umakne. — Moder mož je govoril in sklenil: »Živimo torej v dobi (v stoletju) brezsramja (Schamlosigkeit).« Tudi moder mož je govoril in sklenil: »Danes je vse laž.« Mi ne označamo današnje dobe tako ostro kot naša modreca. Smo namreč mnenja, da smo vsi v močni (skrajni?), vseobči stiski in da smo vsi vsak čas pripravljeni, da (do neke mere) zatajimo resnico in časih jo tudi res zatajimo. Mi trdimo torej le, da se do neke mere »farbamo« med seboj.

Trdimo še, da naša nravsvena nepopolnost ni edini vir naših neresničnih trditev, temveč da nas tudi umstvena nepopolnost, torej nepopolnost spoznanja, žene v besede, polne neresnice. Tako: sodniki (»učeni« sodniki) razsodijo, pa pošljejo nato razsodbo s povsem mirno dušo na drugo in tretje prizivno sodišče in jih ni kar nič »sram«, ako prizivno sodišče razveljavi njih razsodbo. Še takole mislimo: Sodni dvor (trije, štirje sodniki), državni pravdnik (tožitelj), toženec, zagovornik. Postavimo, da je toženec (krivec, zločinec) kar se le dá pravicoljuben. Recimo, da gre za tole: Tožnik (zastopa ga državni pravdnik) je zauhnil toženca; toženec je zgrabil tožnika za leht in je pri tej brambi izpahnil tožniku leht iz ramenskega sklepa. Državni pravdnik sedaj toži, ker je mnenja, da je toženec vendarle »prekoračil mejo upravičene silobrana«. Zagovornik poudarja in dokazuje »upravičeno« mero silobrana. Sodniki obsodijo — postavimo tako — toženca z večino (!) glasov, nato pa prisodijo tožencu kar le morejo nizko kazen. Očividno je, da si sodniki niso povsem na jasnem, in očividno je, da nekaj — povsem pravicoljubnih — pravnikov prav različno gleda

na našo pravno zadevo. Takih in podobnih slučajev mrgoli po kazenskih razpravnicah. Pa toženec se pritoži in tožnik se pritoži. »Višji« sodniki se pozanimajo za zadevo — in konec je le: nova negotovost.

Prav res nam ni potrebno vtikati nosa v zadeve mesta Abdere. Tako zvanega abderitstva imamo sami dovolj. Vrhnika se je — tako pripovedujejo — z vsemi štirimi branila (Južne) železnice, češ, da bodo prevozniki prišli ob zaslužek. Današnja Vrhnika obžaluje to »usodno« zmoto: vozniki so le ob zaslužek in Vrhnika nima ugodnosti, ki bi jih imela kot postaja (Južne) železnice. Vse to je lepo in prav — pa vendar! Ni dosti krajev tako srednjeveških pa tako iz 20. stoletja, tako čistih, premožnih, očaško prijetnih kot je Vrhnika. Vrhnika je breza, ki pač nekam zakesnelo požene, ki pa je bolj belega lubja in bolj goste in bolj sočnate obrše od soséd. Kdor vidi »razvoj« mest le v »razvoju« kupčije, denarnega prometa, v višini tovarniških dimnikov, v številu zaslužjenih delavcev, ta ne bo našega mnenja — mi pa se veselimo, da je Vrhnika svoje dni delala po abderitsko. Sporna postaja tudi ta zadeva: neki bi zgradili v takih krajih tovarne in »ponosne« tovarniške dimnike (Kranj), neki želé, da ostanejo ti kraji očaški (Škofja Loka). Vsi trebamo severnico (kompas) za pot našega življenja: ta kupi takšno, kot jih naredkarstvo storja — oni ima severnico od roda v srcu, jo ima na nebesu, v soncu, v zvezdah, v cvetlicah. Mi govorimo tistim, ki ne trebajo kupljene severnice.

Naše prepričanje, naš vpogled v zadeve je pravi slabič, pa je umevno, da naše sodbe niso dokaj trdne. Čez vse radi se torej naslanjamo na sodbe drugih. Časih so govorili: »ta in ta mi je povedal to in to, bo menda že res« — pa se je tuje prepričanje počasi širilo in je počasi izpodrivalo lastna »prepričanja«. Danes tiskamo svoje »prepričanje« in razširimo tako tiskano prepričanje v nekaj dnevih med milijone zemljanov. Mi preplavimo svet s svojim »prepričanjem« pa s svojo vztrajnostjo pribičamo, pribijemo, pribobnamo, pricingetamo, pričivkamo, prigagamo, pridobrikamo, prigojimo, prigoljufamo, prigovorimo, prihlinimo, prikramljamo, prilepimo, prislepimo, pritekimo, privozlamo, pri... — torej »sugeriramo« pretežni večini človeštva svoje »prepričanje« — vse to seveda le, ako smo dovolj močni. Ni pa dvoma (za nas), da ima petičen človek večjo moč od berača pa da je denar tem prepričevalnejši, čim več ga je. Pa stopi denar —

magarac jedan — na cesto in treba je, da vse pametno postane in se umakne.

Truden sem bil in v pozno noč je že šlo, ko sem končal s pisanjem. Sapica je zapihljala skozi odprto okno in me je zamajala, poganjki so zamahljali, stebila so se zazibala, rahlo je zašumelo, muca je sedla k meni na mizo, jadra so bila napeta in polna vetra, že je morje udarjalo ob brod in kot ptiči smo prispeli v pirejsko luko. Stisnem Eutýphronu roko pa jo kreneva v zgodnjega jutra hladu proti Atenam po dolgi pirejski cesti. Eutýphron govori, jaz poslušam — jaz govorim, Eutýphron posluša. Prispeva na agoró (atenski trg) prav, ko končam s pripovedovanjem. »Prav fajn je to,« reče Eutýphron, iztegne vrat in dostavi: »Lej ga! Tamle je Sokrat, prereka se z branjekami — nekaj vinjen bo — nad vso mero je živahen.« Stopiva tja. Sokrat — znan sem z njim že iz mladega, me prime pod pazho in posluša žlobudravega Eutýphrona. Eutýphron konča: »— toorej, veliki in modri učenik, je, kar najin prijatelj označa z besedo magarac jedan. Kaj meniš ti?«

»Vse skupaj ena in velika oslarija.«

»Čakaj, veliki ti atenski modrec,« se potegnem zase, »kaj meniš, da ti še nikdar nisi bil maga — Sokrat mi odtegne roko in me srepo pogleda in gleda — no, no,« pravim, »saj tako hudo nisem mislil; hm — reči sem hotel — hm kako že — da, da — da ti še nisi bil nikdar magarcem v napotje?«

»Tisto pa že,« pravi Sokrat, si oblizne ustna in se blaženo nasmehne.

Šli smo nato k Platonu, ki je imel baje prav dobre ribe in zlahtno vino pa sladke smokve in dobro žganje. Nekajkrat smo trknili. Sokrat zakliče: »Glejte in poslušajte, kako Ksenofon drnjavha.« Pogledal sem — muca je sedela na mizi, prislonila se je ob mojo leht in je predla najslajšo pesem.

(Dalje prihodnjič.)

NARODNA GALERIJA

Malo pred koncem vojne, prav pred petnajstimi leti so ustanovili nekateri, za slovensko upodablajočo umetnost vneti možje društvo »Narodna galerija«. Naloge in namen tega društva dobro opiše oklic, ki je vabil k pristopu.

»V Ljubljani naj se dvigne akropola slovenskih lepih umetnosti, najvišja umetnostna ustanova naroda, ki naj zbere in ohrani najboljše umetnine vseh časov, kar jih je ustvaril slovenski genij. Narodna galerija naj razkrije vsemu svetu obstoj in bogastvo naše upodablajoče umetnosti. Kar je vedi akademija znanosti, to je lepi umetnosti narodna galerija. Umetnostna galerija naj Slovencem zagotovi glas polno-kulturnega naroda in dokaže visoko kulturnost Slovenstva... Gre za vrhovno kulturno ustanovo naroda, za neminljiv spomenik Slovenstva. Narodna galerija bodi žarišče in središče umetnosti!«

Dne 18. septembra 1918 je ustanovni občni zbor društva Narodna galerija prejel potrjena pravila, po katerih je društveni namen »ustanovitev, izpopolnjevanje, vzdrževanje in varstvo javne slovenske umetnostne galerije, to je zbirke slikarskih, plastičnih, grafičnih in stavbarskih umotvorov umetnikov slovenskega pokolenja, bodisi moderne bodisi starejše dobe. Izključeni tudi niso umotvori drugih umetnikov, zlasti ne onih, ki so stali v zvezi z domačo umetniško produkcijo, oziroma ki so vplivali na razvoj slovenske upodablajoče umetnosti. Društvo ima tudi namen vse že obstoječe domače umetniške zbirke združiti v celokupnost. Poleg ustanovitve zbirke same je društveni namen naposled tudi zgradba ali pridobitev poslopja za slovensko umetniško galerijo, oziroma začasna pridobitev prostora za nastanitev zbirke.«

Misel umetnostne galerije v Ljubljani sega nazaj prav do Zoisove dobe. Poslej ni prav do naših dni nikdar popolnoma zamrla. Zavestneje so pa začeli delovati za njeno uresničenje šele z začetkom našega stoletja, ko se je slovenska oblikujoča umetnost uveljavila z dotlej neznano silo in z jasno zavestjo svoje narodnostne pripadnosti in samobitnosti. Tako je leta 1910 priredil slikar Rihard Jakopič v svojem umetnostnem paviljonu prvo zgodovinsko razstavo, ki je obsegala dela oblikujoče umetnosti minulega veka. Ob istem času je pričela ljubljanska mestna občina na pobudo župana Ivana Hribarja nakupovati umetnine z izrečnim namenom, da jih zbere v posebni mestni umetniški galeriji. Tudi kranjski Deželni muzej je pod vodstvom pokojnega ravnatelja dr. Josipa Mantuanija marljivo zbiral umetnine domačih mojstrov starih dob in moderne. V ljubljanskem škofijskem muzeju so se pa zbirala umetniška dela iz naših cerkvá.

Ko je društvo Narodna galerija pričelo delovati, mu je ljubljanska mestna občina prepustila v varstvo svojo precejšnjo umetnostno zbirko, hkrati pa tudi prostore v Kresiji, kjer je bila odprta prva začasna razstava društvenih umetnostnih del. Zaradi tesnega prostora je bila to prav za prav samó galerija sodobne slovenske umetnosti, predvsem impresionistov od bratov Šubicev naprej.

Jeseni leta 1922 je priredilo društvo veliko zgodovinsko razstavo slikarstva na Slovenskem, na kateri je zbralo veliko število slik od 16. stoletja do srede 19. stoletja. Ta razstava, ki je zbrala prvič vsa raztresena slikarska dela, je vsemu narodu pokazala lepoto in bogastvo naše umetnosti nekdanjih dni. Vzburila je med strokovnjaki in v široki javnosti globoko zanimanje za slovensko umetnost, tako da je bil prav za prav s to pomembno razstavo položen pravi temelj naši galeriji. Tudi zgodovinska razstava slovenskega portreta, prirejena leta 1925, je pokazala mnoga, javnosti nepoznana dela, odkrila nekatere znamenite slikarje in še bolj poglobila in utrdila zanimanje za domačo umetnostno izročilo.

Pravi razmah Narodne galerije je pa postal mogoč šele, ko je dobila prostore v ljubljanskem Narodnem domu. Z velikimi denarnimi žrtvami je društvo priredilo in popravilo del nadstropja ter namestilo sporetko v petih dvoranah izbor novejših umetnin. Ta delni pregled naše oblikujoče umetnosti je bil odprt občinstvu od leta 1928 do letos. Ker je medtem društvo doseglo, da mu prepustita ljubljanski škofijski muzej in pa Narodni muzej iz svojih zbirk vsa pomembnejša dela, potrebna za spopolnitev galerije, in je društvo pridobilo tudi iz galerije pokojnega viteza Strahla v Stari Loki mnogo odličnih del, zlasti starejšega izvora, je bilo nujno potrebno, da se razstavni prostori povečajo, tako da bo mogoče razstaviti v neprekinjeni vrsti umetniška dela od srednjega veka do naših dni.

Po dveletnem delu in pripravah so bili prostori za razstavitev nanovo izbrani, vsa stavba temeljito popravljena, starejše umetnine restavrirane in zbirka sestavljena. Tako je bilo mogoče dne 22. junija 1935 odpreti novo urejene galerijske prostore. S tem je bila izročena slovenski javnosti prvič v zgodovini pregledna, časovno urejena in vsaj deloma popolna zbirka umetniških del domačih mojstrov. Ta dan ostane v naši kulturni zgodovini za vselej mejnik.

Danes obsega ljubljanska Narodna galerija skupaj dvanajst prostorov, med njimi nekdanjo veliko in malo dvorano in skoraj vse sobane zgornjega nadstropja Narodnega doma. Zaenkrat je razstavljenih 215 oljnih slik, 9 fresk in en krilni oltar ter 54 kiparskih del. Prične se galerija z nekaterimi ostanki gotskega cerkvenega slikarstva in kiparstva. Najstarejši razstavljeni predmeti segajo v prvo polovico 14. stoletja. V veliki dvorani so razstavljene baročne umetnine, in sicer slike pomešane s kipi. Med njimi so cerkvena dela v pretežni večini. V naslednjem oddelku so klasicistična dela in slike tako zvanega bidermajerskega sloga. Sledi nato realistično slikarstvo in romantika, nakar so zastopani prvi predhodniki impresionizma s svojimi deli. V dveh oddelkih so razstavljeni dela naših impresionistov, katerim sledé ekspresionistični sodobni umetniki. V mali dvorani so kiparska

dela novejšje dobe. Akvarelno slikarstvo in grafična dela bodo čimprej dobila svoj posebni oddelek. Vrhu stopnišča je razstavljena zbirka mavčnih odlitkov staroklasičnih kipov, katere hrani pariški Louvre.

Razstavljeni predmeti so deloma last društva Narodna galerija, ki ima danes vsega skupaj 250 oljnih slik, 50 kipov, 82 antičnih odlitkov in 746 grafičnih listov. Vendar vsa ta dela niso razstavljena, bodisi ker po svoji kakovosti ne sodijo v galerijo, ali pa ker ni prostora zanje. Veliko število razstavljenih del je pa last banske uprave, knezoškofijskega ordinariata, Narodnega muzeja, spomeniškega urada in nekaterih zasebnikov.

Narodna galerija zbira sredstva za nakupovanje umetnin in za vzdrževanje galerije s prispevki članov in s podporami javnih oblastev in ustanov in zasebnikov. Prvo večje naklonilo je prejelo društvo kmalu po ustanovitvi od nadškofa dr. A. B. Jegliča. Največjih zaslug si je pridobil za Narodno galerijo tedanji pokrajinski namestnik Ivan Hribar, ki je zbral velike vsote v njene namene in jo sploh podpiral v vseh smereh. Tudi posamezniki, med njimi pokojni trgovec Robert Kollmann in industrijec Alojzij Vodnik, so darovali znatne zneske. Mnogo je žrtvovala za ustvaritev galerije ljubljanska mestna občina, Zbornica za trgovino, obrt in industrijo in Kmetška posojilnica ljubljanske okolice. Tudi nekatere druge občine so prispevale sorazmerno manjše zneske. Premnogo je pa občin, javnih zavodov, denarnih in industrijskih podjetij pa bogatih zasebnikov, ki jih pogrešamo v seznamu dobrotnikov.

Naloga Narodne galerije še davno ni izpolnjena. Treba bo predvsem izpopolniti sedanje zbirke. Gotska in renesančna umetnost sta še prav slabo zastopani, treba je pridobiti za galerijo mnoga znana svetna dela baročne dobe, spopolniti se mora oddelek Šubicev in drugih predhodnikov impresionizma, pa tudi zbirka Groharjevih del pogreša nekatere njegove najznačil-

nejše umotvore. Dela sodobnikov mora galerija sproti nabavljati. Nujno potrebna je razstavitev grafične umetnosti, kateri bo treba priključiti posebne zbirke tipografske reproduktivne delavnosti. Tudi mala plastika, plakete in medalje ter druge drobne kiparske umetnine še niso zbrane. Treba bo pa tudi povečati razstavne prostore in misliti na postavitve posebne nove mogočne stavbe, ki bo vsa namenjena za dostojno shranišče del slovenske oblikujoče umetnosti.

Vsa ta dela bodo zahtevala še velikih gmotnih žrtev. Na javno podporo se v teh slabih časih na žalost ni mogoče preveč zanašati. Treba bo zato, da se narod sam zave svoje dolžnosti do najvišje svoje umetnostne ustanove. Prav v teh časih, ko povsod prevladuje pohlep po denarju, ko je materializem dosegel višek in so duhovne vrednote potisnjene v ozadje, nam je treba mecenov, ki bodo darežljivo podprli slovenske kulturne ustanove bolj kot kedaj. Pri drugih narodih se ljudje, ki so obogateli, ob slovesu od življenja spominjajo takih ustanov in jim zapuščajo — če ne vsega — znaten del svojega premoženja. Pri nas smo doslej zaman — če izvzamemo dvoje, troje sila redkih in skromnih primerov — čakali na takega mecena.

Z ureditvijo Narodne galerije in z izročitvijo javnosti je dosežena prva stopnja do cilja, katerega so si postavili pred petnajstimi leti njeni idealni ustanovitelji. Pa že iz te, še nepopolne zbirke je vidno vse bogastvo slovenskega umetnostnega ustvarjanja, vidna pa je tudi njegova nepretrgana zgodovinska povezanost. Zato nam je Narodna galerija kot dokaz naše umetniške tvornosti v davnini, kot šola in zakladnica slovenske umetnosti in kot izhodišče našim sodobnim umetnikom za njihovo delo tako nujna potrebna. Z njo smo dobili nadčasno, neuničljivo duhovno vrednoto, ki je za naše kulturno izživljanje neprecenljive vrednosti, hkrati pa tujcem in nam glasna priča slovenske samobitnosti.

K. Dobida.

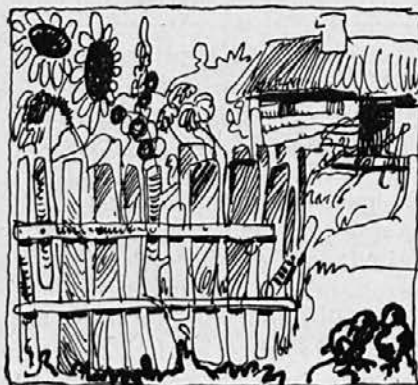
Narodna galerija v Ljubljani: Pogled v razstavne prostore Narodne galerije.

BOG V SLOVENSKIH PRE- GOVORIH IN PRILIKAH

I. šašelj

Kakor ti Bogu, tako Bog tebi.
Kar Bog dá, je slaje od meda.
Kar Bog dá — s tem v torbo!
Kar Bog dá, tega vsi ljudje ne vzamejo.
Kar Bog odloči, temu nikdo ne uide.
Kar človek z eno roko deli, to mu Bog z drugo
povračuje.
Kar je pravo, tudi Bogu je drago.
Kar kdo Bogu daruje, se mu odeveteri.
Kdor božjega darú ne spoštuje, tega sila božja
kaznuje.
Kdor ima božji strah, temu je lahko biti varuh.
Kdor moli ležé, Bog ga sliši dremaje.
Kdor ne uboga, je brez Boga.
Kdor ni bolen, ni Bogu dovoljen.
Kdor pomaga drugim iz nadlog, mu rad pomore
tudi Bog.
Kdor se ne boji ljudi, se ne boji tudi Boga.
Kdor v Bogu živi, v Bogu tudi umrje.
Kdor v molitvi ni len, ni od milosti božje zapuščen.
Kdor se veliko z ljudmi pravda, je tudi z Bogom
v prepiru.
Kdor z Bogom začenja, vse dokonča.
Kdor zatira stare običaje, ga zatira Bog.
Kjer Bog ne podpira, ni podpore, se podira.
Kjer Bog svojo cerkev zida, tam hudič svojo ka-
pelico pritiska.
Kjer ima Bog en oltar, tam ima hudič dva.
Kjer je Bog, tam je slog.
Kjer ni Boga, tam ni sloga.
Kjer si Bog vežo postavi, si hudič lopo prisloni.
Kogar Bog ljubi, ga s križi obiskuje.
Kogar Bog ljubi, ga tepe.
Kogar Bog ljubi, tega kaznuje.
Kogar ima Bog rad, umrje mlad.
Kolikor časa so terice pri hiši, toliko časa gre
sveti Duh od hiše.
Komur Bog da moč, temu da tudi pomoč.
Komur Bog dá, vsi svetniki mu ne vzemó.
Komur Bog ni dal razuma, temu ga tudi kovač
ne skuje.
Komur Bog ni sreče dal, tudi kovač mu je ne bo
skoval.
Komur Bog pomaga, ta vse premaga.
Komur Bog pomaga, temu pomagajo tudi svetniki.
Komur Bog roko drži, ta izgubljen ni.
Komur Bog, temu i vsi sveti.
Kuharji juho delé, Bog pa darove.
Lahko se še nad teboj maščuje in te Bog kaznuje,
če druge zasmehuješ.
Ljudski glas — božji glas.
Mi nismo svoji, ampak božji.
Milost je božja mogočnim gospodom izročena.
Mrtve Bog pomiluj, a nas ne zabi!
Na božjo pot — Bogu na pot.
Nad vsako našo stopinjo čuva Bog.
Naj gre božji lon pred nebeški tron.
Najboljša luč je Bog.
Ne po našem hotenju, nego po božjem dopuščanju.

Neče Bog nego po pravici.
Nekatere kraje je Bog ustvaril samo za zverino
(takó so pusti in divji), pa so se ljudje vsilili vanje.
Ni ga moža čez Boga.
Obljuba je Bogu ljuba.
Od ure do ure Bog pomore.
Oponošen dar je črn pred Bogom.
Otrok, ki reveža ne žali, obilno Bog ga obdari.
Otrokom dá Bog srečo v spanju, odrasli pa se
morajo truditi zanjo.
Pobožen — v življenju ubožen, v Bogu bogat.
Pojdi v božjem imenu je beraču večkrat rečeno.
Potrpljenje je božja mast, pa gorjé temu, ki se
maže z njo.
Potrpljenje je tista roža, ki je zasajena v božjem
vrtu, pa jo nebeški Oče porednim otrokom daje, da
jih pokori.
Previdnost je božja mast.
Pri Bogu je vse za delo naprodaj.
Prvo toplo iskrico Bog nam dá na svečnico.
Ptica ne more letati, dokler ji Bog ne da perja
dorasti.
Sam kot Bog brez brata.
Sem zmerom doma kakor Bog.
Sen je laž, a Bog je istina.
Sila ne moli Boga.
Sloga je od Boga, nesloga od zloga.
Snaga je Bogu draga.
Snaga je Bogu in ljudem draga.
Stoji, kakor bi ga Bog pozabil.
Svet brez človeka, nebesa brez Boga.
Svež kruh je sam Bog lomil, ne pa rezal.
Še Bog bi dobre volje bil, če bi vino pil.
Še božjega groba neče nihče zastonj čuvati.
Še las ne pade z glave brez božje volje.
Ti zame, jaz zate, Bog za vse.
Tistega ima Bog najrajši, ki ga takoj udari.
To je križ brez Boga.
Treh reči se človek ne sme braniti: dela, kruha in
Boga spoznavati.
Tudi nadloga je od Boga.
Ves svet oko božje.
Vse z Bogom in razumom.
Vsi smo, da se usmili Bogu.
Vsi smo pod enim Bogom.
Zastonj se človek varuje, ako ga Bog ne obvaruje.
Z Bogom prosi, s hudičem pa vrača.
Z Bogom začni vsako delo, pa bo dober ték imelo,
z Bogom delo dokončaj, pa boš prišel v sveti raj!

N O V E K N J I G E

Sigrid Undset: Kristina, Lavransova hči. I. Roman. Prevedel Josip Prezelj. Leposlovna knjižnica Jugoslovanske knjigarne. Ljubljana, 1935. Str. 374. — Severnjaki so nam Slovencem duhovno nekako sorodni in zelo blizu, njih knjige uživamo kakor dela malokaterih drugih narodov. Mogoče je to zato, ker je naše in njihovo slovstvo tako mlado, najbrž pa zato, ker so tudi oni tako blizu naravi, zemlji in nepotvorjenemu, nepomeščanjenemu človeku, kakor smo mi. Njihov svet je zemlja, kmetstvo, družina, nad vsem pa skrivnosten molk zasanjanih fjordov in zimskih viharjev, ki hrumé skozi gorska prostranstva in skozi duše ljudi. Taka je tudi »Kristina, Lavransova hči«: severni svet, tih in mračen, preprost in neoskrunjen od meščanstva, a poln duševnih globin in brezen, da se zdrznemo pred njimi, ko nam dá pisateljica pogledati vanje, in poln pretresov in usodnosti, ki se neusmiljeno črtajo v življenje ljudi. Poleg tega je povest postavljena v zgodovinski okvir 14. stoletja, v dobo severne gotike, ki jo občutimo v pisateljčinem stilu, v čas, ko se v severno mračnost začne oglašati vesela pesem bratov sv. Frančiška. Kristina je germanska žena srednjega veka. V »Vencu« vidimo njeno prvo mladost in rast od zibelke do deklških let, preko let prve ljubezni do prvih prevar in izkušenj, nato njeno grešno ljubezen pred poroko z Erlendom, svojim bodočim možem. S težkim bremenom greha nastopi svojo pot v zakon. Do tu nas privede pisateljica v prvem delu svoje trilogije, ki mu je naslov »Venec«. Druga dva dela, »žena« in »Križ«, kjer pisateljica riše Kristinin križev pot pokore in očiščevanja ter njeno rešitev, bosta, upam, tudi izšla v doglednem času. Undset, ki s Knutom Hamsunom predstavlja najvišji vzponsodobne norveške proze, je l. 1928 dobila za to delo Noblovo nagrado. Ta knjiga je globoka kakor morje ob norveški zemlji in velika kakor norveške gore. Roman je epopeja življenju od rojstva do groba, roman, ki mu je zagotovljen odkrit uspeh brez pridržkov.

Kristjan Elster: Sodnikova hiša ob fjordu. Roman. Prevedla Ivanka Klemenčič. Ljudska knjižnica Jugoslovanske knjigarne, 1935. Str. 242. — To ni roman velikih junakov in velikih dogodkov, ampak lirično mehka izpoved osamljenih src, drobno, tiho in malo življenje, polno senc in globin, kakor so polni samote in senc severni fjordi. V prvem delu je izpoved dveh deklških duš, v drugem skoraj isto izpoveduje na svoj način možki. Pisatelj je severnjak in ljudje s severa govoré slovenski duši zelo soroden jezik. Otožnost in osamelost vladata nad uradniško družino sodnika Hageja: »Kakor gre življenje svojo pot, tako se je vedno več rodov, ki jih je življenje izrabilo, pogrezalo v senco« (str. 147). Tako se v senco preteklosti pogreza tudi nekdanji razred uradnikov, ki kot samostojni družabni sloj zgublja možnost življenja, in tu vidimo pred seboj le ljudi, ki sedaj odrezani od tradicij iščejo tal, da poženejo nove korenine. — Knjiga ni epika, temveč mnogo bolj lirična izpoved s fino psihološko poglobljenostjo, izpoved o skritih usodah skritih ljudi v severnih, od sveta odmaknjenih krajih. Kdor ne hlasta po velikih dogodkih v knjigah in se zna živeti v to melodijo čustev, globokih notranjih borb in severne narave, mu bo knjiga govorila do srca,

zlasti ker je prevod popoln, mehak in popolnoma ustreza stilski svojstvenosti izvirnika. S. V.

Jon Svensson: Nonni. Prevedel dr. Joža Lovrenčič. Zbirka mladinskih spisov Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani. Tiskala Tiskarna sv. Cirila v Mariboru, 1935. — Ob tej knjigi se mi ponovno zdi škoda, da ta mladinska zbirka letos več ne izhaja. Tako malo imamo zares dobrega mladinskega slovstva; kar pa je izdala Jugoslovanska knjigarna, je izvrstno blago. — Svenssona pri nas že poznamo po »Prigodah malega Nonnija«. Ta pisatelj z mrzle Islandije nas je takoj ogrel zase. Tudi ta spis, ki opisuje pisateljevo potovanje z Islandije preko viharnega Ledenege morja na Dansko v Kopenhagen, bodo brali z isto ljubeznijo. Taka preprosta in vedra knjiga je v teh dneh za vsakogar kar blagoslov. Posebno lepi so opisi morja in narave vobče ter Nonnijeva iskrena ljubezen do matere. Romantika morja in severnih dežel bo vsakogar privlačevala. To je — moderna robinzonada! Prevod je lep in očituje pristni Lovrenčičev slog. Res, lepo knjigo more dobro prevesti le pisatelj.

Naša pot. Nekaj smernic katoliškemu dijaštvu. Knjižnica Katoliške akcije za mladino, 1. zvezek. Izdalo Misijonišče v Grobljah. Tisk Misijonske tiskarne v Domžalah. Prispevali so članke: dr. Grivec, dr. A. Ušeničnik, dr. Josip Turk, dr. Al. Zupan, Fr. Gabrovšek, dr. Joža Basaj. Namen te drobne knjižice pojasnjuje škof dr. Rožman v uvodu: »V vrenju nasprotujočih si mnenj o vlogi Cerkve Kristusove v človeštvu je pred vsem potrebna jasnost. To jasnost hočejo podati smernice, zbrane v tej knjižnici.« Je to nekak načelni, strnjeni katekizem o nekaterih najvažnejših verskih in socialnih vprašanjih naše zmedene dobe. Nastala je knjižica iz raznih predavanj za dijaštvo; namenjena ni le branju, ampak predvsem studiju. Odlikuje jo pozitivnost, nič ne brani in ne zagovarja katoliškega stališča nasproti drugim nazorom, ampak gradi iz verskega in socialnega nauka Cerkve in papežev glavna načela o avtoriteti, katoliškem mišljenju, zvestobi papeštvu, razlaga najvažnejša poglavja socialne okrožnice Pija XI. itd. Knjižica ni sicer niti enotna niti celotna in niti izčrpna; pa je bila potrebna in ji bodo gotovo sledili nadaljnji zvezki. Delavci med mladino jo bodo hvaležno sprejeli in brez dvoma mnogo rabili. — Berdjajeva trditev pa, da je boljše vsem za kristjane opomin, da svoje dolžnosti niso izvršili, se mi zdi krivična in vsaj tod neumestna. Saj veliki kapitalisti niso več kristjani, kako bi torej tem očitali njihove grehe! Nauk o avtoriteti je le preveč zgneten, podal naj bi tudi dejanske osnove, ki avtoriteto zahtevajo same od sebe in torej silijo tudi k priznanju oblasti, in poslednje onostranske vidike, ki dajo avtoriteti šele končno veljavo, veljavo božjega delegata. Takih knjižic si želimo še več. S. V.

Ivan Vrhovnik: Trnovska župnija v Ljubljani. Ljubljana, 1935. Tiskala Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Str. 447. — Farnih zgodovin imamo že dokaj. Vse so zanimive, dasi niso vse povsem izčrpale snovi, ki se tiče ozemlja, zgodovine, običajev in vsega razvoja fare. S farno zgodovino trnovske župnije pa smo dobili tako izčrpno obravnavo vso snov, da bo mnogim, ki se bodo še ukvarjali z opisovanjem farnih kronik, kar lahko za zgled in navodilo. Zgodovina trnovske fare je delo bivšega trnovskega župnika Ivana Vrhov-

nika, ki je župnikoval v Trnovem od leta 1891 do 1918. Ivan Vrhovnik se je že izza mlada bavil z zgodovino, zlasti s podrobno Slovencev in še posebej Ljubljancev, ker je sam Ljubljčan. Sam pravi v uvodu, da je opisal preteklost in sedanost trnovske župnije z željo, da bi zbudila zanimanje za ožjo in širšo narodno zgodovino. Njegova knjiga je delo 42 let. Od drobca do drobca je zbiral po vseh arhivih v Ljubljani: po župnijskem trnovskem, šentpeterskem, škofijskem, mestnem, muzejskem; iskal pri starih župljanih zanesljivih ustnih izročil in vse to gradivo uredil in izdal (tudi sam knjigo založil). Dasi je ljubljanske župnije že opisal Iv. Vrhovec, je kljub temu ta Vrhovnikov opis zase samostojno delo, tako podrobno in vsestransko, kakor ga bodo druge župnije gotovo še dolgo čakale. Za uvod k vsemu delu je napisal strokovnjak dr. Jože Rus 25 strani obsegajočo razpravo: Prostori župnije, njih priroda in človek. Za ta opis je dodan zemljevid trnovske župnije, le žal, da ni vrisana meja trnovske župnije proti mestu. Dr. J. Rus je posegel v davnino, obrazložil zgodovino ljubljanskega barja, njegovo osuševanje in poseljevanje, opisal rastlinstvo, vode in meje, tla in živalstvo, človeka in njegovo delo. Kako malo je ljudi, ki bivajo na Barju in krog njega, da bi vse to že kdaj brali v tako jasni in zgoščeni besedi. — Za tem sledijo poglavja o začetku Krakovega in Trnovega, o gospodarskem življenju, o značaju in običajih ljudstva, o nezdolah, ki so trle trnovsko župnijo: kuga, vojska, potresi, požari itd. Nato je opisan razvoj šolstva, krajepis (hiše, mostovi, vodnjaki, ceste, pašniki itd.). Za tem so opisana svetišča: cerkev, kapele in kapelice, zidava, popravila, zvonovi itd. Nato preide pisatelj k zgodovini, kako so ustanavljali župnijo, opiše vso duhovščino, versko življenje, božjo službo. Vsa društva, prosvetna in dobrodelna, so našeta in dan ter leto ustanovitve. Ohranil nam je domača imena hiš, ki že zelo ginejo. Knjigo ponazoruje 62 slik, s katerimi so ohranjeni spominki, ki o njih sedaj ni več sledu. — Že ta begotni pregled dokazuje, kako velikansko delo je zbrano v knjigi. Seveda popolno ni nobeno človeško delo. Pa vprav ob tem delu bo kronistu lahkota, da izpopolni, kar je sodobnega tu še izostalo. Stoji pa, da je I. Vrhovnik postavil s tem delom trajen spomenik sebi, trnovskim župljanom in Ljubljani pa podaril knjigo, ki bo vsem zgodovinarjem Ljubljane bogat vir za njih prihodnja dela. F. S. F.

Knjige »Mladinske Matice« za leto 1933. Letošnje štiri knjižice »Mladinske Matice«, ki jih je družba pravkar izdala, so prav lep dar otrokom, katerim je ta knjižnica namenjena. »Kresnice« so majhen zbornik različnih poučnih, zanimivih in lepo pisanih člankov, kot n. pr. o slovenski obali in slovenskem morju od Štivanja do Pirana, o Slovencih v Združenih ameriških državah, o kraških pojavih in jamah, o Slovenski Krajini itd. Članki z nacionalno vzgojno tendenco so slabi, kolikor so nalašč zato pisani, drugi so prav dobri. B. Magajna je napisal pravljico »Brkonja Čeljustnik«, kjer, hvala Bogu, ni segel po obrabljenih motivih »narodne« pravljice, ki so jo v slab glas pripravili nekateri »mladinski« pisatelji, temveč je ustvaril samostojno fantastično in lepo pravljico, polno preproste poezije in otroške zavzetosti nad čudeži v svetu. B. Jakac je čudežni pravljici dal še močnejšega poudarka s svojimi ilustracijami, ki izdajajo

slikarja »Odmevov rdeče zemlje«. Slikanica »Za vesele in žalostne čase« je v verzih A. Černejeve včasih nerodna in malo poetična, v slikah E. Držaja pa živa, pisana in tudi duhovita. V knjižici »Lovci na mikrobe« govori poljudno Marija Kmetova o učenjakih, ki so odkrivali bolezenske bacile in iskali zdravila zoper nje. — Tako moremo skleniti svojo sodbo, da so knjižice »Mladinske Matice« prav uspele. S. V.

N A Š E S L I K E

Franc Kavčič: Phokion in njegova žena. Prizor, katerega podaja ta slika, bo razumljiv vsakomur, ki prebere odlomke iz Plutarchovega opisa Phokionovega življenja. Umetnik je podal trenotek, ko Phokionovi ženi kaže prijateljica svoje dragulje. Žena se je z desnico ljubeče oklenila moža, levica pa zgovorno tolmači njene besede: »Moje okrasje je Phokion...« Nad lepo sestavljeno skupino je razlita vzvišena mirnost in skladnost, značilna za klasicistični slog slike. — Franc Kavčič (ali kakor se je pisal po italijansko: Caucig) je bil rojen 1762 v Gorici. Narodjenega petnajstletnega fanta je grof Cobenzl poslal na Dunaj, da se je izučil slikarstva. Sprva je kopiral starejše italijanske mojstre, nato je pa sedem let studiral slikarstvo v Italiji, kamor so ga poslali še kesneje, da je kopiral več znamenitih starih slik. Kavčič je dosegel kot umetnik velik sloves in postal na Dunaju ravnatelj slikarske, kiparske in grafične šole. Dobival je mnogo naročil za cerkve po vsej Evropi, pa tudi od zasebnikov. Slikal je religiozne prizore in bajeslovne in zgodovinske kompozicije. Njegova »Salomonova sodba« je bila objavljena v letošnjem koledarju Družbe sv. Mohorja. Kavčič je bil ob svojem času izmed najbolj znanih in najbolj cenjenih slikarjev. — Naša slika je last dunajske Akademije lepih umetnosti in je visela v njeni slikarski galeriji. Ob ureditvi naše Narodne galerije ji je akademija sliko posodila za njeno zbirko, kjer je zdaj.

Lep spomin na počitnice. (Fot. Fr. Krašovec.)

ZDRAVSTVENA VPRAŠANJA ZA DRUŽINO IN DOM

Dr. Malka Šimec

Kuhana in sirova hrana.

Hrano uživamo deloma kuhano, deloma sirovo. Sirova ima to prednost, da ostanejo v njej vitamini nepoškodovani in pridejo telesu v polni meri v prid. Meso je v sirovem in napol kuhanem stanju lažje prebavljivo, ker se v toploti beljakovina strdi. Vendar so tehtni razlogi, ki so zoper uživanje sirovega mesa; v svinjini se včasih nahajajo trihine, v raznem mesovju razvojne oblike trakulj, ki poginejo šele po daljšem kuhanju. Za večje kose je potrebno vsaj enurno kuhanje, v pečenem in sušenem mesu ne poginejo z gotovostjo. Ker so trakulje zajedavci, ki povzročajo v človeku dolgotrajna in težka obolenja, ne jejmo sirovega in premalo pečnega mesa; to velja tudi za prekajeno meso, zlasti, če prihaja iz neznanega vira in nismo prepričani, da je bila živina popolnoma zdrava. S sočivjem in sadjem, ki ga uživamo sirovo, morejo priti v telo jajčeca črevesnih zajedavcev, glist, in pa povzročitelji nekaterih nalezljivih bolezni, predvsem tifusa in griže. Znano je, da zelenjavo na njivah in vrtovih zalivajo mnogo z gnojnico in jo na ta način lahko okužijo. Samo pranje zelenjave ne odstrani škodljivcev, zato naj se ob času epidemij — kadar se pojavi večje število obolenj za grižo in tifusom — ne uživa ne sirovo sadje ne sirovo sočivje. Kuhano sadje je brez škode za zdravje. — Predolgotrajno kuhanje uniči vitamine v zelenjavi; pri nas jo splošno preveč kuhamo. Pravilno je tako, da ostane v njih ravno še sled po okusu, ki ga imajo v sirovem stanju. Ker pa imamo v pravnih časih vedno dovolj drugih vitaminskih virov na voljo, te izgube ne čutimo.

Pri večini obedov prihaja juha prva na mizo. Dostikrat se je že pretresalo vprašanje, ali je mesna juha priporočljiva ali ne. S stališča prehrane moramo priznati, da so juhe, zlasti čiste, tako rekoč brez hranilne vrednosti. Vendar so v majhnih količinah primerne kot uvod k obedu, ker vsebujejo mnogo izcejene snovi, soli in dišeče sestavine iz mesa, ki dražljivo vplivajo na apetit. Večje količine čiste ali zelo redke juhe povzročajo, da občutimo prekmalu sitost, in zato niso primerne. Če je juha gosto zakuhana ali sestavljena, kot so n. pr. razne zelenjadne (ragout) juhe, potem je to jed kot vsaka druga in pomislekov ni. Če hočemo imeti dobro juho, moramo pristaniti meso za kuho v mrzli vodi; meso bo v tem primeru postalo neokusno in suho. Če pa denemo meso v kipečo vodo, bo meso sicer sočno in okusno, toda juha bo slaba.

Ljudje, ki trpé zaradi povapnjenja žil, naj se vzdržé kolikor mogoče mesa in mesnih juh.

Nekatere jedi imajo svoje hranilne snovi obdane z neprebavnimi ovoji. Teh jih moramo osvoboditi, če hočemo, da jedi res dobro izkoristimo. Zmečkan krompir (piré) je lahka jed, ki jo brez škode uživa tudi bolnik; krompirjeva solata je še zdravim težka. Z mečkanjem raztrgamo mrežaste ovoje, ki obdajajo hranilne sestavine krompirja; postanejo proste in telo jih more izkoristiti. Fižol in grah namočimo preko noči, da se po namakanju napne in neprebavni ovoji popokajo. Nenamočeni fižol se nerad skuha, je težak in slabo prebavljiv. Iz istega vzroka potolčemo meso, preden ga denemo peč, zlasti goveje, ki je bolj grobo. — Tudi te neprebavne snovi imajo za pravilno delovanje črevesja svoj pomen. One povečajo količino zaužite hrane in dražijo črevesne stene, da se živahneje gibljejo. Leno črevesje se slabo iztreblja. Pravilno je iztrebljanje na vsakih 24 ur; v zdravju in boleznih nam je važna zdravstvena dolžnost, da skrbimo za to, da se ta opravek telesa redno in pravilno vrši. Stari zdravniki so imeli rek: kdor dobro čisti, dobro zdravi. — V boleznih, ko uživamo zgoščeno, redilno hrano v majhnih količinah, smo zaprti in telo rabi umetnih sredstev za odvajanje. Tudi v zdravju se črevesje redno iztreblja le, če je hrana zadosti mešana in če je v njej zadostna količina snovi, ki pospešujejo gibanje črev. Premalo tekočine v hrani zadržuje redno odvajanje; neporabni ostanki hrane obleže v debelem črevesu kot trde, suhe kepe, ki ne morejo nikamor naprej. Čim dlje časa leže v njem, tem bolj se izsuše, ker vpija debelo črevo — kot smo slišali — iz njih še preostalo vodo. Zato je zadostna količina tekočine — vsega skupaj približno dva litra dnevno — potrebna tudi za dobro in redno prebavo. Telesno gibanje podpira delovanje črevesja; povzroča boljše prekrvljenje vseh organov in s tem povečuje njihovo zmogljivost za delo. Pri ljudeh, ki veliko sedé ali sploh mirujejo kot n. pr. bolniki, črevesje oslabi in ne zmore svoje naloge.

Lijavica, driska.

Stanje razdražene delavnosti črevesja povzroča drisko. Kot povzročitelji so lahko bakterije, n. pr. bacil griže, pa tudi druge škodljivosti. Premrzla hrana in pijača, zlasti v vročini; prehlajenje spodnjega telesa, pokvarjena hrana itd. Črevesna sluznica postane preobčutljiva in se na vsak dražljaj, ki ga prinaša s seboj hrana in prebava, začne krčevito stiskati. Hrana zdrsi skozi črevesje brez prebave in zato brez izkoriščanja. Blato je tekoče, ker je bil prehod skozi prebavni kanal prehitel, da bi črevesje moglo vpiti iz hrane hranilne snovi in vodo. Zaradi krčevitega delovanja črevesnega ostenja se pojavijo bolečine, pri dlje časa trajajočih, težjih driskah hitro propadanje telesne moči. Zlasti občuti telo pomanjkanje vode. — Hrana za take bolnike mora biti kolikor mogoče lahka, brez vsakih dražilnih sestavin in kar največ tekoča. Bolnik naj uživa čaj, prežgano juho brez jajca, rižovo sluz na vodi in podobno. Mrzle pijače, tudi voda, niso dopustne, ker dražljivo vplivajo na črevo. Bolnika z drisko rado zebe, ker telo ne dobi zadosti hrane, da bi mu služila kot kurivo; zato rabi več odeje kot drugi bol-

niki in mu damo čez trebuh še toplo volneno ruto, vrečico z vročim senenim zdrobom ali mehak termofor. Trdi ogrevalni predmeti, kot so n. pr. opeka, mivka, niso primerni, ker so pretežki. Splošno opažamo, da so slabo prehranjeni ljudje, zdravi in bolni, bolj občutljivi za mraz kot dobro prehranjeni. Iz razlage o pomenu hrane vemo, zakaj. — V začetku prebavnih obolenj navadno blagodejno vpliva popoln, do 24 urni post, prekinjen kvečjemu z majhnimi količinami lahkega, toplega čaja.

Če pogoltnoš kost, žebelj . . .

Zgodi se, da pogoltnoš človek po nevedoma kak trd, oster predmet: kost, žebelj ali kaj podobnega. Če je srečno prišel do želodca, sta za odstranjenje iz telesa dve možnosti: ali po naravni poti skozi črevesje, ali z operacijo. Najprej moramo poskusiti prvo možnost. Če pogoltnjeni predmet ne povzroča nobenih posebnih težav, moremo to v večini primerov poskusiti že doma. Dajmo neprosto voljnemu požiravcu kosti skozi dva dni obilo goste, suhe hrane: krompirja, kruha, fižola, ki dajejo mnogo gostega blata. To zagrne s svojo gostoto pogoltnjeni predmet od vseh strani in ga tako spravi na dan, ne da bi bilo črevesje poškodovano. Če je predmet večji in povzroča težave, je potrebna takojšnja zdravniška pomoč. Nehigiensko in nevarno je držati med zobmi predmete, ki niso namenjeni prehrani. Kako lahko se zgodi, da v trenutku nepazljivosti zdrknejo navzdol ter povzročijo mnogo strahú in neredko tudi resno nevarnost za telo. Šivankigel, žebeljev ne drži v ustih!

Slepič.

Blizu prehoda tankega v debelo črevo je na krajnem koncu slednjega črviču podoben privesek, slepič. Ta črevesni privesek, ki leži v desni spodnji četrtini trebušne votline, je vzrok bolezni, ki je znana pod imenom: vnetje slepiča. Ta bolezen nastopi ali iznenada z vročino, bljuvanjem in hudimi bolečinami, ali pa tudi manj viharo, v lažjih in težjih napadih. V vsakem primeru je treba poklicati zdravnika, ker je dostikrat potrebna takojšnja operacija; odlašanje pa lahko privede bolnika v smrtno nevarnost. Operacija je tem manj nevarna, čim prej se izvrši.

Izstop danke.

Pri majhnih otrocih izstopi včasih debelo črevo, največkrat takrat, ko gre otrok na stran. Kriva je navadno napačna prehrana; nežno mišičevje ob ustju debelega črevesa in trdo blato sta temu vzrok. Če se prehrana uredi, ta zdravstvena nevšečnost mine. Tudi navada nekaterih mater, da pusté sedeti majhne otroke dolgo časa na nočni posodi, češ, da se navadijo, je mnogo kriva temu pojavu. Otroškovo mišičevje je raztegljivo in nežno in dolgo sedenje na nočni posodi mu škoduje.

Zlata žila.

Nekateri odrasli trpé za zlato žilo, hemeroidih, mučnem in bolečem širjenju žil na koncu debelega črevesa; zaprtje in obilno sedenje jim pripravljata pot. Odstraniti pa jih, če so razvite v večji meri, tudi z redno prebavo in zadostnim gibanjem ni mogoče brez zdravniške pomoči.

Mnogo je bolezni, ki imajo svoj sedež v želodcu, jetrih in drugih prebavnih organih; med njimi so znane zlasti želodčne rane in kot najhujše obolenje — rak. Kako malomarni so nešteti ljudje za zdravje svojih prebavil! Tedne in mesece trpé radi prebavnih težkoč in bolezenskih pojavov tega ali onega organa, k zdravniku pa ne gredó, dokler jih telesna izčrpanost ne oropa poslednjih sil. Potem šele najdejo pot do njega in pričakujejo čudežev. Ob splošni izčrpanosti je zdravljenje mnogo težje, saj že izčrpanost sama zmanjšuje možnost uspeha, da o verjetnosti uspešne operacije, če bi bila potrebna, sploh ne govorim.

Prezgodaj je prišel še malokdo k zdravniku, prezgodaj pa jih je prišlo že veliko.

PRTIČI IZ PAPIRJA

Prtiči (servijete) iz papirja so se pojavili v večji meri menda prvič v vojnem času, ko je vsepovsod primanjkovalo denarja in blaga. Ker pa se je skazalo, da je to praktična iznajdba, so začele tovarne izdelovati te prtiče na debelo, v vseh kakovostih, barvah in vzorcih. S papirnatimi prtiči se dá ne samo varčevati, ker nadomeščajo drago namizno perilo, ampak tudi mnogo bolj higienski so kakor prtiči iz blaga. Papirnat prtič je vedno čist, medtem ko zaradi varčnosti uporabljamo prtič iz blaga še vedno, četudi je že več ali manj zamazan, včasih celo zelo neokusen in res nehigienski. Papirnat prtič rabimo samo po enkrat in s tem, da ga potem vržemo v ogenj, uničimo hkrati tudi vse bakterije, ki so na njem.

Papirnat prtiči so v resnici cenejši, ker plačamo zanje manj, kakor pa bi izdali sicer samo za pranje platnenih prtičev. O dragi nabavi namiznega perila pa danes ni da bi govorili. Če rabimo papirnat prtič, tudi ni treba premišljati, kako bi spravili iz običajnih prtičev trdovratne madeže od sadja, vina, kave itd. Odkar ima sadje kot vsakdanja hrana več veljave kakor prejšnje čase, je papirnat prtič na mizi neobhodno potreben. Za sadje naj bi imeli izključno le papir, sicer so madeži na namiznem perilu neizogibni. Pa ne samo kadar postrežemo s sadjem, tudi drugače je papirnat prtič primeren. Uveljavil se je že kar splošno, tako da nadomešča platnena ali bombaževa pri zajtrku, malici, kosilu in večerji.

Gospodinja, ki ima rada snažno, lepo in okusno pripravljeno jedilno mizo, bo kupila papirnat prtič takšne barve, kakršne je namizna posoda, prt ali cvetje na mizi. Na mizo jih denemo v posebnem, za to narejenem stojalcu, ki naj bo iz lesa in lepoobarvan, ali pa iz kovine. Preden jih vtaknemo v stojalce, jih preganemo čez pol, da dobé obliko trikotnika. Shranjujemo jih pa v trikotnih škatlicah, kjer so lepo in snažno spravljene.

Brez vsakega pomisleka lahko položi gospodinja k vsakemu pogrinjku papirnat prtič, ne da bi se ji bilo treba bati, da bi jo gostje radi tega slabo sodili ali pa mislili, da nima potrebnega namiznega perila. Vsak gost je tega bolj vesel, kakor pa če dobi na mizi umetno zložen umotvor iz blaga, ki je že šel skozi več rok, preden ga more on rabiti.

Z uvedbo higienskih papirnatih prtičev pa odpravimo obenem še neko grdo navado, namreč za-

tikanje prtičev za ovratnik ali zavezovanje okoli vratu. Te navade so popolnoma neprimerne, ker spada vsak prtič samo na kolena. Gospodinji pa je ta higienska iznajdba gotovo le v pomoč, ker ji slednjič prihrani precej dela in stroškov, ki bi jih sicer imela s pranjem namiznega perila.

š. H.

»KROMARGAN« V NOVODOBNI KUHINJI

Marsikatera gospodinja si je že izboljšala svoj položaj s tem, da si je praktično uredila kuhinjo in si morda tudi kupila kak novejši pripomoček za kuhanje ali drugo delo v gospodinjstvu. Razen mnogih, že večkrat omenjenih in opisanih novih priprav in pripomočkov ne smemo pozabiti, da si ogledamo natančneje še nekó novo tvarino, ki je ali bolje bo za kuhinjo in gospodinjstvo velikega praktičnega pomena. Ta nova tvarina, ki je gospodinje večinoma še niso imele prilike spoznati, je zlitina kromargan, ki nadkriljuje vse kovine in zlitine, ki pridejo v gospodinjstvu v poštev.

Kromargan je zlitina železa, kroma in niklja. Vsa posoda in orodje iz te tvarine je tako močna in trajna, da mirno lahko trdimo, da traja za vedno. Razen trdnosti pa ima še vse druge dobre lastnosti, ki jih gotovo ne najdemo pri nobeni drugi kovini ali zlitini. V njej kuhamo lahko prav vsa jedila, tudi če so še tako kislá, ker je kromargan za kisline popolnoma neobčutljiv. Zato tudi te vrste posoda nikoli ne zgubi svojega leska in lepe barve ter ne dobi nikdar grdih madežev, ki bi nalagali trud s snaženjem. Tudi ne rjaví in se sploh ne more pokvariti. Zato je tudi čiščenje tako enostavno; posodo samo umijemo v vroči vodi in do suhega zbrišemo pa je čista in svetla kakor zrcalo. Ne potrebuje nikoli nobenega temeljitega čiščenja kakor druge kovine, zato s tem presega vse druge po svoji praktičnosti v rabi.

Kromargan spoznamo po močnem temnejšem lesku, ki vleče malo na sivo; je precej temnejši kakor srebro. Iz njega ne izdelujejo samo kuhinjske posode, ampak tudi vso namizno posodo, jedilne pribore in kuhinjsko orodje. Kuhinjska posoda iz kromargana je najboljša in najlepša, a tudi najdražja. Namizna posoda pa pride v poštev posebno v velikih gospodinjstvih, kjer bi

Ježasti kaktus.

bilo porcelanasto posodo treba vedno nadomeščati. Za vsako gospodinjstvo pa je zelo priporočljivo kuhinjsko orodje iz te kovine, kakor zajemalke, peňovke, lopatice, vilice itd. To orodje, ki je v vsaki kuhinji neobhodno potrebno, je izredno močno in ga ne moremo primerjati s tistim iz aluminija ali bele pločevine. Razen po svoji trdnosti, neobčutljivosti in lepem sijaju se odlikujejo ti izdelki tudi po posebno praktični, lepi in priročni obliki, ki omogoča veliko hitrejše, lažje in prijetnejše delo.

Posoda iz kromargana je zazdaj za splošno rabo še draga, pač pa bi si gospodinje lahko polagoma nabavile iz tega izvrstnega materiala drobnejše stvari, ki se jim bodo res izplačale.

š. H.

O KAKTEJAH

Kako kakteje sadimo in presajamo.

Kakteje rastejo razmeroma počasi. Redilnih snovi potrebujejo prav malo. Zato jih ni treba pogosto presajati. Za pest debelim kaktejam zadostuje, ako jih presadimo vsako leto. Večje rastline pa presajamo celó na dve, tri leta ali še redkeje. Ako so rastline zdrave — to se pozna že na zunaj po njihovi barvi —, zadostuje pri prav velikih rastlinah, ako gornjo plast zemlje nekako do polovice lončka odvezamemo in jo nadomestimo s svežo. Paziti pa moramo, da pri tem delu ne ranimo kake korenine.

Za presajanje kaktej je pomlad najugodnejši letni čas, in sicer takrat, ko se jame vzbujati sok; to je navadno aprila meseca. Tiste rastline pa, ki cvetó prav zarana spomladi, presajamo pa potem, ko odcvetó. Semensčake, to so rastlinice, ki so zrasle iz semena, pustimo v skupni posodi do drugega leta, dokler so majhne, se namreč v družbi bolje počutijo nego posamez. Drugo leto jih pa je vendarle treba presaditi posamez v majhne lončke.

Luknje v lončkih morajo biti dovolj velike. Prekrijemo jih z vzbočeno črepino tako, da je vzboklina obrnjena navzdol. Še bolje pa je, ako denemo v dno lončka za prst na debelo drobnega peska. Tako gotovo preprečimo, da se odtok za vodo ne more zamašiti. Za zastajanje vode v lončkih so namreč kakteje jako občutljive. Tudi v podstavkih, v katerih stojé lončki, ne sme biti nikdar nič vode.

Ko presajamo, otrebimo najprej s korenin staro zemljo, porežimo morebitne bolne korenine, potem pa držimo z eno roko rastlino natančno v sredi lončka, z drugo pa zasujmo korenine od vseh strani s pripravljeno zemljo. Da zemlja bolje leže med korenine, večkrat z rastlino potresimo, z lončkom pa previdno trkajmo ob mizo. Če je rastlina zelo bodeča, jo primemo z lesenim precepom. Zemlje ne pritiskajmo h koreninam, ker te hočejo biti na rahlem. Ko se pozneje po zalivanju prst posede, jo dopolnimo, kolikor je manjka. Nekoliko praznega prostora pa tako mora biti na vrhu lončka, da se pri zalivanju voda ne razliva čez rob. Važno pri presajanju je tudi, da posadimo vsako rastlino tako globoko, kakor je rasla v prejšnji posodi. To je vobče lahko zadeti, ker se na rastlini po bledejši barvi pozna, do kam je segala v zemljo.

Presajenih kaktej ne smemo takoj zaliti, ampak šele drugi ali tretji dan. Tudi je dobro, ako postavimo lončke s presajenimi kaktejami na toplejši prostor (n. pr. v toplo gredo), vsekakor pa v senco. Oboje zelo pospešuje ukoreninjenje. (Dalje prihodnjič.)

KUHARICA

Jedilne buče.

Belozelene buče olupi, prereži podolgem, odstrani pečke in jih nakrhlijaj v skledo; potresi s soljo in kumno, prilij žlico kisa, premešaj in pokrij za uro časa. Nato razgrej mast, prideni ščep sladkorja in ko se zarumeni, prideni buče, ki si jih ožela, pokrij jih in duši, da se zmehčajo. Nato jih potresi z moko in sprav malo paprike, še nekajkrat premešaj in prilij nekoliko juhe ali krompirjevke. Ko vse še prevre, lahko prideneš še žlico kisle smetane.

Jedilne buče v paradižnikovi omaki.

Pripravi jih kakor prej, le da primešajš nekaj dušenih in pretlačenih paradižnikov ter kuhaj nato še nekaj minut.

Zelena v olju dušena.

Olupi zeleno in jo zreži na kocke. Na eno debelo zeleno deni v kozo 1—2 žlici olja, velik strok strtega česna in zeleno ter vse skupaj duši, da se zmehča. Nato osoli, prideni žličico zelenega petršilja in od časa do časa žlico vroče vode. Postavi jo z zrezkom in petršiljevim krompirjem na mizo.

Pečeni paradižniki z jajcem.

Zreži dva paradižnika na listke, ju osoli in speci na vročem olju. Pečene zloži na krožnik, potresi s strtim česnom in naloži vrhu paradižnikov za vsako osebo eno jajce na »oko«. Postavi kot samostojno jed z dušenim rižem na mizo.

Mrzla paradižnikova omaka.

Mešaj dva kuhana in en sirov rumenjaka, prilivaj počasi nekaj žlic olja, sol, žličico gorčice, žlico pretlačenih paradižnikov, ščep popra, ščep sladkorja in kisa po okusu.

Zelenjadna plošča.

Kuhano karfijolo naloži v sredo velikega krožnika, jo potresi z drobtinami in zabeli s sirovim maslom ter obloži s praženim rižem, ob riž deni dušene gobe in h gobam opečen krompirček ali krompirjev piré, ki ga po vrhu okraši s čebulo, ki si jo narezala na listke in v masti precvrta. Posebno pripravna je ta jed za postne dni opoldne ali zvečer.

Mesni narastek z rizi-bizi.

Razgrej v kozi žlico masti, prideni nekaj koscev čebule in ko se nekoliko zarumeni, $\frac{1}{2}$ l opranega riža; mešaj nekaj minut, osoli ter zalij z litrom juhe; ko je riž napol kuhan, mu prideni $\frac{1}{4}$ l posebej kuhanega graha. Ko vse še nekaj minut vre, naloži v ognja varno skledo polovico rizi-bizi, na vrh tega mesno sekanico (hašé) in vrh sekanice ostali rizi-bizi. Po vrhu vsega

potresi žlico nastrganega bohinskega sira in postavi jed za četrto ure v vročo pečico. Postavi kot samostojno jed s špinačo, paradižnikovo omako ali solato na mizo.

Sekanica (hašé).

Razgrej v kozi žlico masti in stresi vanjo žlico drobno zrezane čebule; ko se ta prav malo zarumeni, prideni $\frac{1}{4}$ kg kuhanega in drobno sesekljanega mesa (n. pr. govejega, telečjega ali svinjskega) ter ga praži nekaj minut. Nato prilij nekaj žlic juhe, prideni sol, žličico zrezanega petršilja in ščep popra. Ko vse prevre, je jed gotova.

Pečenjak.

Razmotaj v lončku $\frac{1}{2}$ l mleka, nekaj zrn soli, žlico sladkorja, 22 dkg moke in štiri rumenjake. Ko si dobro zmešala, prideni sneg štirih beljakov in pest rozin, vse narahlo premešaj in vlij tisto v kozo, v kateri si razgrela veliko žlico masti ali masla, in ga postavi v pečico, da se rumenkasto zapeče. Pečenega zdrobi z vilicami in postavi s sladkorjem potresenega na mizo.

Češplje v rumu.

Obriši 5 kg zrelih češpelj, če mogoče s peclji, in jih naloži v velik kozarec. V litru ruma raztopi kilogram sladkorja in ko se razpusti, ga zlij na češplje. Prilij še toliko ruma, da so češplje pokrite. Zaveži kozarec s pergamentnim papirjem in postavi za nekaj dni na sonce. Te češplje so zelo dobre in rum je prava sladčica, ki se lahko porabi tudi za čaj.

Kako pripraviš okusen rum.

Prevri v $\frac{1}{2}$ l vode lupine limone in (če imaš) pol pomaranče. Posebej zarumeni dve žlici sladkorja, vlij nanj $\frac{1}{4}$ l vode in mešaj, da je tekočina gladka. Nato prilij vodo, ki si v njej skuhalo olupke. V ohlajeno vodo vlij $\frac{1}{2}$ l spirita in 2 dkg rumovega cveta (esence), ki ga dobiš v drogeriji in v špecerijskih trgovinah.

Breskvov liker.

Z litrom spirita polij 60 breskovih koščic in jih pusti stati tako tri mesece. Po tem času prideni liter finega belega vina in liter lahkega štajerca. Posebej skuhaj kilogram sladkorja v $\frac{1}{2}$ l vode in vse skupaj zmešaj, precedi in uporablaj.

M. R.

Ježasti kaktus.

VESTNOST

Vestnost je zelo lepa in priporočljiva in od vseh naših narodnih in osnovnih učiteljev tudi že priporočena čednost. Pomislite, kaj bi se zgodilo, ako bi premikač železniških tirov, tisti, ki ždi visoko gori v gajbici nad kolodvorom, ne bil vsako minuto vesten. Samo predstavljajte si posledice! Mene kar zebe.

Toda, kdo je moral biti še bolj vesten? Okrajni komisar. Ali ni bil on še više nad okrajem, kakor pa je oni nad tiri? Zdaj boste razumeli, kar sledi.

Bilo je še v avstrijskih časih, to je tiste dni, ko je bilo treba skrbeti za zdrob in industrijske kotle, da so bili v redu. Gospod okrajni komisar pl. Mokrač — to ime je seve izmišljeno — je šel po okraju, da vidi, ali imajo ljudje dovolj živeža. V vsaki vasi je moral po naročilu gospoda šefa priporočati, naj sejejo več žita, naj sadé več krompirja in naj skrbé za več živine. Vem, da mi ne boste verjeli. Toda to je vaša stvar, jaz moram in smem biti samo vesten poročevavec vsega tega, kar so mi povedali drugi. Vidite, tudi tu je treba upoštevati vprašanje vestnosti. Da, vestnost!

Toda gospod komisar je v svoji ocenjevalni poli videl tudi vprašanje o podjetnosti. Vestnost in podjetnost — krasni besedi! Podjeten si, če znaš ustvariti več aktov, nego ti jih porine na mizo gospod šef. Zelo hvaležna podjetnost je na primer poizvedovanje. Danes si izmisliš in zahtevaš od občin podatke, koliko je telet, jutri, koliko je čebel na tvojem področju. Točni ti podatki ne bodo kaj, to je res, toda to ni važno. Važno je samo število aktov. In pomislite, koliko aktov nastane iz tega. Mili Bog! Razpis mora biti nejasen, da te najprej vsak župan vpraša, pismeno seveda, kako si mislil to in ono in tretje. Ako si podjeten, potem odgovarjaš dvoumno, da ponovno zahtevajo pojasnila. Pomisli, koliko števil! In vse to moraš rešiti sam in vse zaračunajo tebi. V vseh zapisnikih lahko bereš, kako velikansko število aktov si rešil, in vse to samo zaradi telet in čebel, ne, zaradi svoje podjetnosti. Lahko zahtevaš še eno tipkarico in še enega slugo. In konec? Ta je čisto enostaven! Zapišeš na nov papir, da stvar ni več važna, in ga priložiš spisom. Pika.

Nisem mislil o tem pisati, kajti podjetnost je lahko tudi ustna. Tudi take ustne iniciative se je poslužil gospod komisar pl. Mokrač.

Ko je zdrdral zbranim občinskim očetom, kar mu je naročil gospod šef, je zmerom pridodal še svojo misel. S povzdignjenim glasom, da so dobro vedeli, da je to, kar bo povedal, njegova misel in kako ga je sama vestnost in kako ne more in ne sme ničesar zamolčati.

»Najbolj vam pa svetujem,« je nosljal, to je bilo znak njegovega plemenitstva, »najbolj vam pa svetujem, da skrbite za zdrob. Sejte zdrob! Sploh se ču-

dim, da nikjer ne opazim na njivah zdroba! Vidim pšenico, koruzo, rž, ječmen, vidim proso in korenje, ne vidim pa zdroba! Ali moramo res pri nas vse uvažati in plačevati? Sejte zdrob in marsikje bo izginila lakota.«

Tako. Oddehnil se je, se pokrtil in odšel v sosedno vas. To je vse storil iz vestnosti in lastne podjetnosti.

Ne bom opisoval, kako je z vsem ogorčenjem zahteval, da mora lastnik parne lokomotive vložiti v kotel kamen.

»Tudi vidim iz poročila svojega izvedenca, da ta lokomotiva nima kamna. Da mi ga vložite v osmih dneh! Ne ugovarjajte, da je kotel nov, ne, jaz sem uradna oseba, ki mora skrbeti za red v okraju!«

Prav tako bi lahko poročal, kako se je zgrozil in zgražal nad zanikarnostjo in lenobo kmetov, zakaj ne pripuščajo tudi volov, zakaj neki samo krave.

»Polovico več bi lahko imeli telet!«

Če bi vam to poročal, bi mi rekli, da se lažem, čeprav je vse to bilo res, kakor so mi trdili. Zato rajši nič ne rečem, ker mi moja vestnost brani zahtevati od prijateljev več razumevanja nego prenesó možgani. In možgani mojih prijateljev! Hvalimo Boga, da je na svetu vse omejeno, še tako je gneča, še tako postajajo šole, krčme, cerkve, ječe, norišnice in pokopališča premajhne.

Zaradi teh stranskih, a potrebnih pojasnil kar ne morem priti k stvari sami. Hotel sem namreč opisati samo, kako se je gospod komisar pl. Mokrač vračal nekoč domov po glavni, takrat beli cesarski cesti.

Mrak je že padal. Pa je krevsal truden in izmučen, pa vendar dostojanstven, proti domu. Dohitel ga je kmetič z zapravljičkom.

»Kam greste, oče?«

»Tja in tja,« je pozdravil očanec.

»Jaz tudi!«

»I glejte no, saj to so pa naš gospod komisar!« je ves srečen in vesel prav domače ustavil voz. »Ali ne bi prisedli? Za vas je še zmerom prostora!«

Gospod komisar je prisedel, očanec je pognal konjiča in sta se peljala.

»Zamudil sem se,« je začel kmetič. »Tu opravek, tam opravek, pa se zamudiš.«

»Tudi jaz sem se,« je kratko menil gospod komisar.

»Toliko, da sem opravil, ko pa sem sam za vse. Kaj pravite, kdaj bo tega konec. Tri sinove imam na vojski, pa moram biti za vse sam.«

»Gotovo vam je težko,« je suho odvrnil komisar.

Nato sta molčala. Komisar je gledal zmerom bolj mrko. Tema je že bila, da sta komaj videla cesto pred seboj. Gospod komisar se je nervozno premikal na sedežu in slednjič vendar zinil:

»Ali nimate nič luči?«

»Zamudil sem se, nisem mislil, da bom vozil v noč. No, pa saj konj ni slep in dobro lovi cesto. O, to vam je bister konjiček. Cele štiri ure sem zadnjič spal, pa me je pripeljal skozi trg in vasi naravnost domov. Zlata vreden konjič.«

»Kdaj, kako ste vozili?« se je razvnel komisar.

»I, v četrtek teden. Še bolj temno je bilo, ker je bila megla. Pa vam je konjiček peljal, kakor bi imel človeško pamet.«

»Tako, tako!« je bobnal komisar.

Pripeljala sta se v trg in komisar je vprašal po računu. Očanec je dejal, da Bog varuj, in sta se poslovila. Možakar ni hotel za vožnjo niti ficka.

»To je past, to je past!« je planil ponoči komisar s postelje. »Presneti ljudje, to je past! Izrabiti hoče to dobroto, izrabiti. Presneti lisjak!«

Čez nekaj dni je dobil očanec od glavarstva povabilo.

»Tu imamo ovadbo,« je pokazal praktikant pisanje, »da ste dvakrat, in sicer tega in tega dne in tega in tega dne vozili po tej in tej cesti brez luči. To je kaznivo. Nekoč ste pa še celó na vozu spali.«

Očanec je debelo gledal.

»Presneti žandarji!« se mu je izvilo.

»Niso bili žandarji, bil je sam gospod komisar. Ampak to je uradna tajnost in molčite, da me ne požene v preiskavo.«

Tako je ta praktikant, še tako mlad, že izdajal uradne tajnosti.

»Presneti jezik moj!« je robantil očanec. »Da je zdaj tudi za dobroto plačati kolek!«

Plačal je, pa je bilo urejeno.

Zdaj boste rekli, da to ni bilo res. No, pa ne!

Toda da se ne boste čudili, dostavljam še to:

Komisarjev nečak je s še nekaterimi drugimi fantiči ukradel kmetu Zarniku krompir, ki so ga nato pekli v gozdu. Zarnik je zvedel in stopil k očetom in h komisarju zaradi nečaka.

Komisar je hodil dva dni po sobi gor in dol, nato oblekel uniformo in stopil h gospodu gimnazijskemu ravnatelju. V rokavicah mu je izročil pisanje in je dejal:

»V uradno postopanje! Vi ste pristojni predstojnik!« — Po teh besedah se je obrnil in šel.

Ravnatelj je prebral pisanje, v katerem je komisar ovadil svojega nečaka zaradi tatvine krompirja.

Vidite, to je vestnost. In te nimamo, zato pa je tako. Zadeve pa še ni konec.

Ravnatelj se je zaradi tistega pisanja razjezil in odgovoril pod uradno številko in pečatom, da bo fanta prijel, da pa misli, da je dom prvi poklican, da meri hlače takšni narodni bodočnosti.

Ali mislite, da je komisar miroval? Kaj šel! Poslal je prepis svojega pisanja in ravnateljevega odgovora na višjo šolsko oblast in pristavil, da se mu ravnatelj ne zdi dovolj zanesljiv, ker govori o narodni bodočnosti (kajti gotovo je mislil kot Slovenec bodočnost svojega naroda), in ne dovolj odločen, ker ne kaznuje tatvine, kakor bi moral. Višja oblast je napravila spis in konec vsega pisanja sem in tja je bil, da je bil ravnatelj premeščen.

★

Hvaležnost.

Orožnik (pregledovaje potni list): »Kako mi morete dokazati, da je ta ženska res vaša žena?«

Potnik: »Gospod orožnik, če mi dokažete, da ni, vam bom prav hvaležen.«

Čudna preizkušnja.

V osrednji Afriki imajo nekateri zamorski rodovi posebno postopanje, da ženina, preden stopi v zakon, preskusijo, ali je zanj sposoben ali ne. Zavežejo mu namreč roke za dve uri v žakelj hudih mravelj. Ako

mirno prenese njih ujedanje, ga smatrajo za sposobnega, da bo vzdržal tudi skrbi in neprijetnosti zakonskega življenja.

Dva brata.

Kmet je gnal osla v mesto. Na poti mu začne rigati. Dva postopača sta se hotela ponorčevati iz kmeta in sta mu dejala: »Ali ne slišiš, da te osel kliče!«

»Saj me ne kliče,« je dejal kmet, »on le vpije od veselja, ker je zagledal dva brata.«

Draga obutev.

Gospa vidi berača, ki nima desne noge. Podari mu petdeset par in vzklikne: »Glejte si no, včeraj pa leve noge niste imeli! Kaj pa je to?«

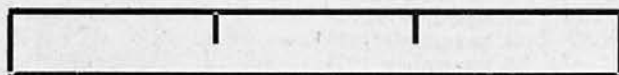
Berač: »Res, gospa. A kaj hočete: čevlji so dragi, pa moram tako napraviti, da imam zdaj desnega, zdaj levega na sebi.«

★

Č A R O D E J E V K O T I Č E K I N Z A B A V N E I G R E

Raztrgaj na tri kose.

Kos papirja zgani večkrat po dolgem, da dobiš dolg, ozek trak. Ta trak zatrgaj na dveh mestih, kakor kaže tale slika:

Nato reci družbi, naj kdo poskusi ta trak pretrgati na tri kose z enim samim potegljajem narazen. Najbrž bo treba še več takih trakov napraviti, ker bo vsak hotel poskusiti, a se ne bo nikomur posrečilo.

Naposled pa pokaži ti, kako se to naredi. Srednji del traka primi z zobmi, pa potegni in trak boš raztrgal z enim potegljajem na tri dele.

Tri proč in dve zraven.

Vzemi pet vžigalic ter jih sestavi na mizi tako, da boš dobil takle lik:

Nato reci: »Od tega lika je treba tri vžigalice odvezeti, potem pa dve priložiti, in vendar mora biti lik prav tak, kakor je sedaj.«

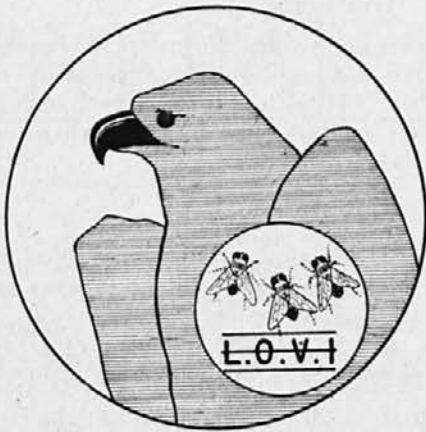
Če ne bo nihče prave pogodil, pokaži ti. Od lika vzemi tri poljubne vžigalice, n. pr. zgornjo, spodnjo in poševno. Nato jih položi nekoliko stran, n. pr. takole:

in reci: »Sedaj sem odvezel tri vžigalice in sedaj bom dve pridejal,« nakar vzemi še ostali dve vžigalici od prvega lika ter jih priloži drugemu, in sicer: prvo na levi navpično in drugo znotraj kot prekotnico, in naloga je rešena.

UGANKE

Podobnica.
(R. K., Ljubljana.)

Sestavljanica.

(Nace Cuderman, Tupaliče.)

Sestavi iz 19 r 3 e 19 i 18 o 21 a
naslov Gregorčičeve pesmi.

Datumi.

(Edi, Dobovec.)

10. junij 1933
15. november 1933
23. julij 1933
9. oktober 1933
21. februar 1933
4. november 1933
30. november 1933

Konjiček.

(R. Jagrovski, Ljubljana.)

E	s	ž	p	o	c	e	g	c
v	i	d	r	g	o	e	e	n
d	n	b	s	p	s	j	r	l
d	e	z	r	u	e	!	h	m
g	e	t	r	■	l	k	e	s
s	r	c	r	e	e	s	r	u
l	o	e	r	e	e	n	k	d
t	e	e	o	e	r	r	d	j
r	g	n	c	k	p	e	s	e

Vremenska uganka za september.

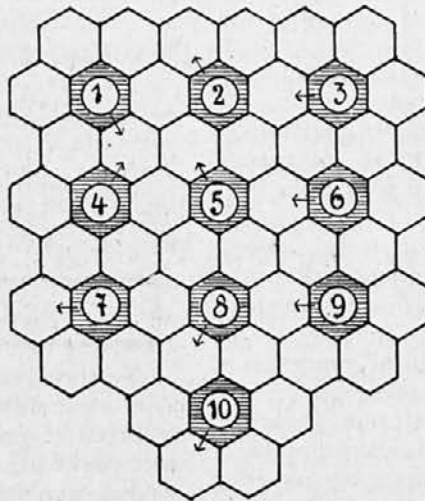
(M—b, Ljubljana.)

Ce, ča, čre, dar, ed, et, gli, ha, ha, ja, jaj, jan, lo, men, mlad, na, na, ni, njak, nje, ob, pa, par, pen, po, po, roč, sil, ste, stre, šte, tar, teh, tor, va, vard, vi, voj, vre, za, zi.

Iz teh zlogov sestavi besede nastopnega pomena: 1. plazivec, 2. letni čas, 3. del hiše, 4. jed, 5. moško krstno ime, 6. ameriška država, 7. posoda, 8. rokodelcec, 9. ognjenik, 10. del soda, 11. orodje, 12. rezilo, 13. slovenski časnik, 14. vrsta smole, 15. čednost, 16. moško krstno ime, 17. ozka pot, 18. rudnina. — Dobljene besede postavi tako drugo pod drugo, da boš čital v dveh navičnih vrstah vremenski pregovor.

Čebelni sat.

(J. A., Celje.)

Vstavi v celice okrog vsake številke besede nastopnega pomena: 1. gozdni sad, 2. mesto ob Šavi, 3. delavec, 4. vladarica v panju, 5. žuželka, 6. vinska trta, 7. glasheno orodje, 8. krajevni prislav, 9. dišava, 10. slika.

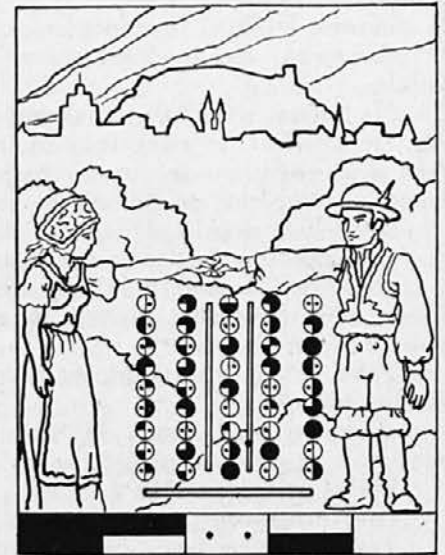
Številnica.

(Vladimir, Dol.)

32, 11, 43 — 25, 54 — 44, 43, 13, 11 —
42, 43, 25, 15, 21 — 32 — 44, 43, 13, 52
— 23, 43, 21.

Naša zemlja.

(Janez Ložar, Ljubljana.)

Kdo sem?

(Ivan Čampa, Bloke.)

Živali lovim.
Človeku grozim.
Sem lačen, trpim.
Veseli sem, norim.

Objemalnica.

(M—č, Ljubljana.)

Ln, np, če, ps, hj, km, ik, tv, če, ik,
df, hj, ln, žb, ik, np, uz, rš, ps, bč,
tv, rš, uz, np, ik, žb, tv, rš, šu, žb.

Istopisnica.

(M—č, Ljubljana.)

Premagati in ukrotiti —, je največja —.

Posetnica.

(Dolores, Prosenjakovci.)

Geni G. Zeuski

Šdrija

Kaj je soprog te gospe?

Uganke ureja višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. št. Vid nad Ljubljano. Na isti naslov naj se pošiljajo vsi rokopisi ugank, prav tako (do 20. vsakega meseca) tudi rešitve priobčenih ugank. Lepo risane uganke bomo tudi nagradili.

Rešitev ugank v avgustovski številki.

Eksotična reklama. Znaki v pokončnih vrstah so kombinirani iz znakov, ki so postavljeni ob in nad mišljenim abecednim kvadratom. Če postaviš v pokončne vrste odgovarjajoče črke, dobiš: »Čitaj Mladiko!«

Vremenska uganka za avgust. Ključ: Bolgar, Drina, človek, smeh, zajec. — Če ima Lovrene grozd mehak, bo vina sodec kaj sladak.

Skrit pregovor. Kriva vzgoja otrok je slabih časov mati.

Dopolnilna uganka. Nižava, politika, Makarj, pročelje, kislina, celota, napredek. Na volka kričé, lisico redé.

Zlogovnica. Uredi zloge po abecedi glede na srednjo črko, ki jo pri čitanju izpusti. Dobiš: Kadar se mož jezi, je molčanje najpametnejši odgovor žene.

Ruski motiv. Ključ so nepretrgani žarki: »Pol sveta otrokom sliši Slave.«

Čebelnjak. Prva in zadnja črka, druga in predzadnja itd., dobiš: Kjer so čebele, tam je med. Pr.

Črkovnica. 1. lemež, 2. Nanos, 3. Žabno, 4. iveri, 5. Evica, 6. oljka, 7. lbiza, 8. okrog, 9. otrov, 10. ogrev, 11. Ormož, 12. avgur, 13. ocena, 14. dreta, 15. ikona, 16. krofi. V debelo

obrobljenih kvadratih dobiš: Laž veliko govori, resnica zgovorna ni.

Številnica. Ključ: Ekaterinoslav, madež, jug, peč. Življenja luč uganke ključ, katero vsak si sam odpira.

Račun. Abecedo razdeliš na petkrat po pet črk. Prva številka v vsakem številu ti pove skupino črk, a druga črka v dotični skupini. Dobiš: Mati, domovina, Bog, Cankar.

Enačba. V vsakem oklepaju obdrži prvo številko, naslednjo prištej ali odštej — po predznaku — k prejšnji vsoti ali razliki, nove številke ti povedó črko iz abecede: Vroča kri ljudi mori.

LISTNICA UREDNIŠTVA

Bločan. Teh pet pesmi dela vtis, da so pisane zaradi ljubih rim. Ena je naravnost igračkanje z enako zvonečimi besedami:

Odkod so zvoki
bajno lepih strun,
ki pojó tako otožno,
kot bi jih uglasbil slavčev kljun?
Mogoče
pojoče
se ljubica joče
vsled rane pekoče
ljubezni mrjoče...

Tista »Erotična«, kjer goré dekllici oči kakor zvezdice in ji ustnice drhté, da v srce bolé, se mi ne zdi nič novega. Ta pesem je stara že tisoč let! Pogrešam miselne globine in sočnejšega jezika. Pač pa, kakor sami vidite, verz vam poje, celo na škodo vsebine in pesmi. Koliko ste od nekdanjih napredovali, ne morem več soditi.

Stana V. Molitev:

Gospod moj!
Dobrotno gledal vedno si na mene:
drobtino vseh darov, ki polni hrepenenja
z nižin življenja
ponesejo nas do višav,
si meni dal.
Drobtino vseh darov — le cvetke ene
mi nisi še poslal.
Neskromna sem,
to vem,
in vendar prosim:
Še to mi daj!
Daj, da ugledam tu na zemlji še
ljubezni raj!
O, saj
ljubavi nežni cvet ne bi skrunila:
le barv bi se blestečih veselila,
presladkega duha bi rada se napila.

Vem, da so moji dnevi tukaj šteti.
Vem, da le malo časa mi je še živeti.
Tvoj klic le čakam...

In tedaj —
v opojni bi hvaležnosti opojno cvetje
prinesla Ti nazaj.

Ni pesem brez nič, zato naj bo tu priobčena, saj ljudje to rubriko najrajši beró. Pesniških vrednot sicer ni mnogo v njej, nekateri verzi pa le dobro pojó. Svoje čisto in naivno deklško hrepenenje ste lepo zadeli.

B. Vinko. Pride v list. Poženi se v »novo stvarnost«!
Beri pesmi Edvarda Kocbeka!

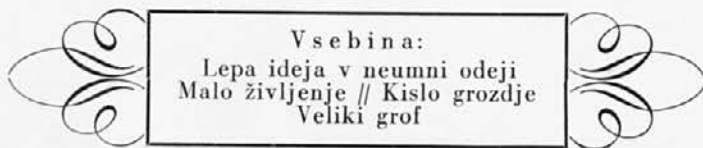
REŠIVCI UGANK V AVGUSTOVSKI ŠTEVILKI

Grebenc M. (11), Izobraž. društvo, Stična (11), Kržišnik Tone (11), Papler Marija (11), Rakovec Josip (11), Sušteršič Franc (11), Volk Slavko (11), Trpin Josip (11), Sancin Anton (11), Moder Janko (11), Padar Jože (11), Lipoglavšek Slava (11), Jug Franjo (11), Demšar Viktor (11), Benedičič Jakob (9), Kladenšek Jernej (11), Prislán Janko (11), Radoš Martin (11), Pipan Jelica (11), Lukovšek Ivanka (11), Klopčič Josip (11), Petelin Francka (11), Ložar Janez (11), Lovšin Iva (11), dr. Čušarek Franc (11), Kmecl Edmund (11), Bulovec Ivo (11), Dobrovolje Janez (11), Kalan Minka (11), Mihelčič Franc (11), Malovrh Jožica (6), Petelin Marija (11), Pavlin France (11), Cesar Anton (9), Eržen Anica (11), Jeglič Stanko (11), Mikelj Jožef (9), dr. Knific Ivan (11), Kržišnik Pavle (11), Mlakar Jožef (9), Perčič Stanislav (6), Rožanc Josip (11), Sodja Franc (9), Toman Marija (11), Tršinar Slavko (6), Videnšek Ana (9), Bezjak Alojz (11), Bezjak Martin (11), Debeljak Tine (9), Huth Srečko (11), Imperl Peter (7), Modrinjak France (11), Kumar Marija (11), Planina France (9), Slodnjak Jože (11), Skalar Marija (6), Štukl Jakob (10), Vrhunec Janko (10), Vovk Joža (11).

G. P. I. Vaše rešitve julijskih ugank ste oddali na pošto 25. 7. — G. K. D. Vi pa svoje šele 24. 7.; torej oboje odločno prepozno.

Detelovi Zbrani spisi « I. zvezek

Uredil prof. Jakob Šolar

Prvi zvezek Detelovih Zbranih spisov stane kljub obsežnosti (nad 500 strani) in okusni vezavi za člane Mohorjeve družbe le 100 Din, kdor pa se obenem naroči tudi na ostale zvezke Detelovih spisov (izšel bo po možnosti letno en zvezek), dobi prvi zvezek za subskripcijsko ceno 75 Din

KAMNARJEV JURIJ

Spisal France Seljak. Sodobna povojna povest, ki se godi v Primorju. Trpljenje, krivice, borba naših ljudi za obstanek, ljubezen do rodne grude — vse diha iz te žive slike življenja primorskih bratov. Broš. Din 21.— (28.—), vez. Din 33.— (44.—).

JETNIK V GORAH MESECA

Angleški spisal Bridges, prevel A. Anžič. Napeto pisana povest, ki se godi v Afriki. Pové, kako se je trmast in len fant v trpljenju izučil za življenje. Broširano Din 15.— (20.—), vez. Din 24.— (32.—).

MED ŽIVLJENJEM IN SMRTJO

Dnevnik krmarja Albanova. Iz ručine prevel B. Vdovič. Ilustrirana knjiga, najznamenitejša te vrste. Izmed 24 ljudi sta se iz ledú otela samo dva. Šeststo kilometrov daleč sta hodila peš po ledu. Broširano Din 27.— (36.—), vez. Din 36.— (48.—).

ZAMETENE STOPINJE

Roman. Spisal Bordeaux, prevela Hafner Krista. Predlani je izhajal v Mladiki. Kdor hoče pogleda v borbe in trpljenje dveh zakoncev, beri to knjigo. Broširano Din 27.— (36.—), vez. Din 39.— (52.—).

FRANCE BEVK

55

VELIKI TOMAŽ

Pravkar je izdala Družba sv. Mohorja: France Bevk: Veliki Tomaž. Mohorjeve knjižnice 55. zvezek. Broširan izvod za člane 21 Din, vezan 33 Din (za nečlane broš. 28 Din, vez. 44 Din). Sergej Rudolfovič Minclov, prevel B. Vdovič: Ko so hrasti šumeli ... Mohorjeve knjižnice 54. zvezek. Broširan izvod za člane 30 Din, vezan 42 Din (za nečlane broš. 40 Din, vez. 56 Din). Naročajte knjigi po dopisnici. Zahtevajte novi seznam knjig, dobite ga brezplačno od Družbe sv. Mohorja v Celju